

www.MinisterieVanPropaganda.org

Dossier

Crisis van het kapitalisme en mondialisering

**Het Sienjaar: een mix van ethisch
socialisme en Vlaams nationalisme**

Kris Merckx

**Communistische vrouwen
in de Weerstand:
Hulde aan Jo Eekman
en Suzanne Dudicq-Chevreuille**

Juliette Broder

Maandblad 200 BF - Maart - april 1997

Redactiecomité

Jo Cottenier, Herwig Lerouge, Nadine Rosa-Rosso.

Redactieadres

Marxistische Studies, Kazernestraat 68, BE-1000 Brussel, België.

Tel.: 32 2 513 76 73 Fax: 32 2 513 98 31

E-mail: Solidaire@gn.apc.org

Copyright Marxistische Studies

Overname, publicatie, vertaling of kopiëren van de artikelen in dit tijdschrift is mogelijk na toestemming van de auteurs.

Marxistische Studies wordt uitgegeven door het Instituut voor Marxistische Studies.

IMAST vzw is lid van het samenwerkingsverband AanZet vzw,

Kazernestraat 68, 1000 Brussel.

Verantwoordelijke uitgever

Renaat Willockx, Kazernestraat 68, 1000 Brussel.

M

**Marxistische
Studies**

€ 2,11

Crisis van het kapitalisme en mondialisering 7

Thomas Gounet en Danny Vandenbroucke

Over de algemene crisis van het kapitalisme... 13

Communistische Partij van India (Marxistisch-Leninistisch) -
People's War

Over de mondialisering..... 41

Communistische Partij van India (Marxistisch-Leninistisch) -
People's War

**Over de globalisering van het
monopoliekapitalisme71**

Communistische Partij van de Filippijnen

**Het Sienjaal : een mix van ethisch socialisme
en Vlaams nationalisme89**

Kris Merckx

Vrouwen in de Weerstand 109

Hulde aan Jo Eekman en Suzanne Dudicq-Chevreulle,
communistiche vrouwen in de Weerstand

Juliette Broder

Inhoudstafel

Crisis van het kapitalisme en mondialisering	7
Inleiding	
Thomas Gounet en Danny Vandenbroucke	
Over de algemene crisis van het kapitalisme.....	13
Communistische Partij van India (Marxistisch-Leninistisch) - People's War	
Verscherping van de algemene crisis van het kapitalisme na de Tweede Wereldoorlog	20
De verschillende fasen van de algemene crisis van het kapitalisme	24
Relatieve stabilisatie van het kapitalisme en gevolgen voor de revolutionaire volksstrijd.....	28
Revolutionaire situatie en revolutionaire crisis	35
Over de mondialisering	41
Communistische Partij van India (Marxistisch-Leninistisch) - People's War	
1. Internationale uitbreiding van de kapitalistische productieverhoudingen	42
2. Internationalisering van de productie.....	46
3. De nieuwe internationale arbeidsverdeling.....	54
4. De internationalisering van het financierskapitaal.....	58
5. De steeds grotere internationale onderlinge afhankelijkheid.....	62
6. De grenzen van de mondialisering	63
7. De invloed van de mondialisering op het wereldproletariaat en de onderdrukte volkeren.....	67
Over de globalisering van het monopoliekapitalisme	69
Communistische Partij van de Filippijnen	
1. Globalisering: woord en concept	72
2. Feiten over het monopoliekapitalisme.....	78
3. Perspectieven voor de proletarische wereldrevolutie	84
1. Tegenstellingen tussen de burgerij en het proletariaat.....	84
2. De tegenstellingen tussen de imperialisten en de onderdrukte volkeren in de wereld... ..	85
3. Tegenstellingen tussen de imperialisten onderling	85
Het Sienjaal: een mix van ethisch socialisme en Vlaams nationalisme....	89
Kris Merckx	
Hendrik De Man: het marxisme voorbij en recht naar het fascisme.....	90
De Man in 1930: een "passionele belangstelling" voor Mussolini	91
Koen Raes: "Geen radicale verwerping van het kapitalisme"	91
In de leer bij Riccardo Petrella	94
Een groteske toepassing van het petrellisme	95
Een heruitgave van het ethisch socialisme van Hendrik De Man	96
Radicaal tegen het wetenschappelijk socialisme van Marx	97
Het kapitalisme bekampen met... zedenpreken.....	98
Het "religieus socialisme" van Coppieters	99
Het ethisch socialisme, de gevaarlijke weg naar fascisme, corporatisme en nationalisme ..	101
De link naar Vandenbroucke, Elchardus en Tobback.....	102
Reactionair Vlaams nationalisme en geen politieke rechten voor migranten	104
Een <i>Sienjaal</i> voor een nieuwe ruk naar rechts	105

Communistische vrouwen in de Weerstand:	
Hulde aan Jo Eekman en Suzanne Dudicq-Chevreulle	109
Juliette Broder	
Jo Eekman, ons aller "Moeke"	110
Een voorbeeldig leven	111
Een zonnestraal in Ravensbrück	111
De terugkeer	113
Het hardnekkige anticommunisme	114
Suzanne Dudicq-Chevreulle:	
Een les in moed en nederigheid.....	115
De eerste stappen... ..	116
... en hun vervolg	117
Herinneringen.....	122
Lexicon van personen.....	127
Lexicon van begrippen	129
Auteurs	129

Dossier

**Crisis
van het kapitalisme
en mondialisering**

Crisis van het kapitalisme en mondialisering

Inleiding

Thomas Gounet en Danny Vandenbroucke

Voor u liggen drie artikels over de crisis van het kapitalisme en de mondialisering van de economie.

Men kan geen krant of economisch tijdschrift openslaan zonder de termen internationalisering, mondialisering, deregulering, delokalisatie, enz. tegen te komen. Maar is het wel zo dat de mondialisering hoogtij viert? Is het zo dat de mondialisering de kapitalistische crisis kan oplossen?

Kapitalisten zeggen van wel. Maar de ideeën worden ook meer en meer aanvaard door sommigen in de vakbonden, de NGO's. Petrella is professor aan de UCL en initiatiefnemer van de Groep van Lissabon. Hij constateert de mondialisering, de steeds scherpere concurrentie, maar vindt dat we er nu niet veel aan kunnen doen. "Het huidige heersende systeem wordt gekenmerkt door de steeds grotere machts-greep van de kapitalistische wereldeconomie. Het wordt gekenmerkt door de mondialisering en de liberalisering van de markt, door het scheppen van grote markten op

wereldschaal. De staat kan niet meer ingrijpen. De mondialisering legt de deregulering op, waardoor de privé, de banken steeds meer macht verwerven. (...) In deze logica zijn de Forges de Clabecq veroordeeld. Wanneer die fabriek niet voldoende rendabel kan zijn, niet genoeg winst kan voortbrengen, moet die fabriek noodzakelijkerwijze dicht. (...) Er is geen God noch heilige Marx of Lenin of Petrella of D'Orazio die deze rationaliteit een halt kan toeroepen. Het werkelijk strategisch alternatief vandaag is het systeem bestrijden, het veranderen. (...) We zullen het nu niet veranderen. We

hebben dus oplossingen nodig op korte, middellange en lange termijn.¹ Petrella stelt de mondialisering voor als een onvermijdelijk proces waartegen niets kan gedaan worden en waartegenover misschien op lange termijn, internationale solidariteit kan staan...

De teksten bieden vanuit marxistisch-leninistisch oogpunt een antwoord op de gestelde vragen. Zij gaan in op kwesties die aan de basis liggen van de mondialisering: de kapitalistische crisis, de geschiedenis van de mondialisering. Zij leveren ook veel feiten en cijfers om aan te tonen dat de mondialisering geen uitweg biedt voor het proletariaat, maar hen juist dieper in het kapitalistisch moeras duwt: in de derde wereld én in de imperialistische landen. Zij tonen aan dat de socialistische revolutie dan ook meer dan ooit aan de orde van de dag is.

De eerste twee teksten, *Over de algemene crisis van het kapitalisme* en *Over de mondialisering* werden uitgegeven door de Communistische Partij van India (Marxistisch-Leninistisch) - People's War. De derde tekst *Over de globalisering van het monopoliekapitalisme* is een bijdrage van de Communistische Partij van de Filippijnen (CPF) voor de Internationale Conferentie van marxistisch-leninistische partijen en organisaties (ICMLPO). Alle teksten dateren van 1995-1996.

De tekst over de kapitalistische crisis geeft aan waarom we sinds de jaren '70 echt kunnen spreken van een nieuwe fase in de algemene crisis van het kapitalisme. Ze is vergelijkbaar met die van de jaren '30, maar oneindig veel dieper en ze duurt langer. De zeer korte herstelperiodes hebben nooit echt verandering kunnen brengen. De tekst legt

nadruk op het verschil met de jaren '30. Alle regeringen hebben al alle mogelijke maatregelen uitgeprobeerd, zonder resultaat. Zelfs het heroveren van de vroegere socialistische landen bracht geen soelaas. Integendeel! We constateren een steeds scherper worden van de crisis, in de derde wereld, in de voormalige Sovjet-Unie, maar ook tot in het hart van het imperialisme zelf. "Dat alles toont hoe fragiel, onstabiel, hoe misleidend de basis wel was van de 18 jaar lange 'hoogconjunctuur' die duurde tot 1973."

Het punt over de gevolgen van de ineenstorting van de Sovjet-Unie verdiende naar onze mening meer aandacht.

In de tweede tekst van de CPI-ML (People's War) wordt veel cijfermateriaal aangedragen. De tekst staft de stelling van Marx over de polarisatie van de rijkdom aan de ene kant en de polarisatie van de armoede aan de andere kant. De ontwikkeling van de directe buitenlandse investeringen groeide spectaculair. Op nauwelijks 25 jaar tijd steeg het aantal transnationale ondernemingen (TNO's) van 7.300 in 1969 naar 37.000 in 1990. De 200 grootste ondernemingen hebben een aandeel van 27% van het totale Bruto Nationaal Product van alle landen van de wereld!

Er wordt aangetoond hoe de TNO's de deregulering, privatisering en liberalisering gebruiken om de markten van de derde wereld open te breken. Op die manier schakelen zij veel lokale ondernemingen uit. Zij voeren methoden in waarbij het productieproces meer en meer verdeeld wordt over verschillende landen, soms zelfs in steeds kleinere gezinsateliers (onderaannemingen) waar kapitalistische verhoudingen gelden van de 19^e eeuw. De *knowhow*, de

beslissingen blijven gebeuren in de kapitalistische moederlanden. Zo ziet men hoe de mondialisering geen enkele vooruitgang betekent voor de derde wereldlanden. De situatie gaat er achteruit. In de imperialistische landen en zelfs in landen zoals Zuid-Korea, Singapore,... wordt de chantage van de delocalisatie gebruikt om de lonen te verminderen, nog meer flexibiliteit in te voeren, de vakbonden buiten spel te zetten. Mondialisering is het ideologische wapen, de stok achter de deur waarmee de kapitalistenklasse overal ter wereld het verzet probeert te breken. Mondialisering maakt de crisis alleen erger. De relatieve overproductie blijft toenemen.

"Vandaag heeft nog slechts één op zeventig dollar die op de valutamarkt verhandeld wordt, te maken met de internationale handel in goederen of diensten!" Dit bevestigt het parasitaire karakter van het imperialisme zoals Lenin het beschrijft in zijn boek *Het imperialisme, hoogste stadium van het kapitalisme*. De Londense Eurodollar markt (waar leningen worden uitgeschreven) zet jaarlijks 25 maal meer om dan de totale wereldhandel! Industriële activiteiten vormen nog maar een fractie van de financiële speculaties. Het internationaal monetair systeem is kwetsbaarder dan ooit.

Deze evoluties hebben de tegenstellingen niet verminderd, maar juist verscherpt. Dit spreekt de stelling tegen van Kautsky (en opgerakeld door economen en apostels van de mondialisering) dat het imperialisme evolueert naar een soort vreedzaam 'ultra-imperialisme'. Zowel de tekst van de CPI-ML (People's War) als die van de CPF bewijzen het tegenovergestelde. De tegenstellingen zijn nog nooit zo sterk geweest: tussen

de kapitalisten en de werkende klassen, tussen de imperialisten onderling.... De grondoorzaak, namelijk de tegenstelling tussen het sociaal karakter van de productie en het privé-bezit van de productiemiddelen wordt alsmaar scherper.

Het proletariaat heeft geen andere keuze dan zijn ketens te verbreken, een einde te maken aan de dictatuur van de bourgeoisie door de socialistische revolutie en de dictatuur van het proletariaat te vestigen.

De teksten die voorliggen bevatten ook een aantal tegenstrijdigheden. Sommige punten werden weinig uitgewerkt. Wij willen enkele aanhalen.

Het artikel van de CPI-ML (People's War) heeft het over de ééngemaakte wereldmarkt. Dat de nationale staten steeds minder en minder bewegingsruimte hebben. Sommigen schuiven de stelling naar voor dat het de limieten van de nationale markten zijn (limieten in de zin van geopolitieke limieten) die de internationalisatie en de zoektocht naar nieuwe buitenlandse markten vooruitduwen.

De burgerlijke economen werken met drie noties: internationalisering, multinationalisering en mondialisering. De internationalisering betekent die van de ruil. Het gaat over het rijk van de handel. De multinationalisering gaat over de productie. Het gaat om de transfer van de productie (en dus van kapitaal) van één nationale economie naar een andere. Maar er blijven naties bestaan. De mondialisering is nog een recenter fenomeen. Zij bestaat in een volledige verstrengeling van de verschillende economieën in één wereldsysteem. Hij besluit dat er een progressieve overgang is van een kapitalisme op het

niveau van de staten naar een kapitalisme op wereldniveau.

Welke gevaren houdt deze analyse in?

1. De mondialisering wordt voorgesteld als onvermijdelijk, onomkeerbaar. Men kan zich niet verzetten tegen wereldwijde competitie.

2. Zeggen dat de oplossingen (binnen het kapitalisme) alleen mogelijk zijn op wereldschaal om daarmee de strijd te saboteren op nationaal niveau, daar waar de klassenstrijd zich voornamelijk afspeelt.

3. Doen geloven dat er een wereldwijde dominantie is van de kapitalisten en dat er geen concurrentie, geen strijd op leven dood, meer is tussen hen. Dit is de theorie van het ultra-imperialisme van Kautsky.

Geen van de artikels verdedigt deze stellingen. Toch worden in het artikel van onze Indische kameraden de voorstellen voor de strijd van het proletariaat toegespitst op de strijd op wereldvlak. De rol van de strijd op nationaal vlak komt niet aan bod.

Het zijn niet de limieten van de nationale markten die de internationalisering vooruitgestuwd hebben. Wel de drang naar maximale winst. Het beste bewijs daarvan zijn de grote Amerikaanse firma's die de grootste markt van de geïndustrialiseerde wereld hebben, maar die niet gearzeld hebben zich te internationaliseren. Zo werd Ford opgericht in 1903 maar reeds in 1905 bouwde Ford een fabriek in Canada en in 1911 in Manchester (Verenigd Koninkrijk).

Het concept van de mondiale éénheidsmarkt is uitermate vaag. Wat wil dat precies zeggen? Indien het wil zeggen dat er een ééngemaakte waarde (of

wereldprijs) is voor de producten, dan is dit fout. Indien het wil zeggen dat er competitie is op wereldschaal: dat is al zo sinds het einde van de 19e eeuw, vanaf het moment dat de verdeling van de wereld begonnen is.

In de tekst van onze Indische kameraden wordt de stelling verdedigt dat de derde wereld de productie op massaschaal vanuit de kapitalistische wereld aantrekt. Het is correct dat er overplaatsingen geweest zijn van fabrieken uit de kapitalistische wereld naar de derde wereld. Dit is echter geen algemene trend. Ten eerste. De derde wereld trekt nog steeds veel minder investeringen aan dan de kapitalistische wereld. De handel en de investeringen tussen de rijke landen stijgen nog steeds sneller dan deze tussen de rijke landen en de derde wereld. Ten tweede. Het geheel van de derde wereld trekt niet op dezelfde wijze kapitaal en handel aan. Het gaat vooral om een deel van Azië. Afrika valt helemaal uit de boot. Ten derde. Het concept van de competitiviteit door zo goedkoop mogelijke handenarbeid is fout. De loonkost is slechts één van de vele elementen, en vaak niet het belangrijkste. Want indien dit zo zou zijn, dan zou de industrie massaal delokaliseren en zelfs niet in de eerste plaats naar Azië of Oost-Europa, maar naar bijvoorbeeld Tanzania.

We mogen het belang niet onderschatten van het effect van de ineenstorting van het socialisme in de Sovjet-Unie en Oost-Europa om de actuele situatie te verklaren. De teksten stippen een aantal interessante elementen aan. Een meer globale en diepgaande analyse dringt zich op.

Vormt Japan een blok met Azië? Dit is niet zeker. Wanneer de eerste minister

van Maleisië zo'n blok voorstelt, weigert Japan dit. Heeft Japan al een strategie wat dat betreft? Het lijkt erop dat zij nog aarzelen.

Eerste mogelijkheid. Een Aziatisch blok maken, afgeschermd van Europese en Amerikaanse invloeden. Maar dat zou betekenen dat ze zich op voorhand zouden beperken tot Azië. Penetratie van Europa en de VS zouden dan onmogelijk worden.

Tweede mogelijkheid. Een Aziatisch - Amerikaans blok. Dit zou echter politiek onder leiding van de VS staan.

Derde scenario. Géén blok. Maar dat versterkt de andere blokken en hun protectionisme. Japan beschikt over een grote economische voorsprong. Japan heeft voordeel bij de vrijhandel en deze laat toe de eigen economische invloed uit te breiden.

Eén van de belangrijkste conclusies uit de discussie over de mondialisering is het perspectief voor het proletariaat en de communistische beweging. De mondialisering maakt steeds duidelijker dat de fundamentele belangen van de arbeidersklasse in de derde wereld, in de voormalige Sovjet-Unie en Oost-bloklanden en in de imperialistische landen dezelfde zijn. De enig uitkomst voor hen is het doorvoeren van de socialistische revolutie. Dit besef groeit in de hele wereld. Het imperialisme zal onvermijdelijk leiden naar nog meer extreme vormen van uitbuiting en naar verschillende vormen van fascisme, het zal de volkeren in talrijke nieuwe oorlogen storten.

De 21e eeuw zal nieuwe Oktober-revoluties kennen. Deze revoluties zullen veel directer een internationale invloed hebben, andere volkeren doen opstaan, dan het geval was in 1917

toen grote delen van de wereld nog helemaal opzichzelf waren teruggeplooid.

Noten

¹ Tussenkost van Riccardo Petrella op het debat in Tubeke met Jo Cottenier en Robert D'Orazio op 19 januari 1997, Solidair nr. 5, 29 januari 1997, p2.

Over de algemene crisis van het kapitalisme

Communistische Partij van India (Marxistisch-Leninistisch) - People's War

Wat moeten we verstaan onder de algemene crisis van het kapitalisme?
Waarin ligt het verschil met de periodieke crisis van de 19e eeuw?

De algemene crisis van het kapitalisme is de permanente en alomtegenwoordige crisis van het kapitalisme in het tijdperk van het imperialisme en de proletarische revolutie. De term "algemene crisis van het kapitalisme" wordt gebruikt om het desintegratieproces van het kapitalistische wereldsysteem aan te duiden. Dat desintegratieproces omvat alle domeinen: economisch, politiek en ideologisch. In *De economische problemen van het socialisme in de USSR* beschrijft Stalin de algemene crisis van het kapitalisme als volgt:

"Is de algemene crisis van het wereldkapitalisme een politieke crisis of een economische crisis? Noch het een, noch het ander. Het is een algemene, alomvattende crisis van het kapitalistische wereldsysteem, zowel op economisch als op politiek vlak. Aan de basis daarvan ligt zowel het steeds verder voortschrijdend verval van het kapitalistisch economisch wereldsysteem als de groeiende economische macht van een aantal landen die zich afscheurden van het kapitalisme (de USSR, China en de andere volksdemocratieën)."¹

Om een beter begrip te krijgen van de algemene crisis van het kapitalisme (ACK) gaan we dieper in op de oorzaken en het verloop van de kapitalistische crisis.

Zoals algemeen bekend, zijn economische crisissen inherent aan het kapitalistisch systeem, van bij zijn ontstaan. Die crisissen komen voort uit de funda-

mentele tegenstelling van het kapitalisme: het sociaal karakter van de productie en de privé-toeëigening van de opbrengst. De drang naar maximale

winsten van de industriële kapitalisten, in combinatie met de lage koopkracht van de werknemers, veroorzaakt een chaotische productie, die leidt tot overproductie en economische crisissen.

Engels maakte daarvan een treffende analyse in *De toestand van de arbeidersklasse in Engeland*: "Bij de huidige ordeloze productie en distributie van levensmiddelen, waarbij het niet om de directe bevrediging van behoeften maar om de geldwinning begonnen is, bij het systeem volgens welk ieder op eigen gelegenheid werkt en zich verrijkt, moeten wel elk ogenblik stagnaties optreden. (...) In het begin van de industriële ontwikkeling beperkten deze stagnaties zich tot enkele takken van fabricage en tot enkele markten. Maar door de centraliserende werking van de concurrentie, die de in een bepaalde tak van beroep brodeloos geworden arbeiders naar de gemakkelijkst te leren andere beroepen drijft en de op de ene markt niet meer te plaatsen waren op andere markten werpt en daardoor de afzonderlijke, kleine crisissen langzamerhand dichter bij elkaar brengt, zijn deze gaandeweg tot één enkele keten van periodieke terugkerende crisissen verenigd."²

In *De beginselen van het communisme* beschrijft Engels eveneens waarom er in het tijdperk van de vrije concurrentie iedere vijf à zeven jaar periodieke crisissen opduiken. "Door middel van de met stoom aangedreven machines en talrijke andere mechanische uitvindingen beschikte de grootschalige industrie op korte tijd en tegen geringe kosten over de middelen om de productie bijna onbeperkt op te drijven. De vrije concurrentie, die nauw samenhangt met de grootschalige productie, werd uiterst agressief, vooral

door het gemak waarmee de goederen geproduceerd werden. Een aantal kapitalisten wierp zich op de industriële productie. Al snel werd er veel meer geproduceerd, dat niet kon gebruikt worden. Machinaal vervaardigde goederen konden bijgevolg niet meer verkocht worden en er volgde een handelscrisis. Fabrieken werden gesloten, fabriekseigenaars gingen failliet. Voor de arbeiders kwam er geen brood meer op de plank. De miserie verspreidde zich. Na een tijdje konden de overtollige waren verkocht worden, begonnen de fabrieken weer te draaien en draaide de handel weer even vlot als tevoren. Maar die voorspoed duurde nooit lang. Er werden opnieuw teveel goederen geproduceerd, er volgde een nieuwe crisis die hetzelfde verloop kende als de vorige. Tijdens de hele eeuw slingerde het industriële leven tussen tijden van voorspoed en tijden van crisis. Elke vijf à zeven jaar deed zich een dergelijke crisis voor. In het spoor van die crisissen volgde de ondraaglijke ellende van de werkers en een algemeen revolutionair ontwaken. Dat stelde de heersende orde voor grote gevaren."

Telkens het kapitaal geconfronteerd wordt met een crisis van overproductie en met dalende winstvoeten, probeert het die crisis tijdelijk te overwinnen door de productiekosten te verlagen en rivaliserende kapitalen een hak te zetten. Iedere individuele kapitalisten drijft de productie op. Daarvoor doet hij een beroep op een verbetering van de productiemiddelen en op een hogere uitbuiting van de arbeid, om zo een hogere arbeidsproductiviteit te bekomen dan zijn concurrenten. Dat leidt tot een steeds grotere concentratie en centralisatie van kapitaal en productie. Het leidt tot het ontstaan van monopoliekapitaal

door het wegconcurreren van klein en onleefbaar kapitaal. Tegelijkertijd probeert het kapitaal de markt uit te breiden door de prekapitalistische productieverhoudingen uit te schakelen en door de hele maatschappij om te vormen tot een gigantische markt. Door de mogelijkheden tot onbeperkte uitbreiding van de productie, dank zij de enorme vooruitgang van de wetenschap en de technologie, zijn de nationale markten te eng en te beperkt geworden voor het monopoliekapitaal. Door de hoge mate van concentratie en centralisatie is het nationaal kapitaal monopoliekapitaal geworden, dat ernaar streeft om de wereldmarkt te veroveren. Om de dalende tendens van de winstmarge te stoppen, zoekt het monopoliekapitaal tegelijkertijd naar mogelijkheden voor een grotere uitbuiting van de eigen bevolking en van de kolonies. Door de ongelijke ontwikkeling van het kapitalisme in de verschillende landen, worden de inter-imperialistische tegenstellingen echter verscherpt en wordt het gevaar op een imperialistische oorlog steeds groter. Door de ontwikkeling van de imperialistische fase van het kapitalisme en de toenemende drang naar maximale winsten, verscherpen de tegenstellingen en antagonismen. Daardoor ontstaan er onvermijdelijk belangrijke sociale uitbarstingen zoals imperialistische wereldoorlogen, vernietigende economische wereldcrisisen, fascisme, het verval van de burgerlijke democratische instellingen en socialistische en nationaal-democratische revoluties.

De ACK begon in 1907 met een periode van stagnatie, toen alle fundamenteel tegenstellingen ernstige proporties begonnen aan te nemen. Lenin maakte

een wetenschappelijke studie van de omstandigheden voor de oorlog. Al in 1907 wees hij op het gevaar van een wereldoorlog. Hij riep de proletariërs van de kapitalistische landen op om gebruik te maken van de revolutionaire crisis die zou voortkomen uit de oorlog, om de proletarische revolutie door te voeren.

Het Zevende Congres van de Tweede Internationale dat in 1907 in Stuttgart gehouden werd, handelde uitgebreid over het gevaar van een wereldoorlog. De bekende Stuttgart-resolutie, onder redactie van Lenin en Rosa Luxemburg, formuleerde de volgende taken voor het proletariaat in geval van een inter-imperialistische oorlog: "Als er een oorlog dreigt uit te breken, is het de plicht van de werkende klasse, van haar parlementaire vertegenwoordigers in het betrokken land, en met steun van het Internationaal Socialistisch Bureau, om alle mogelijke inspanningen te doen om de oorlog te voorkomen. Met alle mogelijke middelen. Die middelen verschillen natuurlijk volgens de sterkte van de klassenstrijd en volgens de algemene politieke situatie. Als er desondanks toch een oorlog uitbreekt, is het hun plicht om inspanningen te doen om de oorlog zo snel mogelijk te beëindigen en alles te doen wat in hun macht ligt om de economische en politieke crisis die veroorzaakt wordt door de oorlog aan te grijpen om het volk tot opstand te brengen en zodoende de afschaffing van de kapitalistische heerschappij te versnellen."³

Het Achtste Congres van de Tweede Internationale dat in 1910 doorging in Kopenhagen herhaalde dat thema.

De Buitengewone Conferentie van Bazel (november 1912) riep, in de context van een dreigende wereldoorlog,

de werkers van de hele wereld op om een revolutionair standpunt in te nemen tegen de oorlog en om van de situatie gebruik te maken om de revolutie te doen vooruitgaan.

Alhoewel de eerste fase van de ACK begon met de Eerste Wereldoorlog, kunnen we duidelijk stellen dat de algemene crisis eigenlijk reeds begon in 1907, toen de bekende Stuttgart-resolutie uitgegeven werd. Dit gebeurde tegen de achtergrond van de toenemende inter-imperialistische strijd voor de wereldhegemonie, de steeds scherper wordende stagnatie van de wereldeconomie en het toenemende arbeiders- en volksverzet in de imperialistische landen en in de kolonies.

In die periode begon de bolsjewistische partij met een zuiveringscampagne tegen weifelende niet-proletarische elementen, tegen de centristen en opportunisten van allerlei slag. In 1912 werd er een partij van een nieuw type opgericht om de nieuwe revolutionaire mogelijkheden die voortkwamen uit de dreigende oorlog, aan te pakken. Verschillende partijen begrepen de ACK in het tijdperk van het imperialisme niet. Zij beschouwden deze crisis als een gewone periodieke crisis. Bernstein, Kautsky, Otto Bauer, Adler, enz., waren ervan overtuigd dat het kapitalisme deze crisis zou te boven komen zoals in het verleden. Zij kwamen zelfs aan met de theorie dat het kapitalisme zijn crises kan overwinnen met vreedzame middelen. Zij eindigden allemaal als lakeien van het imperialisme. Toen de oorlog uitbrak verraadden zij de zaak van de revolutie.

De ACK betekent dat het kapitalisme beland is in een periode van hevige uitbarstingen, zoals de twee wereldoorlogen en talrijke lokale conflicten en

volksoptstanden. De geschiedenis van de 20^e eeuw laat dit duidelijk zien. De ACK betekent dat het kapitalisme beland is in een periode van chronische crisissen, die niet te vergelijken zijn met de tienjaarlijkse periodieke crisissen van de vorige fase. Vroeger, in de periode voor de ACK, dienden de cyclische crisissen ervoor om de tegenstellingen op te lossen en het evenwicht in het systeem te herstellen. Daarbij werd gebruik gemaakt van gewelddadige, vernietigende middelen. Volgens Marx waren het "altijd tijdelijke maar krachtige oplossingen voor de bestaande tegenstellingen, gewelddadige uitbarstingen die het verstoorde evenwicht voor een tijdje herstelden."⁴

Die crisissen elimineerden de kleine en minder efficiënte ondernemingen, zij vernietigden een deel van het kapitaal, om de rest te redden. Zij zorgden voor een grotere concentratie van kapitaal en openden nieuwe markten. Op die manier zorgden zij voor de voortzetting van de kapitalistische productie, op een hoger niveau. Die cyclische crisissen volgden een voorspelbare koers: crisis, depressie, herstel, hoogconjunctuur. Die cyclus kwam ongeveer om de tien jaar terug. Tijdens de periode van hoogconjunctuur werd de werkloosheid tijdelijk opgelost en werden de productiemiddelen ten volle gebruikt.

Tijdens de ACK zijn de cyclische crisissen echter gewijzigd en kennen ze een nieuwe intensiteit. De fasen van crisis en depressie duren langer en worden niet noodzakelijk gevolgd door een herstel of een periode van hoogconjunctuur. Indien er toch een periode van hoogconjunctuur volgt, is ze meestal van korte duur en wordt ze

vooral veroorzaakt door externe omstandigheden, zoals een oorlog. Kortom, de crisissen zijn min of meer chronisch, de ene crisis volgt de andere crisis op. De oplevingen binnen de algemene crisis, het herstel en de hoogconjunctuur, worden steeds korter. Depressies vormen het normale kenmerk, onderbroken door korte oplevingen en hevige sociale en politieke uitbarstingen.

De stagnatie van 1907-14 liep niet uit op een periode van hoogconjunctuur, maar op een hevige en bloedige oorlog. De crisis die volgde op de Eerste Wereldoorlog duurde verder tot aan de Tweede Wereldoorlog, met een korte opleving en een tijdelijke stabilisatie in de periode 1924-29. De grote depressie werd evenmin gevolgd door een periode van hoogconjunctuur of herstel, maar liep eveneens uit op een nieuwe wereldoorlog.

Stalin stelde het als volgt: "De economische crisis die uitbrak in de kapitalistische landen in de laatste helft van 1929 duurde tot het einde van 1933. Daarna veranderde de crisis in een depressie, gevolgd door een zekere opleving van de industrie. Maar die opleving evolueerde niet tot een periode van hoogconjunctuur, zoals die meestal volgt na een periode van herstel. Integendeel, in de laatste helft van 1937 begon er een nieuwe economische crisis, die vooral de Verenigde Staten trof, en daarna Engeland, Frankrijk en een aantal andere landen. De kapitalistische landen werden dus opnieuw geconfronteerd met een economische crisis, nog voor ze hersteld waren van de vorige."⁵

De burgerlijke economist J.K. Galbraith is al even duidelijk: "Er is nooit een einde gekomen aan de grote

depressie van de jaren dertig. Ze verdween gewoon in de aanloop naar die van de jaren veertig."⁶

In zijn brief aan Bebel (1886) wees Engels op het veranderend karakter van de crisis: "We zijn nu aanbeland in een periode die veel gevaarlijker is voor de oude maatschappij dan die van de tienjaarlijkse cycli", en "de crisissen zijn nu chronisch."

Een ander belangrijk verschil tussen de oude cyclische crisissen en de ACK is dat de ACK gekenmerkt wordt door een massale chronische werkloosheid en onderbenutting van de industriële capaciteit, ondanks de massale groei van de productiekrachten.

Net voor de Tweede Wereldoorlog waren de productiekrachten zodanig ver ontwikkeld, dat het mogelijk was om te voldoen aan alle levensbehoeften van iedereen, indien iedereen één uur per week werkte. Vandaag zouden slechts enkele minuten werk volstaan om de levensbehoeften van iedereen te voldoen!

Ironisch genoeg was het net die gigantische groei van de productiecapaciteit die de oorzaak was van de wereldcrisis, van de permanente massale werkloosheid, de enorme verarming van de bevolking en van de wereldoorlogen. De productiekrachten werden massaal vernietigd. Fabrieken werden gesloten, de productiecapaciteit werd permanent onderbenut, miljoenen hectaren vruchtbaar land werden niet langer bebouwd, grondstoffen, vee, graan en allerlei andere goederen werden massaal vernietigd. Miljoenen mensen waren permanent werkloos. Dat leidde onvermijdelijk naar de 'uiteindelijke oplossing' van de crisis: de imperialistische oorlog.

Van in het begin van de ACK tot vandaag zijn dat de blijvende kenmerken van die ACK, ook al variëren ze qua ernst in verschillende periodes.

Zelfs op het hoogtepunt van de tijdelijke stabilisatie van het kapitalisme in de periode 1924-29 werd de productiecapaciteit permanent onderbenut. In 1928, het hoogtepunt van die periode van relatieve welvaart, werd de productiecapaciteit in de Verenigde Staten maar voor 82% gebruikt. In 1932 was dat al weer gedaald tot 42%.⁷

Een ander specifiek kenmerk van de ACK is dat de groei van de industriële productie gepaard gaat met een daling van de industriële tewerkstelling. Tussen 1919 en 1927 steeg de industriële productie in de VS van 147 naar 170 (met 100 als basis in 1914). De tewerkstellingsindex daalde van 129 naar 115. In de periode 1924-29 steeg de industriële productie met 20%. De tewerkstelling daalde in diezelfde periode met 2,6%. Tussen 1919 en 1929 daalde het aantal industriearbeiders in de VS van 9.039.000 naar 8.742.000, terwijl de index van de industriële productie steeg van 84 naar 119.

In Groot-Brittannië daalde de industriële tewerkstelling van 8.368.000 naar 7.898.000, terwijl de index van de productie steeg van 88,7 naar 96,3. De productie steeg dus met 7,6%, terwijl de tewerkstelling daalde met 5,6%.

Tijdens de grote depressie van de jaren 1929-32 werd de arbeidsproductiviteit (productie per manuur) in de VS met 12% opgedreven, via rationalisering, ritmeverhogingen, enz. Tegelijkertijd waren er twaalf miljoen werklozen. In 1933 waren er in heel de kapitalistische wereld 30 miljoen werklozen. Omdat zij de capaciteit hebben om te veel te produceren,

worden miljoenen arbeiders overbodig.

In de nog nooit eerder voorgekomen crisis die in oktober 1929 begon met de crash van Wall Street en de daaropvolgende depressie die uitliep op de Tweede Wereldoorlog, werden er evenveel productiekrachten uitgeschakeld als er verliezen waren tijdens de Eerste Wereldoorlog. Op vier jaar tijd, tussen 1929 en 1933, gingen er 200 miljard manuren verloren. Dat komt overeen met een verlies van 100 miljoen manjaren. En dat komt overeen met hetgeen 10 miljoen mensen gedurende 10 jaar produceren. Tegen het einde van het jaar 1933 waren er niet minder dan 22 miljoen balen koffie verbrand of in zee gestort. De Amerikaanse regering gaf 7 à 20 dollar subsidie per acre katoen en vernietigde 11 miljoen acres.⁸ In december 1931 was de koperproductie geslonken tot 26% van de mijn capaciteit.

In Denemarken werden er per week 5.000 stuks vee geslacht en verbrand. Daarvoor richtte de regering een speciaal 'vernietigingsfonds' op.⁹

In de Verenigde Staten verdween op drie jaar tijd, tussen 1929 en 1932, 160 miljard dollar in papiergeld in de lucht. Volgens het Bureau van de Arbeidsstatistiek daalde de loonmassa in de VS van 17,2 miljard dollar in 1921 tot 6,8 miljard dollar in 1932.

In zijn *Rapport aan het XVIIe Partijcongres* van 1934 legde Stalin de aard van de crisis als volgt uit: "De huidige economische crisis in de kapitalistische landen verschilt van alle voorgaande crisissen, onder meer omdat het de langdurigste crisis is. De voorgaande crisissen eindigden op één à twee jaar. De huidige crisis verwoest echter al vijf jaar de kapitalistische landen, jaar na jaar. Die crisis berooft hen

van de rijkdommen die de voorbije jaren opgestapeld werden. Het is dan ook niet verrassend dat dit de ergste crisis is die er ooit geweest is."¹⁰

Stalin verklaarde de verschillende redenen voor die ongekennde langdurige crisis als volgt: "(...) de industriële crisis brak uit onder de omstandigheden van de algemene crisis van het kapitalisme. Zowel in de belangrijkste landen als in de kolonies heeft het kapitalisme niet langer de kracht en de stabiliteit die het voor de oorlog en de Oktoberrevolutie had. De erfenis van de imperialistische oorlog komt neer op een chronische onderbenutting van de fabrieken en op miljoenen werklozen. Het kapitalisme geraakt daar niet meer uit."¹¹

Stalin verklaarde ook waarom deze cyclische crisis een ander verloop kent als de vroegere: "Zijn we vandaag getuige van de overgang van een crisis naar een gewone depressie, die zal gevolgd worden door een nieuwe opleving en een hoogconjunctuur? Neen. In ieder geval is er vandaag geen sprake van een begin van een opleving van de industrie in de kapitalistische landen, noch direct noch indirect. Integendeel, alle nadelige omstandigheden die een opleving van de industrie in de weg staan, blijven vandaag bestaan. De economische crisis ontwikkelt zich binnen de voortdurende algemene crisis van het kapitalisme, met de chronische onderbenutting van de ondernemingen, massale werkloosheid, de verweving van de industriële crisis met de landbouwcrisis, het ontbreken van elke aanzet tot een ernstige vernieuwing van het vast kapitaal, vernieuwing die meestal de nieuwe hoogconjunctuur voorafgaat, enz."¹²

In onze resolutie van 1992 gaven we reeds de kenmerken van de ACK: "Het

typische kenmerk van de algemene crisis van het kapitalisme is dat het kapitalisme in zijn geheel in een permanente crisis van overproductie, onderbenutting van de productiecapaciteit en massale werkloosheid en inflatie verkeert. De productiekrachten worden voortdurend massaal vernietigd in wereldoorlogen en regionale oorlogen. De onderbenutting van de productiecapaciteit van miljoenen mensen maakt de overgrote meerderheid van de werkkrachten nutteloos. De overschotten worden vernietigd, terwijl de meerderheid van de bevolking honger lijdt. Soms zien we zelfs de vernietiging van de meest moderne technieken en de terugkeer naar voorbijgestreefde productiemethodes om grotere winsten te maken. Zie daar de elementen via dewelke het kapitalisme poogt te overleven."

"Met het begin van de algemene crisis van het kapitalisme werden de objectieve voorwaarden voor de socialistische revolutie rijper. Die revolutie stond op de agenda vanaf het begin van het imperialistisch tijdperk. Alle tegenstellingen in de maatschappij waren nu tot een hoogtepunt gekomen: de tegenstelling tussen kapitaal en arbeid, die tussen het imperialisme en de onderdrukte naties en die tussen de verschillende imperialistische machten. Het conflict tussen de productiekrachten en de bestaande productieverhoudingen nam vanaf 1914 een explosieve vorm aan. Dat leidde tot fascisme, wereldoorlogen en sociale revoluties. Die zullen verder duren tot de uiteindelijke overwinning van de socialistische wereldrevolutie." (p.8-9)

Door de Tweede Wereldoorlog kon het probleem van de chronische werkloosheid en onderbenutting van de

productiecapaciteit in de kapitalistische wereld tijdelijk opgelost worden. In die oorlog waren bijna alle kapitalistische landen en de meeste kolonies betrokken. De productiekrachten werden aan een nog nooit eerder voorgekomen tempo vernietigd. Ongeveer 50 miljoen mensen werden gedood, 50 miljoen anderen werden gewond. Er werd voor miljarden dollars aan gebouwen verwoest. Steden zoals Nagasaki en Hiroshima werden totaal verwoest. Alleen een dergelijke massale vernietiging van de productiekrachten, de grootscheepse inzet van de werklozen in het leger en de omschakeling van de burgerlijke industrie naar een defensie-industrie, kon een tijdelijke uitweg bieden voor de crisis van 1930.

Maar de oorlog gaf ook het ontstaan aan een diepgaande wereldwijde revolutionaire crisis en verzwakte het imperialisme in grote mate. De revolutionaire crisis galmde tien jaar na de oorlog nog altijd na. De landen van het Oostblok, Noord-Korea, Noord-Vietnam en China maakten zich los uit de kapitalistische wereldmarkt en verscherpten op die manier de ACK nog meer. Het koloniaal systeem van rechtstreekse overheersing door het imperialisme takelde na de Tweede Wereldoorlog snel af.

Verscherping van de algemene crisis van het kapitalisme na de Tweede Wereldoorlog

De Tweede Wereldoorlog, die een duidelijke illustratie was van de algemene crisis van het kapitalistisch wereldsysteem, verscherpte die crisis nog. Al de

fundamentele tegenstellingen, die meedogenloos de kracht en de stabiliteit van het kapitalisme in alle landen ondermijnden, werden nog verscherpt. Na de oorlog kenmerkte de verscherping van de ACK zich door de volgende ontwikkelingen:

1. De ernstige verzwakking van het imperialisme. De vroegere, grote kapitalistische mogendheden, Groot-Brittannië, Duitsland, Japan, Frankrijk, Italië, enz., waren door de oorlog uitgeput. De meeste waren letterlijk geruïneerd of vernietigd en waren voor een tijdje volslagen verlamd. De Verenigde Staten kwamen als enige overwinnaar uit de strijd en versterkten zich nog. De Amerikaanse hegemonie was een product van de ACK. Die hegemonie kwam tot stand door de diepe crisis waarin alle andere kapitalistische machten verkeerden.

2. De ineenstorting van de kapitalistische wereldmarkt en de verkleining van de invloedssfeer door de vorming van een socialistische markt. Stalin beschreef die evolutie als het belangrijkste gevolg van de Tweede Wereldoorlog.

3. De groeiende afhankelijkheid van de kapitalistische landen, en dan vooral de VS, van de wapenproductie en enorme legers. Op die manier werd gepoogd om de overschotten op te vangen en het probleem van de krimpende markten en de toenemende productiekracht op te lossen. De Verenigde Staten, die als enigste land sterker uit de oorlog gekomen waren, produceerden meer dan 60% van de industriële productie van de kapitalistische wereld. Om een sterke greep op de markten en de grondstoffen te krijgen, was het nodig om de wereld militair te domineren. Een permanente oorlogseconomie was dus essentieel voor de

VS. De enorme meerwaarde die het land uit de rest van de wereld haalde via de export van kapitaal en goederen, en de enorme productiecapaciteit van het land, werden gebruikt om munitie te produceren en agressieoorlogen te voeren. De Koreaanse oorlog, de oorlog in Indochina en talrijke andere regionale oorlogen die de VS overal ter wereld uitlokten, waren een gevolg van die economische situatie. Een element dat daarbij ook een belangrijke rol speelde was de ondermijning van de invloed van het socialistische kamp. Zonder die oorlogen en de permanente oorlogseconomie zou het Amerikaanse imperialisme ten gronde gegaan zijn aan de eigen interne tegenstellingen.

Dan zou de werkloosheid bijvoorbeeld veel groter geweest zijn dan tijdens de jaren van de grote depressie. Volgens een schatting van het Amerikaanse Ministerie van Handel zou, indien in 1946 het land zou teruggevalen zijn op het productieniveau van 1940, het aantal werklozen niet één miljoen hebben bedragen, maar 19 miljoen.

4. De ineenstorting van het oude koloniale systeem. Dat ging gepaard met een uitbarsting van nationale bevrijdingsstrijd in grote delen van de koloniale en semi-koloniale wereld, onder meer in India, Indochina, Birma, Korea, Indonesië, Maleisië, de Filippijnen en talrijke Afrikaanse landen.

5. De verscherpte strijd van de kapitalistische landen voor de controle over de krimpende kapitalistische wereldmarkten. De hegemonie van het Amerikaanse imperialisme over de kapitalistische wereld werd ondermijnd door de ongelijke ontwikkeling van de kapitalistische landen. Tegen het midden van de jaren '50 werden er een aantal

pogingen ondernomen om te komen tot een Europese eenheidsmarkt. In 1957 vormden zes Europese landen de EEG. Vanaf het midden van de jaren '60 begon Japan Amerika te verdringen op de wereldmarkt. Al die elementen ondermijnden vanaf het begin van de jaren '70 de Amerikaanse economische hegemonie over de andere imperialistische machten.

6. De grote naoorlogse groei van de democratische en socialistische krachten in de wereld. Dat verzwakte de kapitalistische dominantie en het kapitalistische systeem fundamenteel. Door de doorslaggevende rol van de Sovjet-Unie in de nederlaag van nazi-Duitsland en de snelle opbouw van het land na de oorlog nam het economisch en politiek prestige van dat land enorm toe. In Oost-Duitsland, Tsjecho-Slowakije, Polen, Joegoslavië, Roemenië, Hongarije, Bulgarije en Albanië werden revolutionaire volksdemocratieën gevestigd. In China, India, Indochina, Birma, Korea, Indonesië, Maleisië, de Filippijnen en talrijke Afrikaanse landen ontstonden machtige nationale bevrijdingsbewegingen. Dat bereikte een climax met de grote Chinese revolutie en de toenemende macht van de arbeidersklasse en de democratische volksbewegingen in heel de wereld. Dit alles ondermijnde de basis van het kapitalistisch systeem.

De periode direct na de Tweede Wereldoorlog werd voornamelijk gekenmerkt door drie grote dynamische krachten: het verval van het wereldkapitalisme, de snelle groei van het wereldsocialisme en het streven van het Amerikaans imperialisme naar de wereldheerschappij. Dat laatste verscherpte de inter-imperialistische

tegenstellingen en verzwakte het imperialisme nog verder.

Op basis van die ontwikkelingen, stelde Stalin vast dat het kapitalisme nooit meer een tijdelijke stabiliteit zou terugvinden, zoals bijvoorbeeld in de periode 1924-29.

Wat waren dan de factoren die geleid hebben tot het herstel van het kapitalisme, wat waren de factoren die het kapitalisme redden van de ondergang? Weerlegt het feit dat het kapitalisme vijftig jaar na de Tweede Wereldoorlog nog steeds bestaat, de theorie van de ACK?

Elk fenomeen moet historisch onderzocht en geanalyseerd worden. Om de redenen te verstaan waarom een bepaald feit zich al dan niet voorgedaan heeft, moet men de concrete historische omstandigheden grondig onderzoeken. Als we vandaag terugblikken, kunnen we met zekerheid stellen dat Stalin de omstandigheden in 1951 historisch correct beoordeelde. De nationale bevrijdingsstrijd woedde in alle hevigheid, het socialistische kamp werd steeds sterker en de crisis in de imperialistische landen nam ernstige vormen aan. De meeste imperialistische landen waren nog niet gekomen van de adering van de Tweede Wereldoorlog. In de meeste landen had de industriële productie het peil van voor de oorlog nog niet bereikt. Het verval van het imperialisme en de vooruitgang van het socialisme en de nationale democratie waren de twee overheersende trends. Tijdens die kritische fase van de wereldgeschiedenis zorgde een combinatie van verschillende factoren er opnieuw voor dat het kapitalisme stabiliseerde, alleszins gedeeltelijk en tijdelijk.

In de Sovjet-Unie en Oost-Europa werd na de dood van Stalin en dan

vooral vanaf het XXe Partijcongres in 1956 het kapitalisme hersteld. Het verraad van een aantal leiders van de nationale bevrijdingsstrijd zorgde voor het voortbestaan van het kolonialisme in de derde wereld, via neokoloniale methodes en met de hulp van de compradore-burgerij en andere marionetten. Het imperialisme deed een beroep op nieuwe methodes om uit de crisis te geraken, zoals de permanente oorlogseconomie en de massale militarisering. In alle imperialistische landen kwam de staat tussen in de economie en werd het monopoliekapitalisme omgevormd tot staatsmonopoliekapitalisme. De gezamenlijke strijdkrachten van het imperialisme voerden een aantal regionale agressieoorlogen. Al die elementen droegen bij tot een tijdelijke adempauze voor de kapitalistische wereldeconomie en stelden de dreigende ondergang ervan tijdelijk uit. Maar het keynesianisme, de officiële economische ideologie van de kapitalistische wereld sinds de Tweede Wereldoorlog, kon de verdere verscherping van de algemene crisis van het kapitalisme niet voorkomen.

Na 18 jaar hoogconjunctuur, de langste periode in de geschiedenis van het kapitalisme, volgde er opnieuw een langdurige stagnatie vanaf 1973. De hoogconjunctuur zelf was erg bedrieglijk, aangezien zij gebaseerd was op oorlogen, militarisering, verhoogde staatsuitgaven en op een zeepbel van schulden en speculatie. Gedurende de hoogconjunctuur bleef de werkloosheid bestaan en bleef de productiec capaciteit onderbenut.

Alle factoren die de ACK veroorzaakten, blijven vandaag evengoed bestaan. De fundamentele tegenstellingen in de wereld zijn alleen maar toegenomen.

Ondanks de ineenstorting van alle socialistische bolwerken blijven de onderdrukte volkeren en naties en het wereldproletariaat slagen toebrenge aan het imperialisme en gaan zij vooruit op de weg naar het socialisme. De tegenstellingen tussen de verschillende imperialistische machten nemen langzaam een antagonistisch karakter aan en dreigen steeds meer te leiden tot fascisme en inter-imperialistische oorlogen.

De burgerij is een offensief gestart tegen het proletariaat in de imperialistische landen. De werkloosheid neemt toe, de sociale zekerheid wordt afgebroken en de bevolking verarmt meer en meer. Het aantal werklozen is vandaag veel hoger dan tijdens de grote depressie. In de helft van 1995 bedroeg de werkloosheid in Frankrijk en Italië 12%, in Groot-Brittannië 15%, in België 13%, in Duitsland 9%, in de Verenigde Staten 6% en in Spanje 23%. Op het einde van 1994 waren er 36 miljoen werklozen in de kapitalistische landen (6 miljoen meer dan tijdens de ergste jaren van de grote depressie van de jaren '30). Het kapitaal liquideert steeds meer banen door automatisering en informatisering en door de productie over te brengen naar lageloonlanden in de derde wereld, in een zoektocht naar goedkope arbeidskrachten om zo de productiviteit op te drijven en de concurrentiepositie te versterken.

Door de genadeloze exploitatie van de grondstoffen door de multinationale ondernemingen (MNO's) en transnationale ondernemingen (TNO's), heeft de milieuverontreiniging alarmende proporties aangenomen. Daartegen duiken wereldwijd protestbewegingen op.

De kapitalistische wereld wordt vandaag gekenmerkt door bittere armoede, een dalende levensstandaard, de afbraak van de sociale zekerheid, een stijgende criminaliteit, enz.

Die situatie werd samengevat in onze resolutie van 1992:

"De langdurige economische wereldcrisis vanaf 1973 kende geen pauze in de langzame of zelfs negatieve groei. De massale werkloosheid, de inflatie (of eerder stagflatie) en de onderbenutting van de productiecapaciteit hielden aan."

"De huidige crisis van het kapitalistisch wereldsysteem vanaf de jaren '70 is vergelijkbaar met die van de grote depressie uit de jaren '30. Alleen is die crisis vandaag uitgebreider en duurt ze langer. De korte herstelperiodes hebben nooit een echte verandering teweeggebracht in de werkloosheid, het groeiritme of de inflatie. De groeiende schuldenlast kenmerkt vandaag elke economie, waardoor de crisis steeds scherper wordt."

"Het belangrijkste verschil tussen de huidige economische wereldcrisis en die van de jaren '30 is het feit dat vandaag de regeringen overal ter wereld alle mogelijke anticrisismaatregelen uitgeprobeerd hebben, en tot de vaststelling zijn gekomen dat geen enkele maatregel werkt. In tegenstelling met de jaren '30, zitten alle regeringen vandaag tot aan hun nek in de schulden."

"De massale overheidsinmenging, om de crisis te boven te komen door massale leningen en een overbestedingsbeleid draait uit op een enorme mislukking. In de Verenigde Staten en Japan draaide de overheid in 1982 op voor 30% van de economische vraag. In Duitsland en Frankrijk was de staat goed voor 46% van de vraag, in Nederland zelfs voor

60%. Overal ter wereld werden alle mogelijke theorieën van het kapitalistisch arsenaal uitgeprobeerd: keynesianisme, 'socialisme', neo-keynesianisme, vrije markt, enz. Maar de scenario's blijken steeds verschrikkelijker te zijn dan die van de jaren '30. Dat alles toont aan hoe fragiel, hoe onstabiel, hoe misleidend de basis wel was van de 18 jaar lange 'hoogconjunctuur', die duurde tot 1973."

De ACK treft alle domeinen van het leven: economie, politiek, milieu en ideologie, en verscherpt al de fundamentele tegenstellingen in de wereld sinds 1973.

In onze resolutie van 1992 verwoorden we de ontwikkelingen van de laatste twintig jaar, tegen de achtergrond van de ACK, als volgt: "We moeten de veranderingen die zich overal in de wereld voordoen, beoordelen in de context van de felle impact van de algemene crisis van het kapitalisme. Vooral de ineenstorting van het supermachtstatuut van de Sovjet-Unie en de politieke desintegratie ervan. Maar ook de ontwikkelingen in Oost-Europa en China, de verzwakking van de Amerikaanse supermacht, de opkomst van andere imperialistische machten, de steeds heviger aanvallen van het imperialisme tegen de derde wereld, het gevaar van een nieuwe wereldoorlog en de groeiende revolutionaire situatie."

De verschillende fasen van de algemene crisis van het kapitalisme

De verschillende fasen van de ACK werden door Stalin in april 1952 beschreven. De eerste fase begon met

de Eerste Wereldoorlog, de tweede fase met de Tweede Wereldoorlog.

"De algemene crisis van het wereldkapitalisme begon in de periode van de Eerste Wereldoorlog, voornamelijk door de afscheuring van de Sovjet-Unie van het kapitalistisch blok. Dat was de eerste fase van de algemene crisis. Een tweede fase van de algemene crisis ontwikkelde zich in de periode van de Tweede Wereldoorlog, vooral nadat de Europese en Aziatische volksdemocratieën zich losmaakten van het kapitalistisch blok. De eerste crisis, in de periode van de Eerste Wereldoorlog, en de tweede crisis, in de periode van de Tweede Wereldoorlog, mogen niet los van elkaar gezien worden als onafhankelijke, los van elkaar staande crisissen, maar als verschillende fasen in de ontwikkeling van de crisis van het kapitalistisch wereldsysteem."¹³

De eerste fase van de ACK duurde tot 1923. Een aantal proletarische revoluties werden de kop ingedrukt en het kapitalisme slaagde er in om opnieuw een zekere stabiliteit te verwerven.

Die situatie werd correct weergegeven in onze resolutie van 1984:

"Na 1917 doken er nog vijf à zes jaar revolutionaire opstanden op. Daarna kreeg het imperialisme een korte adempauze en begon het de revolutionaire bewegingen in de kapitalistische landen en de opstanden in de kolonies te onderdrukken."

"Maar het imperialisme geraakte verward in een algemene (permanente) crisis. Door de verscherping van de interne tegenstellingen geraakte het imperialisme verward in een wereldoorlog. Een eerste reeks revolutionaire opstanden kondigde zich aan. Daarmee eindigde de eerste fase van de permanente crisis van het imperialisme." (p.12)

Na zes jaar van relatieve stabiliteit, vanaf het einde van 1923 tot oktober 1929, werd de wereld geconfronteerd met een nieuwe ernstige crisis, die na tien jaar leidde tot de Tweede Wereldoorlog. Op die manier begon de tweede fase van de ACK. In de 15 jaar tussen de twee fasen verscherpte de ACK al de inherente tegenstellingen van het kapitalisme.

Over de duur van de tweede fase bestaan er een aantal verschillende opvattingen onder marxist-leninisten.

De algemene opinie van de marxist-leninisten direct na de Tweede Wereldoorlog was dat de tweede fase zou duren tot de volledige ineenstorting van het imperialisme. Stalin had iedere stabilisatie van het kapitalisme, hoe gedeeltelijk, relatief of tijdelijk ook, uitgesloten. Daardoor ontstond nogal wat verwarring over de duur van de tweede fase en het begin van de derde fase van de ACK.

In onze resolutie van 1984 stelden we dat de tweede fase eindigde in 1975 en dat de derde fase van de ACK onmiddellijk begon na de tweede fase.

"Tot 1975 waaide er een revolutionaire wind door de wereld. In plaats van één revolutionaire basis ontstond er een socialistisch systeem met verschillende revolutionaire basissen. Daarmee eindigde de tweede fase van de algemene crisis van het kapitalisme en bijgevolg ook van de tweede revolutionaire golf." (p.30)

"Het offensief van de tweede revolutionaire golf nam af vanaf 1975. Toch kwam er zelfs geen relatieve stabilisatie in het kapitalistisch systeem. Doordat de situatie nog meer verslechterde in de periode van de derde fase van de algemene crisis en door de verdere rijping van de revolutionaire situatie,

sudderden overal revolutionaire opstanden. De situatie heeft veel weg van de stilte voor de storm." (p.64)

Onze stelling dat de derde fase van de ACK in 1975 begon, was gebaseerd op de overtuiging dat de Derde Wereldoorlog voor de deur stond en dat een dergelijke oorlog onvermijdelijk zou leiden tot een derde revolutionaire golf.

"Nu het imperialisme tot aan de nek verwickeld is in de derde fase van de algemene crisis en de Derde Wereldoorlog steeds korter bij komt, moeten we ervoor ijveren om de tijdelijke nederlaag van het wereldsocialisme om te buigen in een overwinning en opnieuw vooruit gaan. Daarom moeten alle onderdrukte volkeren van de hele wereld gemobiliseerd worden onder de leiding van de arbeidersklasse. Dat is vandaag de belangrijkste taak voor iedere communistische partij. Als we erin slagen om de partij en het volk op die taak voor te bereiden, dan kunnen we grote overwinningen behalen. De derde fase van de algemene crisis zal alleszins een nog intensievere derde revolutionaire golf kennen, die nog veel ingrijpender zal zijn dan de vorige twee." (p.73-74)

In afwachting van de Derde Wereldoorlog tekenden we een aantal tactieken uit, zowel in het geval van het al dan niet beschikbaar zijn van socialistische basissen, rekening houdend met de ervaringen van de voorbije twee wereldoorlogen.

We namen het einde van de oorlog in Indochina en de terugtrekking van de Amerikaanse troepen als het einde van de tweede fase van de ACK. De Komintern gebruikte het begrip fase om een wereldwijde revolutionaire crisis aan te duiden, meer bepaald een revolutionaire crisis die een groot deel van het

imperialistische kamp trof. Daarom werd ook algemeen aangenomen dat met de nederlaag van de revoluties in Europa rond 1923, de eerste fase van de ACK afgesloten was, ook al verscherpte de revolutionaire situatie en de crisis nog in de meeste kolonies en semi-kolonies, zelfs gedurende en na de tijdelijke stabilisatie van het kapitalisme. In die zin kunnen we stellen dat de tweede fase van de ACK eindigde tegen het midden van de jaren '50, toen de belangrijkste imperialistische landen zich hersteld hadden van de ravage van de Tweede Wereldoorlog en de revolutionaire crisis in die landen afnam.

In onze resolutie van 1992 verwoordden we dat als volgt: "Tegen het midden van de jaren '50 overwonnen de belangrijkste imperialistische machten de problemen van schaarste en bereikten ze met de hulp van het Amerikaanse imperialisme een zekere stabiliteit. Nadat ze opnieuw het vooroorlogse productieniveau behaalden tegen het midden van de jaren '50, begon hun economie de volgende 15 jaar snel uit te breiden om uiteindelijk vanaf het begin van de jaren '70 opnieuw in een langdurige economische wereldcrisis te belanden. De factoren die geleid hadden tot de 18 jaar lange economische expansie hadden geen invloed meer. Vanaf het begin van de jaren '70 leidden ze zelfs tot een verscherping van de algemene crisis van het kapitalisme. Door de komst van de Sovjet-Unie en Oost-Europa op de wereldmarkt, kwam er een nieuwe imperialistische concurrent bij. Dat verergerde de algemene crisis nog meer." (p.10)

De revolutionaire crisis in de meeste derdewereldlanden duurde verder. Zij werden door het imperialisme ofwel

rechtstreeks onderdrukt, ofwel via neokoloniale methodes. Maar het bestaan van een revolutionaire situatie in de derde wereld (een situatie die onder het imperialisme constant bestond) is op zichzelf niet voldoende om te spreken over een nieuwe fase in de ACK. De strijd in de derdewereldlanden verzwakt het imperialisme en leidt tot een verscherping van de ACK, net zoals in het begin van de jaren '70.

De economische wereldcrisis biedt de mogelijkheid op de derde fase van de ACK, dit wil zeggen, op een hevige revolutionaire crisis in een groot deel van het imperialistische kamp.

Die stelling legden we uit in onze resolutie van 1992:

"De economische wereldcrisis die vanaf 1973 opdook, als onderdeel van de algemene crisis van het kapitalisme, begonnen in 1914, is de meest langdurige in de wereldgeschiedenis. De huidige economische crisis begon in feite op het einde van de jaren '60 in de Verenigde Staten en verspreidde zich over de rest van de wereld tegen 1973. Die crisis ontstond onder de omstandigheden van de algemene crisis van het kapitalisme. Daardoor hadden de kapitalisten onmogelijk dezelfde kracht en stabiliteit als ze voor de Eerste Wereldoorlog en voor de Oktoberrevolutie hadden. De huidige crisis is niet louter beperkt tot de productie en de handel, maar heeft eveneens het financieel systeem aangetast, de dienstensector, de schuldherschikking, de valutahandel, enz. De crisis heeft ook de tegenstellingen op sociaal en politiek vlak verscherpt." (p.8)

De twee voorbije fasen van de ACK waren verbonden met een wereldoorlog en vooral ook met de afscheuring van een aantal landen van het kapitalistisch

wereldsysteem. Maar het zou verkeerd zijn om daaruit te besluiten dat de fasen van de ACK onvermijdelijk samenhangen met een wereldoorlog of met de afscheuring van een aantal landen van het kapitalistisch wereldsysteem. Een nieuwe wereldoorlog zal ongetwijfeld leiden tot een aantal nieuwe revolutionaire mogelijkheden. Door de ernstige revolutionaire crisis in de belangrijkste imperialistische landen, zal het proletariaat de macht kunnen grijpen. Dat zal leiden tot een verdere verscherping van de ACK en het zal de ineenstorting van het kapitalisme nog versnellen. Het succes van een revolutie hangt niet alleen af van de ontwikkeling van de revolutionaire crisis. Essentieel is of de revolutionaire partijen (de subjectieve krachten) voldoende getraind en bewapend zijn met de marxistisch-leninistische theorie en tactiek om de revolutionaire crisis die zal volgen na de oorlog, op een succesvolle manier aan te grijpen.

De twee fasen die Stalin beschreef, waren periodes van intense revolutionaire crisis. Indien de subjectieve krachten voldoende getraind en voorbereid waren geweest, dan kon de socialistische wereldrevolutie doorgevoerd zijn. Het belangrijkste element om een fase van de ACK te bepalen is het ontstaan van een wereldwijde economische crisis. De afscheuring van een of meer landen van het kapitalistisch wereldsysteem, zoals dat gebeurde in de fase tijdens de twee wereldoorlogen, is niet de oorzaak van de verscherping van de ACK, maar er een gevolg van. Terwijl een dergelijke ontwikkeling leidt tot een verdere verscherping van de ACK, is het eveneens mogelijk dat de nederlaag van de revoluties in de meeste landen ter wereld,

door allerlei historische omstandigheden (vooral dan de zwakte van de subjectieve krachten en de kracht van de opportunisten in de rangen van het proletariaat), leidt tot een tijdelijk evenwicht tussen de verschillende klassen en tot een tijdelijke stabilisatie van het kapitalisme.

Een wereldwijde revolutionaire crisis kan ontstaan als gevolg van een oorlog, maar eveneens als het resultaat van een grote economische crisis waardoor een aantal kapitalistische economieën financieel in mekaar storten. Maar het belangrijkste criterium om te bepalen of er een nieuwe fase van de ACK begonnen is of niet, is het feit of er een nieuwe wereldwijde revolutionaire crisis is losgebarsten en of de staatsmachine objectief verzwakt is in de belangrijkste kapitalistische landen.

Vanaf het einde van de jaren '80 is er een revolutionaire crisis losgebarsten in het vroegere sovjetblok. In verschillende landen is de staatsmacht aanzienlijk verzwakt. Maar de revolutionaire crisis blijft voornamelijk beperkt tot de landen van het vroegere Oostblok. Er is zeker nog geen sprake van een wereldwijde revolutionaire crisis. Pas wanneer de revolutionaire crisis zich uitbreidt naar een groot deel van de rest van de kapitalistische wereld, kunnen we met zekerheid zeggen dat er een nieuwe, derde fase van de ACK begonnen is. Als we kijken naar de snelheid waarmee de economische crisis zich vandaag ontplooit, dan kunnen we alleszins met zekerheid stellen dat we aan de vooravond staan van een nieuwe fase van de ACK, aan de vooravond van een nieuwe revolutionaire golf. Het zou evenwel erg roekeloos zijn om te voorspellen of dat nog vijf of tien jaar zal duren.

Relatieve stabilisatie van het kapitalisme en gevolgen voor de revolutionaire volksstrijd

Wat betekent: een relatieve stabilisatie van het kapitalisme? Wat is de impact ervan op de revolutionaire volksstrijd?

De eerste fase van de ACK, die begon met de Eerste Wereldoorlog, leidde tot het ontstaan aan een wereldwijde revolutionaire crisis. De hele kapitalistische wereld werd hevig door mekaar geschud. In 1917 maakte Rusland zich los van het imperialistisch kamp en werd het het eerste socialistisch land. Tijdens de wereldoorlog was de revolutionaire crisis in de kapitalistische landen zo ernstig, dat een vastberaden revolutionaire strijd van het proletariaat zou geleid hebben tot zegevierende revoluties in verschillende landen van Europa. Die situatie zou zich daarna ook uitbreiden naar andere delen van de wereld. Maar door het verraad van de sociaal-democratische partijen in landen zoals Duitsland, Italië, Hongarije, Oostenrijk, Frankrijk, Groot-Brittannië, enz., die het ordewoord verspreidden "Verdedig het vaderland", werden de arbeiders ontwapend en slaagden zij er niet in om de staatsmacht te veroveren.

De revolutionaire crisis duurde ook na het einde van de wereldoorlog verder. In Centraal- en Oost-Europa was er onmiddellijk na de oorlog een enorm tekort aan voedsel en grondstoffen. In Duitsland werd het oude regime in november 1918 omvergeworpen. Door de Duitse nederlaag stortte de staatsmachine ineen en kwam de macht in handen van het proletariaat.

In Italië waren er in 1920 een groot aantal fabrieken bezet door de arbeiders. Dat vormde het hoogtepunt van

een aantal stakingen en betogingen in de jaren 1919-20.

In Oostenrijk werd de burgerlijke orde gered en de arbeidersrevolutie vernietigd door de sociaal-democratische partij van Otto Bauer, die tussen 1918 en 1920 een coalitieregering vormde met de burgerlijke partijen.

In Hongarije werd er in 1919 een sovjetrepubliek opgericht die zeven maanden stand hield.

In Polen en Bulgarije kenden de revolutionaire bewegingen ook een bloeiperiode.

Door de nederlaag van de proletarische revoluties in Europa, voornamelijk door het verraad van de sociaal-democratie, kon het kapitalisme zich tijdelijk herstellen.

De tijdelijke stabilisatie van het kapitalisme na de Eerste Wereldoorlog was vooral te wijten aan de volgende vier factoren:

1. De burgeroorlog en de contrarevolutionaire oorlog tegen Rusland, de Witte Terreur in Hongarije, Polen, enz. De nederlaag van de revoluties buiten Rusland droegen bij tot de stabilisatie van het kapitalisme.

2. De sociaal-democratie en het verlenen van tijdelijke toegevingen aan de arbeidersklasse. De sociaal-democratie diende als belangrijkste wapen van het kapitalisme om het kapitalisme na de Eerste Wereldoorlog opnieuw op te bouwen. De burgerij werd geconfronteerd met het dreigement van een aantal proletarische revoluties, die ze onmogelijk alleen kon aanpakken. Daarom misleidde de burgerij de arbeiders door voor te wenden dat ze de macht wou delen. Zij vormde daartoe een aantal coalitieregeringen met de sociaal-democratische partijen en verleende de arbeiders een aantal toegevingen (hogere

lonen, verkorting van de arbeidsduur, beloftes tot nationalisering en socialisering...) Al die toegevingen werden natuurlijk dadelijk opnieuw ongedaan gemaakt, eens de burgerij opnieuw de volledige controle over de staatsmacht had.

3. De aanwending van de enorme reserves van het Amerikaans kapitalisme. Amerikaanse leningen en kredieten overspoelden Europa om het verzwakte Europees kapitalisme te ondersteunen en opnieuw op te bouwen. Op die basis werd de goudstandaard opnieuw hersteld.

4. De grotere uitbuiting van de kolonies.

Stalin verklaarde de betekenis van die stabilisatie als volgt: "Stabilisatie betekent de consolidatie van een bepaalde positie en de verdere ontwikkeling ervan. Het wereldkapitalisme heeft niet alleen zijn huidige positie versterkt. Het ontwikkelt verder, breidt zijn invloedssfeer en zijn rijkdom verder uit. Het is verkeerd om te stellen dat het kapitalisme zich niet verder kan ontwikkelen, dat de theorie over het verval van het kapitalisme die Lenin in zijn werk *Het imperialisme, hoogste stadium van het kapitalisme* ontwikkelde, de verdere ontwikkeling van het kapitalisme uitsluit. In *Het imperialisme* bewijst Lenin juist dat de groei van het kapitalisme niet stopt, maar wel dat door deze groei het kapitalisme stap voor stap ondergraven wordt."¹⁴

Stalin stelde verder: "Een ander belangrijk kenmerk dat invloed uitoefent op de internationale situatie, is het feit dat de revolutie in Europa achteruit gaat. Het kapitalisme kent een adem-pauze, een tijdelijke stabilisatie. Maar tegelijkertijd neemt de economische

ontwikkeling en de politieke macht van de Sovjet-Unie toe."

"(...) Betekent het feit dat de revolutie in Europa achteruit gaat dat Lenins stelling over een nieuw tijdperk, het tijdperk van de wereldrevolutie, niet langer stand houdt? Betekent het dat de proletarische revolutie in het westen afgelast is?"

"Nee, zeker niet. Het tijdperk van de wereldrevolutie is een nieuwe fase van de revolutie. Het is een strategische periode, die een aantal jaren zal duren, misschien zelfs tientallen jaren. In die periode zullen er een aantal hoogte- en dieptepunten van de revolutie voorkomen."¹⁵

De stabilisatie van het kapitalisme was echter relatief, gedeeltelijk en tijdelijk. Het vormde de basis voor een uitbarsting van een ernstiger crisis.

Stalin wees op het tijdelijk karakter van de kapitalistische stabilisatie. Hij verklaarde waarom die stabilisatie onvermijdelijk zou leiden tot een verscherping van al de fundamentele tegenstellingen: "De stabilisatie zal het kapitalisme tijdelijk versterken. Maar tegelijkertijd leidt het tot de verscherping van alle tegenstellingen: tussen de verschillende imperialistische groepen, tussen de arbeiders en de kapitalisten in de verschillende landen en tussen het imperialisme en de volkeren in de kolonies."¹⁶

Op het Zesde Congres van de Komintern werd die stelling in gelijkaardige termen naar voor gebracht: "De verscherping van de internationale antagonismen (...) zal door de ontwikkeling van de tegenstellingen van de kapitalistische stabilisatie, ongetwijfeld leiden tot een steeds onzekerder kapitalistische stabilisatie en tot een verscherping van de algemene crisis van het kapitalisme."¹⁷

In maart 1925 stelde de Komintern voor de eerste maal dat het kapitalisme in de fase verkeerde van een "gedeeltelijke, relatieve en tijdelijke stabilisatie". Op dat moment kenden de Verenigde Staten een industriële hoogconjunctuur en was er in Frankrijk en Groot-Brittannië een aanzienlijk herstel van de industrie. Het Amerikaanse Dawesplan injecteerde 800 miljoen goudmark in de Duitse industrie (die een sleutelpositie innam in Europa), waardoor er een duidelijke verbetering kwam in de industrie en in de financiële situatie van dat land.

Volgens de analyse van de Komintern was het kapitalistisch herstel slechts tijdelijk. Volgens de Komintern kende Europa een adempauze tussen twee revolutionaire golven en kon er geen sprake zijn van een permanent herstel in de periode van de algemene crisis en de proletarische revolutie.

De Russische marxistisch-leninistische economist Varga verklaarde in 1925 in zijn rapport aan het Vijfde Congres van de Komintern hoe de ACK het systeem ontwrichtte. Op het moment dat de Verenigde Staten op het toppunt van hun bloei stonden, voorspelde Varga op een wetenschappelijke manier dat de hoogconjunctuur onvermijdelijk zou leiden tot een diepere economische crisis. Die voorspelling werd vijf jaar later door de crash van Wall Street in 1929 bevestigd.

Het Vijfde Congres stelde verder dat de kapitalisten zowel terreur uitoefenden als kleine toegevingen deden. Zij waren erg verzwakt en niet meer in staat om te regeren zoals tevoren.

De sociaal-democraten, opportunisten en reactionairen in de hele wereld probeerden tevergeefs die stelling te interpreteren als een bekentenis van de

Komintern dat de revolutie mislukt was. Volgens hun oordeel had het kapitalisme zich volledig hersteld van de naoorlogse crisis en zou de periode van hoogconjunctuur eeuwig blijven duren.

Maar ook binnen de Komintern bestond er geen eensgezindheid over de stelling van de 'stabilisatie'. Sommigen, onder wie Zinoviev, dachten dat de stabilisatie van het kapitalisme de mogelijkheid van een onmiddellijke revolutie uitsloot en dat de communistische partijen geen revolutionaire tactieken mochten gebruiken.

Stalin verwierp dat standpunt. In en toespraak tot de voltallige vergadering van het Centraal Comité en de Centrale Controlecommissie van de Communistische Partij van de Sovjet-Unie in augustus 1927 verklaarde hij: "Zinoviev denkt dat wanneer er een stabilisatie optreedt, de zaak van de revolutie verloren is. Hij begrijpt niet dat de crisis van het kapitalisme en de voorbereiding tot de ondergang ervan, toemenen als resultaat van de stabilisatie. Is het niet zo dat het kapitalisme de laatste tijd zijn techniek geperfectioneerd en gerationaliseerd heeft en dat het een enorme massa goederen produceert waarvoor het geen markt vindt? Is het niet zo dat de kapitalistische regeringen meer en meer een fascistisch karakter aannemen, de arbeidersklasse aanvallen en tijdelijk hun eigen positie versterken? Betekenen die feiten dat de stabilisatie duurzaam is? Natuurlijk niet. Integendeel, die feiten verscherpen de huidige crisis van het wereldkapitalisme alleen maar. Die crisis is veel dieper dan de crisis voor de laatste imperialistische oorlog."

"Het feit dat de kapitalistische regeringen een fascistisch karakter aannemen leidt er toe dat de internationale

situatie in de kapitalistische landen verslechtert en dat de revolutionaire strijd van de arbeiders toeneemt (Wenen, Groot-Brittannië)."

"Het feit dat het kapitalisme zijn techniek rationaliseert en een enorme massa goederen produceert die het niet verkocht krijgt, verscherpt de strijd binnen het imperialistische kamp voor nieuwe markten en nieuwe terreinen voor kapitaalexport. Die situatie leidt tot het ontstaan van de voorwaarden voor een nieuwe oorlog voor een herverdeling van de wereld."¹⁸

De voorspelling van Stalin werd twee jaar later duidelijk bevestigd. De hele wereld werd vanaf 1929 getroffen door de meest catastrofale crisis in de geschiedenis, die leidde tot een ernstige revolutionaire crisis in de hele wereld.

Met het vooruitzicht op die crisis, spoorde Stalin de communistische revolutionairen in Europa en in de andere kapitalistische landen aan om hun partijen te reorganiseren en te bolsjewiseren, in voorbereiding op die crisis. De communistische partijen in de imperialistische landen mogen in de periode van relatieve en gedeeltelijke stabilisatie niet inactief blijven of terugvallen op de prerevolutionaire tactieken. Zij moeten zich daarentegen grondig voorbereiden op de nieuw opduikende revolutionaire crisis: "Het nieuw en specifiek kenmerk van de huidige positie van de communistische partijen in de kapitalistische landen is dat de periode van de opkomst van de revolutionaire golf geleid heeft tot een sluimerperiode, tot een periode van inactiviteit. Het is onze taak om voordeel te halen uit die rustperiode, om de communistische partijen te versterken, om ze te bolsjewiseren, om ze om te

vormen tot ware massapartijen, die steunen op de vakbonden, om de meest actieve onder de niet-proletarische klassen op te sporen, vooral onder de boerenstand, om ze rond het proletariaat te verenigen. We moeten het proletariaat opvoeden in een geest van revolutie en proletarische dictatuur."¹⁹

In verband met de situatie in de kolonies merkte Stalin in mei 1925 op dat ze aan de vooravond stonden van hun eigen 1905. De stabilisatie van het kapitalisme leidde er toe dat het aantal en de kracht van het proletariaat in die landen groeide en dat de revolutionaire crisis verscherpte: "Door de groei van de kapitaalexport vanuit de geïndustrialiseerde landen naar de ontwikkelingslanden, een groei die nog versterkt werd door de stabilisatie van het kapitalisme, ontwikkelt het kapitalisme zich in de kolonies. Het zal zich snel verder blijven ontwikkelen, de oude maatschappelijke en politieke omstandigheden afbreken en nieuwe installeren."

"Het proletariaat in die landen groeit en zal blijven groeien aan een aanzienlijke snelheid."

"De beweging van de revolutionaire arbeidersklasse en de revolutionaire crisis in de kolonies groeit en zal blijven groeien."²⁰

Stalin definieerde de onmiddellijke taken voor de communistische partijen in de kolonies en semi-kolonies in de periode van gedeeltelijke stabilisatie als volgt: "Het is de taak van de communistische elementen in de kolonies om zich te verbinden met de revolutionaire elementen van de burgerij en vooral met de boerenstand. Zij moeten samen met hen een blok vormen tegen het imperialistisch blok en de corrupte elementen van 'hun eigen' burgerij. Onder leiding van het proletariaat

moeten zij een echte revolutionaire strijd aangaan om zich te bevrijden van het imperialisme."

"De volgende conclusie dringt zich op: een aantal kolonies naderen vandaag hun eigen 1905."

"De meest ontwikkelde elementen van de arbeidersklasse in de kolonies moeten verenigd worden in één communistische partij, die in staat is om de groeiende revolutie te leiden."²¹

In tegenstelling tot de westerse kapitalistische landen, was er in de kolonies en semi-kolonies geen sprake van een adempauze in de periode van de gedeeltelijke stabilisatie. Die stabilisatie steunde voornamelijk op een intensere uitbuiting van de kolonies en semi-kolonies. De onderdrukte volkeren kwamen daartegen natuurlijk in opstand.

Onder leiding van de CPC braken er in China talrijke volksopstanden uit in de periode van de gedeeltelijke stabilisatie van het kapitalisme. In India, Egypte, Indonesië, Indochina en in verschillende andere landen kenden de volksbewegingen een enorme groei. De meest opmerkelijke opstand was die in Indonesië in 1926.

In de eerste vijf jaar van de relatieve stabilisatie vonden er in Egypte en Tunesië massale stakingen plaats. De Rif-opstand in Marokko duurde tot in 1926. Tot in het begin van 1930 waren er nog sporadisch uitbarstingen van gewapend verzet tegen de Franse en Spaanse kolonialisten. De bevrijdingsoorlog tegen de Italiaanse kolonialisten begon in 1911 in Libië, en duurde met korte onderbrekingen door tot in 1932. In Italiaans Somaliland, Tsjaad, Midden-Congo, Frans Kameroen en Angola waren er talrijke opstanden. Stakingen vonden plaats in Sierra Leone,

Mozambique en Madagaskar. In de periode van de relatieve stabilisatie van het kapitalisme kende Afrika talrijke revolutionaire uitbarstingen.

De relatieve en tijdelijke stabilisatie van het kapitalisme is nauw verbonden met het relatief en tijdelijk evenwicht in de relatie tussen de verschillende klassen. En bijgevolg dus ook met de tijdelijke adempauze in de revolutionaire beweging in de kapitalistische landen. Maar dat betekent dus helemaal niet dat die adempauze er ook was in de kolonies en semi-kolonies.

Het Zesde Congres van de Komintern in 1928, toen het kapitalisme op zijn hoogtepunt was, somde de factoren op die het systeem van het wereldimperialisme konden ondermijnen:

"Het systeem van het wereldimperialisme, en daarmee gepaard gaand de gedeeltelijke stabilisatie van het kapitalisme, wordt door allerlei factoren ondermijnd: de antagonismen tussen de imperialistische landen, het groeiend verzet van de massa's in de kolonies en de strijd van het revolutionaire proletariaat in de imperialistische thuislanden. Een andere belangrijke factor is de hegemonie die de proletarische dictatuur in de USSR uitoefent over de hele revolutionaire wereldbeweging. De internationale revolutie is in volle ontwikkeling. De imperialisten verzamelen alle mogelijke krachten tegen die revolutie. Zij voeren oorlogen tegen de kolonies, bereiden een nieuwe wereldoorlog voor en voeren een campagne tegen de USSR. Dat zal leiden tot een bevrijding van alle krachten van de internationale revolutie en tot de onvermijdelijke ondergang van het kapitalisme."²²

De geniale marxistische analyse van het Zesde Congres en Stalin voorspelden een verdere verscherping van de

economische crisis, een toename van de klassenstrijd, imperialistische oorlogen en revoluties. Die voorspelling werd uitgebreid bevestigd door de grote economische crisis van 1929, de overwinning van het Hitler-fascisme in 1933, het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in 1939 en de proletarische revoluties in de nasleep van de wereldoorlog.

In de wereldsituatie en in het evenwicht tussen de verschillende klassen hebben zich na de Tweede Wereldoorlog grote veranderingen voorgedaan. De ééngemaakte wereldmarkt stortte in en er ontstond een nieuwe parallelle socialistische wereldmarkt. Het oude koloniaal systeem van imperialistische overheersing werd afgebroken. De verwoesting en vernietiging leidde tot een virtuele verlamming van de economieën van de belangrijkste imperialistische landen (behalve de Verenigde Staten). Al die factoren zorgden voor het ontstaan van een nieuwe wereldsituatie. Het uitbuitingsgebied van de belangrijkste imperialistische landen was in de jaren na de Tweede Wereldoorlog fel geslonken. Door die ontwikkelingen kwam Stalin tot de stelling dat er in de periode van de ACK geen sprake meer kon zijn van een relatieve stabiliteit van het kapitalisme. In zijn *Economische problemen van het socialisme in de USSR* schreef Stalin in februari 1952: "Het uiteenvallen van de ééngemaakte wereldmarkt is het belangrijkste economisch gevolg van de Tweede Wereldoorlog. Dat heeft de algemene crisis van het kapitalistisch wereldsysteem nog meer verscherpt."

"...daaruit volgt dat het gebied waar de belangrijkste kapitalistische landen (VS, Groot-Brittannië, Frankrijk) de grondstoffen roven, niet langer uitbreidt, maar inkrimpt. Dat betekent

dat hun mogelijkheden op de wereldmarkt verslechteren en dat hun industrieën meer en meer onderbenut geraaken. Dat is de volle betekenis van de verscherping van de algemene crisis van het kapitalistisch wereldsysteem, in samenhang met het uiteenvallen van de wereldmarkt."

"De kapitalisten ondervinden dat zelf. Het is natuurlijk ook moeilijk om het verlies van markten zoals die van de USSR en China niet te voelen. Ze proberen die moeilijkheden te overwinnen door het 'Marshall-plan', door de oorlog in Korea, de wapenwedloop, de militarisering van de industrie. Dat zijn de laatste strohalmen waar ze zich aan vastklampen."

"Die gang van zaken confronteert de economen met twee vragen:

1. Is de stelling die Stalin voor de Tweede Wereldoorlog formuleerde, in verband met de relatieve stabiliteit van de markten in de periode van de algemene crisis van het kapitalisme, nog altijd geldig?

2. Is de stelling die Lenin in de lente van 1916 formuleerde, namelijk dat ondanks de terugval van het kapitalisme, het toch sneller groeit dan ooit tevoren, nog steeds geldig?"

"Ik denk het niet. Rekening houdend met de nieuwe omstandigheden na de Tweede Wereldoorlog, zijn die twee stellingen niet langer juist."²³

Die stelling van Stalin heeft voor veel controverse gezorgd onder de marxisten-leninisten. Sommigen interpreteerden die stelling letterlijk als de definitieve samenvatting van de naoorlogse periode. Bij sommige marxistisch-leninistische partijen overheerst de dogmatische opvatting dat de productie in de kapitalistische wereld nergens nog de piek van de vooroorlogse periode kan

behalen. De reden daarvoor is het verlies van een aantal gebieden door het verlies van markten zoals China en Oost-Europa. Volgens die dogmatici kan er dan ook geen sprake zijn van een gedeeltelijke of tijdelijke stabilisatie van het kapitalisme na de Tweede Wereldoorlog. Er kan volgens hen ook geen sprake zijn van een kapitalistische groei in de fase van neergang na de Tweede Wereldoorlog. Zij weigeren de veranderingen te zien die zich voordeden na de dood van Stalin. In bijna elk kapitalistisch land steeg de productie. De Verenigde Staten speelden een belangrijke rol in de tijdelijke stabilisatie van de hele kapitalistische wereld tot in het begin van de jaren '70. Onder leiding van de Verenigde Staten sloten verschillende imperialistische machten een bondgenootschap (een tijdelijke bestand) om de vooruitgang van het communisme te bekampen en in te perken. Het imperialisme maakte gebruik van een hele reeks regionale oorlogen, voerde de bewapeningswedloop op, voerde agressie-oorlogen tegen Korea, Vietnam, Laos, Kampuchea, enz. Het imperialisme voerde een Koude Oorlog tegen de gedegeneerde bureaucratistische kapitalistische landen van het Oostblok. Het creëerde een constante vraag naar nieuwe consumptiemiddelen en vernietigingsmiddelen. Dat alles hielp het kapitalisme om de crisis tijdelijk te overwinnen. Volgens een aantal schattingen zijn de verliezen aan productiekrachten tijdens de regionale oorlogen na de Tweede Wereldoorlog veel groter dan de verliezen tijdens de wereldoorlog zelf. Bijna overal ter wereld speelde de staat een belangrijke rol om de consumptie te bevorderen. De schulden van individuele consumenten, plaatselijke overheden en

regeringen stegen enorm door een kunstmatige vraag, waardoor de productie kunstmatig werd opgedreven. De speculatie, diensten en niet-productieve sectoren werden enorm uitgebreid, om zo het probleem van het teveel aan arbeidskrachten in de industrie op te vangen. Het proletariaat slaagde er niet in om de nieuw democratische revoluties in de kolonies en semi-kolonies tot een goed einde te brengen. Daardoor kwamen er overal in de derdewereldlanden marionettenregimes aan de macht. Op die manier slaagde het imperialisme erin om de volkeren van de derde wereld verder uit te buiten, via neokoloniale methodes. Na de dood van Stalin degenereerde het communistisch kamp en reïntegreerden de voormalige sovjetlanden zich in de ééngemaakte wereldmarkt. Al die factoren speelden een rol in de gedeeltelijke, tijdelijke en relatieve stabilisatie van het kapitalisme vanaf het midden van de jaren '50 tot 1973.

In die periode was er een algemene malaise in de revolutionaire beweging in de kapitalistische landen (buiten een golf van studentenrevoltes op het einde van de jaren '60). Maar in de kolonies en semi-kolonies deelden de revolutionaire bewegingen in die periode rake klappen uit aan het imperialisme. De Amerikaanse agressieoorlog tegen Indochina, en dan vooral tegen Vietnam, liep uit op een schitterende overwinning van het heroïsch Vietnamese volk. En in 1959 wierp het Cubaanse volk het imperialistische juk af.

Tegen 1968 was het imperialisme verplicht om een eind te maken aan de directe imperialistische overheersing in 40 landen van Afrika.

De relatieve stabilisatie van het kapitalisme had een directe invloed op de

strijd in de imperialistische landen, wat leidde tot een tijdelijke malaise binnen de revolutionaire beweging in die landen. Maar in de derde wereld ging de strijd verder. Een verheving van de ACK en een verscherping van de inter-imperialistische tegenstellingen en de tegenstelling tussen het proletariaat en de burgerij in de imperialistische landen, vormt een bijkomende voordelige factor voor de revoluties in de derde-wereldlanden.

De verscherpte tegenstellingen tussen de verschillende imperialistische machten en vooral de rivaliteit tussen de twee supermachten voor de wereldhegemonie, samen met de start van een lange periode van economische wereldcrisis die aanving in het begin van de jaren '70, creëerden voordelige omstandigheden voor de revolutionaire bewegingen, niet alleen in de derde-wereldlanden maar ook in de kapitalistische landen zelf. Het einde van de Koude Oorlog en het verval van de Sovjetsupermacht heeft de inter-imperialistische tegenstellingen in de jaren '90 nog verscherpt. De huidige crisis in de wereldeconomie onder de ACK biedt geen mogelijkheden op een nieuw herstel van het kapitalisme in de onmiddellijke toekomst. Integendeel, die crisis zal de fundamentele tegenstellingen vandaag nog verscherpen. Toch moeten we steeds Lenins opmerking voor ogen houden, namelijk dat er voor het kapitalisme nooit een absoluut hopeloze situatie bestaat.

Revolutionaire situatie en revolutionaire crisis

Wat bedoelt men met een revolutionaire crisis? Moet men een onderscheid

maken tussen een revolutionaire situatie en een revolutionaire crisis?

In de marxistische literatuur worden de termen 'revolutionaire situatie' en 'revolutionaire crisis' dikwijls door mekaar gebruikt. Dat kan aanleiding geven tot verwarring. Het is dan ook beter om daartussen een onderscheid te maken.

Lenin definieerde het imperialisme als het tijdperk van de socialistische revolutie. Met de opkomst van het imperialisme waren de objectieve voorwaarden voor het socialisme gerijpt. Het was de plicht van het proletariaat om overal communistische partijen te vormen en uit te bouwen. Die partijen moesten brede banden smeden met de volksmassa's en hen voorbereiden op een revolutionaire machtsovername in geval van een revolutionaire crisis. Er ontstond een revolutionaire situatie met de komst van het imperialisme en de start van de ACK. In de kolonies en semi-kolonies kan die situatie gebruikt worden om een langdurige gewapende strijd tegen het imperialisme en zijn marionetten aan te gaan. In de imperialistische landen moeten de communistische partijen hun basis onder de volksmassa's uitbreiden en zich politiek, ideologisch en organisatorisch voorbereiden om de politiek macht te grijpen wanneer de objectieve omstandigheden de revolutionaire situatie omvormen tot een revolutionaire crisis. Dat kan gebeuren door de nasleep van een wereldoorlog, door een grote economische crisis of door de hevige slagen die door een aantal landen uit Azië, Afrika of Latijns-Amerika aan het imperialisme toegebracht worden.

Een revolutionaire crisis betekent niet alleen dat het volk in een algemene

staat van constante beroering en ontevredenheid is en nog langer op de oude manier weigert verder te leven, maar de staatsmachine moet ook uitermate verzwakt zijn. Onder dergelijke omstandigheden, wanneer er een economische, politieke en sociale crisis heerst, en de staatsmacht erg verzwakt is, kan de partij, indien ze voldoende georganiseerd is en geschoold in de revolutionaire principes, de macht grijpen. Een dergelijke revolutionaire crisis bestond in Rusland, Duitsland, Oostenrijk, Hongarije, Italië, Polen, Bulgarije en nog een aantal andere landen tijdens de eerste fase van de ACK gedurende en na de Eerste Wereldoorlog, tot in 1923. Een dergelijke revolutionaire crisis bestond eveneens in de Europese landen tijdens de tweede fase van de ACK, gedurende en onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog, en duurde tot in het midden van de jaren '50. Een dergelijke crisis bestaat vandaag in Rusland en in een aantal republieken van de voormalige Sovjet-Unie en in de landen van Oost-Europa.

Het bestaan van een revolutionaire crisis is een noodzakelijke, maar geen voldoende voorwaarde voor de overwinning van de revolutie. Een andere noodzakelijke voorwaarde voor de overwinning van de revolutie is het bestaan van een ontwikkelde revolutionaire massapartij van het proletariaat, die in staat is om op een handige manier gebruik te maken van de revolutionaire crisis, via correcte revolutionaire tactieken. In 1920 zei Lenin op het Tweede Congres van de Komintern al dat er voor de burgerij geen absoluut hopeloze situatie bestaat. Hoe uitzichtloos de revolutionaire crisis ook mag zijn, de burgerij zal altijd nieuwe uitwegen uit elke crisis vinden indien het

proletariaat geen vastberaden strijd voert om de macht te grijpen met revolutionaire middelen.

"Er bestaan geen situaties, waaruit absoluut geen uitweg bestaat. De bourgeoisie gedraagt zich als een brutaal geworden rover, die zijn bezinning heeft verloren en de ene stommitieit na de andere uithaalt, waardoor de toestand verscherpt en de eigen ondergang verhaast wordt. Dat alles is juist. Maar daarmee is niet 'bewezen', dat er voor de bourgeoisie absoluut geen mogelijkheid bestaat de een of andere minderheid van de uitgebuiten door zekere kleine concessies te sussen of de een of andere beweging of opstand van een zeker deel van de onderdrukten en uitgebuiten neer te slaan. Pogen om te 'bewijzen', dat er 'absoluut' geen uitweg bestaat, zou inhoudsloze pedanterie of een spel met begrippen en woorden zijn. Het werkelijk 'bewijs' betreffende deze en soortelijke vraagstukken kan alleen de praktijk leveren. De burgerlijke orde verkeert over de gehele wereld in een ontzaglijke revolutionaire crisis. Wij moeten nu door de praktijk van de revolutionaire partijen 'bewijzen', dat zij doelbewust en georganiseerd genoeg zijn, in voldoende mate met de uitgebuite massa's verbonden zijn en vastberadenheid en bekwaamheid genoeg bezitten om van deze crisis voor een succesvolle, zegevierende revolutie gebruik te maken."²⁴

In zijn *Rapport aan het XVIIe Congres* van 1934 bewees Stalin duidelijk dat het bestaan van een revolutionaire crisis alleen niet voldoende is om de overwinning van de revolutie te verzekeren. "Sommige kameraden denken dat, eens er zich een revolutionaire crisis voordoet, de burgerij in een hopeloze positie is verzeild, dat daardoor het

einde van de burgerij zeker is, dat de overwinning van de revolutie verzekerd is. Alles wat zij denken te moeten doen, is wachten op de val van de burgerij en revolutionaire resoluties opstellen. Dat is een ernstige vergissing. De overwinning van de revolutie komt er nooit vanzelf. Die overwinning moet voorbereid worden, er moet voor gevochten worden. Alleen een sterke proletarische revolutionaire partij is in staat om de revolutie voor te bereiden en de overwinning te behalen. Er zullen momenten zijn dat de situatie revolutionair is, dat de heerschappij van de burgerij op zijn grondvesten daverd, en dat de revolutie er toch niet zal komen, omdat er geen revolutionaire partij van het proletariaat is, die voldoende sterk is en die voldoende prestige heeft om de massa's te leiden en de macht te grijpen. Het zou niet verstandig zijn om te denken dat dergelijke 'gevallen' zich niet kunnen voordoen."²⁵

Het is interessant om de meest geciteerde woorden van Lenin aan te halen, waarin hij een revolutionaire situatie beschrijft en de noodzakelijke voorwaarden voor de overwinning van de revolutie.

"Voor de marxist is het aan geen twijfel onderhevig dat een revolutie zonder revolutionaire situatie onmogelijk is en dat niet iedere revolutionaire situatie tot een revolutie leidt. Wat zijn, in het algemeen gesproken, de kenmerken van een revolutionaire situatie? Wij vergissen ons zeker niet, wanneer wij de volgende drie voornaamste kenmerken aangeven: 1. Voor de heersende klassen is het onmogelijk hun heerschappij ongewijzigd te handhaven; de een of andere crisis van de 'hoogste klasse', een crisis van de politiek van de heersende klasse, die een scheur doet

ontstaan waardoor de ontevredenheid en de verbolgenheid van de onderdrukte klassen een uitweg zoekt. Voor het uitbreken van een revolutie is het in de regel niet voldoende dat de 'laagste klassen niet' op de oude manier 'willen leven', noodzakelijk is bovendien dat de 'hoogste klassen' op de oude manier 'niet kunnen leven'. 2. De nood en de ellende van de onderdrukte klassen nemen op buitengewone wijze toe. 3. Ten gevolge van de bovengenoemde oorzaken is er een aanzienlijk toeneemende activiteit van de massa's die zich in 'vreedzame' tijden rustig laten uitplunderen, maar in stormachtige tijden zowel door de gehele crisistoestand als door de 'bovenste lagen' zelf tot zelfstandig historisch optreden gedreven worden."

"Zonder deze objectieve veranderingen, die niet alleen onafhankelijk zijn van de wil van afzonderlijke groepen en partijen, maar ook van die der afzonderlijke klassen, is een revolutie - in de regel - onmogelijk. Het geheel van deze objectieve veranderingen wordt dan ook revolutionaire situatie genoemd. Zulk een situatie was in Rusland in het jaar 1905 aanwezig en in alle revolutionaire perioden in het Westen; ze was echter ook aanwezig in de jaren '60 van de vorige eeuw in Duitsland en in de jaren 1859-1861 en 1879-1880 in Rusland. Hoewel het in deze gevallen niet tot een revolutie gekomen is. Waarom niet? Omdat niet uit iedere revolutionaire situatie een revolutie ontstaat, doch slechts uit die situatie, waarin bij de boven opgesomde objectieve veranderingen nog een subjectieve komt, namelijk de bekwaamheid van de revolutionaire klasse tot revolutionaire massa-acties, die sterk genoeg zijn om de oude regering ten val te

brengen (of te schokken), een regering die nooit, zelfs niet in tijden van crisis, 'ten val komt' wanneer men haar niet 'ten val brengt'."26

In het voorgaande citaat impliceren de woorden 'revolutionaire situatie' feitelijk een revolutionaire crisis. De revolutionaire crisis die er heerste in Rusland in 1905 kwam voort uit de revolutionaire situatie die in 1901 begon met een aantal studentenbetogingen. Toen de situatie in 1905 omsloeg in een crisis, deed het Russische proletariaat een beslissende poging om de macht te grijpen via een gewapende opstand. De nederlaag van die opstand leidde tot een enorme terugval en een adempauze van 10 jaar in de revolutionaire beweging. De Eerste Wereldoorlog bracht opnieuw een revolutionaire crisis voort, eerst in Rusland en daarna in de rest van Europa. Lenin schreef tijdens de oorlog in 1915 het volgende over de omvorming van een revolutionaire situatie in een revolutionaire crisis: "Er kan niet de minste twijfel over bestaan dat er een revolutionaire situatie bestaat in het Europa van 1915, net zoals in het Rusland van 1901. We kunnen onmogelijk stellen of de eerste, 'beslissende' slag van het proletariaat tegen de burgerij binnen twee jaar of binnen vier jaar zal plaatsvinden, binnen tien jaar of meer. We kunnen onmogelijk stellen of de tweede 'beslissende' slag tien jaar later zal plaatsvinden. Maar we kunnen met zekerheid stellen dat het vandaag onze heilige plicht is om onmiddellijk de groeiende onrust en de betogingen te ondersteunen. In Duitsland jouwde de menigte Scheidemann uit, in verschillende andere landen waren er betogingen tegen de hoge levensduurte..."

"Wij staan ontegensprekelijk aan de vooravond van een socialistische revolutie... Net zoals we in 1901 niet wisten of het 'tijdperk' van de eerste Russische revolutie vier jaar zou standhouden of langer, weten we dat vandaag. De revolutie kan en zal waarschijnlijk vele jaren strijd vergen, verschillende periodes kennen van aanvallen, tussenperiodes van contrarevolutionaire stuip-trekkingen van het burgerlijk systeem. De belangrijkste vraag in verband met de huidige politieke situatie is de volgende: moeten we de bestaande revolutionaire situatie aangrijpen door de revolutionaire bewegingen te ondersteunen en aan te moedigen, ja of neen. Dat is de vraag die vandaag de sociaal-chauvinisten en de revolutionaire internationalisten verdeelt."27

In 1915 ontwikkelde de revolutionaire situatie in Europa zich snel tot een revolutionaire crisis. Het was de plicht van het proletariaat om militante strijd te voeren en zich voor te bereiden op de gewapende opstand, om te kunnen toeslaan op het juiste moment. Alleen in Rusland slaagde het proletariaat er in om de macht te grijpen, gebruik makend van de revolutionaire crisis die voortkwam uit de oorlog. In de rest van Europa leidde het verraad van de sociaal-democratie tot de nederlaag van de revoluties.

Dat is de situatie in de kapitalistische landen. In de derdewereldlanden daarentegen bestaat er een revolutionaire situatie vanaf het moment dat zij onderdrukt werden door het imperialisme. Door de specifieke kenmerken van de meeste derdewereldlanden, is het mogelijk om van in het begin de gewapende strijd te voeren en gebieden te bevrijden. Door de revolutionaire crisis in die landen kan het proletariaat snel

bevrijde gebieden oprichten en zich meester maken van een aantal steden, indien het grondig voorbereid is. Een revolutionaire crisis kan in de derde-wereldlanden ontstaan door een verscherping van de economische, sociale en politieke crisis. Maar ook door een aantal veranderingen in de objectieve omstandigheden in de betrokken landen, zoals de betrokkenheid bij buitenlandse conflicten, burgeroorlogen tussen de verschillende fracties van de heersende klasse, een financiële ineenstorting, enz. Of door een verandering in het algemeen evenwicht tussen de verschillende klassenkrachten door de toename van de klassenstrijd of door de oprichting van guerrillazones en bevrijde gebieden. De revolutionaire krachten in de derde wereld kunnen op die manier een revolutionaire crisis creëren door de gebieden van de gewapende strijd consequent uit te breiden.

Deze tekst verscheen onder de titel "On general crisis of capitalism" in het nummer van juli-december 1995 van *People's War* (p.39-72). *People's War* is het theoretische tijdschrift van de Communistische Partij van India (Marxistisch-Leninistisch), één van de Indiase communistische organisaties.

Noten

- ¹ Stalin J., *Selected Writings*, Vol.II, p.330.
- ² Engels Friedrich, *De toestand van de arbeidersklasse in Engeland*, p.143-144.
- ³ Foster William Z., *History of Three Internationals*, Vol.I, p.223.
- ⁴ Marx Karl, *Capital*, Vol.III, p.292.
- ⁵ Stalin J., *Selected Writings*, Vol.II, p.2.
- ⁶ Galbraith, J.K., *American Capitalism*, p.69.
- ⁷ Baran Paul A., Sweezy Paul M., *Monopoly Capital*, p.242
- ⁸ 1 acre = 0,4 ha.
- ⁹ Dutt, R.P., *Fascism and Social Revolution*.
- ¹⁰ Stalin J., *Problems of Leninism*, p.673.
- ¹¹ Stalin J., *Problems of Leninism*, p.674.
- ¹² Stalin J., *Problems of Leninism*, p.679.
- ¹³ Stalin J., *Selected Writings*, Vol.II, p.329-330.
- ¹⁴ Stalin J., *On the Opposition*, p.192-193.
- ¹⁵ Stalin J., *On the Opposition*, p.189-190.
- ¹⁶ Stalin J., *On the Opposition*, p.194.
- ¹⁷ Foster William Z., *History of the Three Internationals*, p.89.
- ¹⁸ Stalin J., *On the Opposition*, p.808-809.
- ¹⁹ Stalin J., *On the Opposition*, p.199.
- ²⁰ Stalin J., *On the Opposition*, p.204.
- ²¹ Stalin J., *On the Opposition*, p.205.
- ²² Foster William Z., *History of the Three Internationals*, p.85-86.
- ²³ Stalin J., *Selected Writings*, Vol.II, p.309-311.
- ²⁴ Lenin, *Keuze uit zijn werken*, Deel 3, p.421-422.
- ²⁵ Stalin J., *On the Opposition*, p.686-687.
- ²⁶ Lenin, *Keuze uit zijn werken*, Deel 2, p.171-172)
- ²⁷ Lenin, *Complete Works*, Vol.21, p.398-399.

Over de mondialisering

Communistische Partij van India (Marxistisch-Leninistisch) - People's War

Wat is mondialisering? Wat is de invloed ervan op het wereldproletariaat en de onderdrukte volkeren?

De term mondialisering ontstond in de nasleep van de aanslepende crisis van het begin van de jaren '70. De term werd vooral vanaf 1980 bekend. Het fenomeen mondialisering moeten we bekijken vanuit twee punten, namelijk datgene wat het vandaag betekent en datgene wat het in de toekomst zal betekenen.

Om de essentie van het mondialiseringsproces te kunnen vatten, moeten we de volgende zeven aspecten ervan goed begrijpen:

1. Een nog nooit eerder geziene uitbreiding van de kapitalistische productieverhoudingen over heel de wereld.
2. De internationalisering van de productie, vergezeld van steeds omvangrijker stromen van directe buitenlandse investeringen.
3. Het ontstaan van een nieuwe internationale arbeidsverdeling en de groei van een wereldwijde arbeidsmarkt.
4. De mondialisering van de financiën of de enorme groei van de internationale financiële markten.
5. De steeds grotere onderlinge afhankelijkheid van de verschillende economieën op wereldvlak.
6. De grenzen van de mondialisering, steeds meer protectionisme en het ontstaan van verschillende handelsblokken.
7. De invloed van de mondialisering op het wereldproletariaat en de onderdrukte volkeren en naties. Nieuwe taken voor de arbeidersklasse.

1. Internationale uitbreiding van de kapitalistische productieverhoudingen

De mondialisering betekent in de eerste plaats de mondialisering van het kapitalisme: de verspreiding van kapitalistische productieverhoudingen, kapitalistische waarden en ethiek, naar steeds grotere gebieden overal ter wereld.

Zoals Marx stelde, heeft het kapitalisme een voortdurende tendens om uit te breiden. Toen Marx en Engels *Het communistische manifest* schreven, stond het kapitalisme bijna overal nog in de kinderschoenen. Alleen in een gedeelte van West-Europa, en dan vooral in Groot-Brittannië en België, was het het overheersend sociaal-economisch systeem. In Duitsland waren de prekapitalistische verhoudingen nog overheersend en moest het kapitalisme zich nog ontwikkelen. Japan bevond zich nog in een feodale toestand en Amerika stond nog in het aanvangsstadium van het kapitalisme. Maar in de laatste 25 jaar van de 19e eeuw kende het kapitalisme een ongekende groei.

Het industrieel kapitalisme kende een snelle uitbreiding in de VS, Duitsland, Frankrijk en Scandinavië (Noorwegen, Zweden, Denemarken, Finland en IJsland) en stelde de rest van de wereld open voor de kapitalistische handel. Ondanks de snelle uitbreiding van het kapitalisme en de wereldhandel in de periode van 1870 tot de Eerste Wereldoorlog, waren er slechts in West- en Midden-Duitsland, het noordoosten van de VS en delen van Oost- en Centraal-Europa een aantal grote fabrieken gevestigd. In 1880 was in Amerika 50% van de bevolking nog tewerkgesteld in de landbouw. In de

meeste Europese landen hing de meerderheid van de bevolking nog af van de landbouw. In de relatief hoog geïndustrialiseerde landen zoals Amerika en Duitsland hing in de periode van de Eerste Wereldoorlog nog één derde van de bevolking af van de landbouw. In 1929, toen Amerika en de rest van de wereld dooréengeschied werden door de tweede grote depressie, was nog steeds één Amerikaan op vier een landbouwer. In 1970 leefde nog slechts één op 28 Amerikanen van de landbouw (ongeveer 3,7% van de bevolking) en vandaag is dat nog slechts één op 50 (2%).

Dit toont duidelijk aan hoe het kapitalisme naar steeds nieuwe gebieden uitbreidt, door alle prekapitalistische productiewijzen af te breken.

In het geval van Japan is dat nog duidelijker. In 1900 werkten er slechts een half miljoen arbeiders in de fabrieken. Tegen 1935 was dat aantal al gestegen naar 5.900.000. Toch werkte aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog nog 50% van de Japanse bevolking in de landbouw of de visserij. Vandaag is dat nog slechts een te verwaarlozen cijfer. Een dergelijke snelle uitbreiding van de kapitalistische productieverhoudingen via de omvorming van de landbouw, de diensten, de huisnijverheid, enz., greep in alle kapitalistische landen plaats.

Het kapitalisme maakt van de hele maatschappij een gigantische markt. Vooral in het tijdperk van het monopoliekapitalisme, beheerst de kapitalistische productiewijze het leven van het individu, de gezinnen, de gehele maatschappij. Het kapitalisme vormt ieder product van de menselijke arbeid om tot een waar en creëert een universele markt. Eerst vormt het monopoliekapitalisme de totale productie om tot een

waar. Daarna vormt het steeds meer diensten om tot een waar. En uiteindelijk brengt het een aantal nieuwe producten en diensten op de markt. Een aantal daarvan worden levensnoodzakelijk omdat de andere alternatieven door de veranderde samenleving systematisch vernietigd zijn. De vrijetijdsbesteding wordt eveneens afhankelijk van de markt. Amusementsparken, opzienbarende spektakels, all-in reizen, massage- en schoonheidssalons, motels, hotels en restaurants, satelliettelevisiestations, nieuwsmedia die door de imperialisten gecontroleerd worden... bevredigen de steeds grotere (meestal kunstmatige) behoeften van het volk. Door de industrialisering van de voeding en andere huiselijke zaken, de ontwikkeling van de moderne huishoudapparaten en de dienstensector en het verdwijnen van de onbetaalde huishoudelijke arbeid naar arbeid in fabrieken, kantoren, ziekenhuizen, wasserijen, kledingwinkels, kruideniers, restaurants... wordt heel het sociale leven volledig afhankelijk van de markt. Zelfs voor zaken zoals de zorg voor baby's, ouderen, zieken en gehandicapten en sport, ontspanning en veiligheid is men afhankelijk van de markt. Niet alleen de materiële noden en de behoeften aan diensten worden door de markt geregeld, maar ook de emotionele momenten in het leven worden door die markt beheerst.

De laatste honderd jaar, vooral na de Tweede Wereldoorlog, zijn in de meeste industrielanden de vrouwen massaal ingeschakeld in het arbeidsproces. In 1851 waren er in Groot-Brittannië minder dan 100 vrouwelijke kantoorbedienden (minder dan 0,1% van alle kantoorbedienden). Tegen 1961 vertegenwoordigden de vrouwen twee

derde van alle kantoorbedienden in Groot-Brittannië. In 1900 was drie vierde van de 900.000 kantoorbedienden in de Verenigde Staten mannelijk. Er werkten toen slechts 200.000 vrouwelijk kantoorbedienden. In 1970 waren er meer dan tien miljoen vrouwelijke kantoorbedienden (drie vierde van alle kantoorbedienden). Er is dus een gedeeltelijke omvorming van de arbeid binnen niet-kapitalistische gezinsverhoudingen naar kapitalistische verhoudingen. Fast food restaurantketens overspoelen de hele wereld, met inbegrip van China, Oost-Europa en de republieken van de vroegere Sovjet-Unie. Mac Donalds, Pizza Hut en Kentucky Fried Chicken zijn zelfs doorgedrongen tot in landen zoals India. Fast food en de massale invasie van frisdrank en mineraalwater hebben de eet- en drinkgewoonten in de industrielanden en bij de hogere klassen in de derdewereldlanden grondig gewijzigd. De omvang van die verandering kan gemeten worden aan de hand van de drankconsumptie in de Verenigde Staten in het begin van de jaren '90. Koolzuurhoudende frisdranken maken 25% uit van de totale drankconsumptie in de VS. Bier 12%, melk 15%, koffie 11%, fruitsap 6% en andere dranken 12%. Water van de kraan vormt slecht 19% van het totale volume drank dat in de VS geconsumeerd wordt. In tegenstelling daarmee, vormt water 97% van het drankverbruik in de derde wereld. Coca Cola, Pepsi Cola en anderen, voeren agressieve campagnes om het consumptiepatroon op dat vlak in de derde wereld te wijzigen.

Naast de uitbreiding op de thuismarkt, zijn er nog twee andere factoren die bijgedragen hebben tot de wereldwijde groei van het kapitalisme:

1. Een grotere uitvoer van goederen en kapitaal overzee.
2. De plantages, olie en ander grondstoffen uit de kolonies, semi-kolonies en afhankelijke landen.

1. Vanaf 1870 nam de export van goederen en kapitaal naar de overzeese markten snel toe. In de periode 1880-1913 kende de wereldhandel een ongeëvenaarde groei. De handel groeide jaarlijks met 14%. Tussen 1950-73 nam de handel toe met 7%. Tussen 1973 en 1987 met 3%. Tussen de twee wereldoorlogen stagneerde de groei.

De oorzaak voor die snelle groei van de export van goederen en kapitaal in die periode had te maken met de opkomst van het monopoliekapitalisme in de nasleep van de eerste grote depressie van 1873-1895. De nationale markten van West-Europa waren te klein om de massale groei van de productie op te vangen. Die groei was vooral te wijten aan de hoge concentratie en centralisatie van kapitaal en productie, wat leidde tot het ontstaan van enorme nationale monopolies in de kapitalistische landen. Omwille van de beperkte thuismarkt en de dalende winstmarge op de nationale markten gingen de monopoliekapitalisten voor hun investeerbare meerwaarde op zoek naar andere overzeese afzetmarkten. De weg uit de crisis van de eerste grote depressie verliep via de export van financierskapitaal en de verovering van nieuwe buitenlandse markten.

Dat leidde tot de uitbreiding van het kapitalisme op wereldvlak. De verschillende nationale economieën werden opgenomen in één wereldmarkt. Maar de lage koopkracht van de massa's in de derde wereld was (en is vandaag nog altijd) een remmende factor voor de snelle uitbreiding van het kapitalisme.

Ondanks die beperking biedt de groeiende export van kapitaal en goederen naar die landen de laatste jaren nieuwe mogelijkheden voor de kapitalistische uitbuiting en verovering.

2. Via de plantages, de olie- en mijnindustrie, werden de kapitalistische productieverhoudingen voor de Tweede Wereldoorlog uitgebreid naar een aantal gebieden van de kolonies, semi-kolonies en andere afhankelijke landen. Maar een aantal factoren vormden een stevige rem op de uitbreiding van de kapitalistische productieverhoudingen in de landen van de Derde Wereld, waar het grootste deel van de wereldbevolking leeft. De koopkracht van de bevolking in die landen was erg laag. De imperialisten waren gedwongen om de feodale en andere prekapitalistische sociale structuren in stand houden, om zo de afhankelijkheid van die landen in stand te houden en om potentiële revoluties in de hand te houden. Een aantal imperialisten aarzelden dan ook om industriële activiteiten in die landen te ontplooiën.

De roofzucht van het kapitaal veroorzaakte enorme veranderingen in die economieën. Primitieve stammen-gemeenschappen werden vernietigd, feodale maatschappijen werden omgevormd tot semi-feodale maatschappijen, hele gemeenschappen werden ontworteld en tewerkgesteld op plantages of in mijnen en de bouwnijverheid. De individuele nationale economieën werden meer en meer geïntegreerd in de wereldeconomie. Handel, verzekeringen, transport en communicatie werden enorm uitgebreid. De kapitalistische verhoudingen waren weliswaar onsamenhangend en buiten verhouding, toch drongen ze vanaf de koloniale periode tot in het midden van

de 20^e eeuw overal door in de kolonies, semi-kolonies en andere afhankelijke landen.

Die situatie duurde ook na het einde van de directe koloniale overheersing nog verder. In de derde wereld ontstond er een nieuwe consumptie-elite in de steden en op het platteland: de nieuwe rijke klasse. Door de import-substitutie politiek van de meeste derdewereldregimes veroverden de imperialistische monopolies na de Tweede Wereldoorlog de lichte nijverheid in de derde wereld. De stijgende overcapaciteit in de industrie, de virtuele stagnatie van de thuismarkten, de massale accumulatie van overschotten in de handen van de grote industriële -en bankmonopolies en de dalende winstvoeten, duwde het kapitaal op agressieve wijze naar de derdewereldmarkt. De zoektocht ging vooral naar nieuwe winstmogelijkheden, vooral na het uitbreken van de economische wereldcrisis vanaf het einde van de jaren zestig, en dan vooral vanaf 1973.

Het internationaal kapitaal stipelde nieuwe strategieën uit om uit de ergste van de naoorlogse crisissen te geraken. De transnationale banken leenden hun geaccumuleerde kapitaal aan de regimes in de derde wereld, met de verwachting van een verzekerde winst. Dit in tegenstelling tot de industriële bedrijven, die er niet in slaagden om de geleende kapitalen terug te betalen, wegens te grote verliezen. Het ontstaan van een 'tertiaire sector' in derde wereld leidde ertoe dat ook in die sector de kapitalistische verhoudingen zich uitbreidden. Er werden allerlei *groene-revolutie-strategieën* opgezet, om zo een markt te creëren voor hun tractors, ploegen, oogstmachines, pikdorsers, zaaigoed, meststoffen,

pesticiden en andere landbouwbenodigdheden en -uitrusting. Op die manier werden de kapitalistische verhoudingen uitgebreid naar een aantal gebieden van de landbouwsector. In de industriële sector was de sector van de kapitaalgoederen (de zware industrie) door de imperialisten lange tijd verwaarloosd in de derdewereldlanden. Zij waren er bang voor dat ze hun greep op de derdewereldeconomie zouden verliezen en dat die landen zelfs als concurrent op de wereldmarkt zouden verschijnen. Vanaf 1980 kwam daar echter een grondige verandering in. Van dan af werden hele fabrieken naar een aantal derdewereldlanden overgebracht. In naam van de modernisering en de automatisering, werden meer en meer industrieën voor kapitaalgoederen overgebracht naar die landen. Met de komst van buitenlandse goederen en kapitaalinvesteringen in de derde wereld, werd de dienstensector gedwongen om zich helemaal open te stellen voor de mondiale ondernemingen. Door de voortdurende ontwikkeling van de financiële transacties, de handel, het verzekeringswezen, de immobiliënsector en de beursverrichtingen, breidden de kapitalistische verhoudingen zich op wereldvlak enorm uit. Door de zogeheten export-promotiezones en de vrijhandelszones, waarvan de transnationale ondernemingen (TNO's) handig gebruikt maakten om hun filialen op te richten, werden talrijke vrouwen in het maatschappelijk productieproces ingeschakeld.

Tegelijkertijd ging de groei van de kapitalistische verhoudingen samen met een drastische achteruitgang van de levensstandaard van een groot deel van de bevolking. De wereldwijde overcapaciteit en overproductie veroorzaakten

overall een vernietiging van de productiekrachten. Om het productieniveau en de uitbuiting nog op te drijven, werden overall rationalisering en herstructureringen doorgevoerd. Afvloeiingen, loonsverlagingen, een op hol geslagen inflatie en de vorming van een enorm reserveleger van werklozen resulteerden in een dalende koopkracht van de bevolking. De uitbreiding van de kapitalistische verhoudingen heeft dan ook helemaal niets te maken met de verbetering van de levensomstandigheden van de onderdrukte volkeren. De agressieve promotie van de seksindustrie is een duidelijk voorbeeld van datgene waar de mondialisering van het kapitalisme toe leidt. Alleen al in Azië (vooral in Thailand en de Filipijnen) zijn er de laatste jaren één miljoen kinderprostituees bijgekomen. Dat toont op de meest weerzinwekkende manier aan tot wat de uitbreiding van de kapitalistische verhoudingen naar semi-feodale, semi-koloniale derdewereldlanden leidt. De groei van het kapitalisme in China verliep via de dood van duizenden arbeiders. In 1993 lieten op acht maanden tijd 11.000 Chinese arbeiders het leven bij arbeidsongevallen. In november 1993 vonden 81 arbeiders de dood bij een brand in een fabriek, waarvan de deuren en ramen vergrendeld waren om hen binnen te houden tijdens de werkuren. Mensonterende arbeidsomstandigheden, lange werkdagen, lage lonen en zelfs lijfstraffen: dat zijn de kenmerken van het kapitalisme dat zich razendsnel ontwikkelt in China en in andere landen van Zuidoost-Azië, die vandaag de belangrijkste groeipolen ter wereld zijn.

2. Internationalisering van de productie

Een ander belangrijk kenmerk van de internationalisering van het kapitalisme is de internationalisering van de productie. Die wordt gekenmerkt door steeds grotere mondiale transnationale ondernemingen, transnationale banken en andere oligopolies.

Het kapitaal circuleert natuurlijk al van in de begindagen van het kapitalisme. Het handelskapitaal dat circuleerde op wereldvlak leidde het ontstaan van de kapitalistische productiewijze in Europa in. Groot-Brittannië, Frankrijk en Duitsland investeerden in de 19^e eeuw in overheidsobligaties en aandelen in spoorwegen, trams en openbare voorzieningen. Zo werden de financiële verrichtingen langzaamaan geïnternationaliseerd. De internationalisering van kapitaal ging vooral snel vooruit net voor de Eerste Wereldoorlog. Maar in tegenstelling met de directe buitenlandse investeringen van de transnationale ondernemingen (TNO's) na 1960, ging het hierbij meestal om portefeuille-investeringen: lange-termijn ontwikkelingsleningen en investeringen in aandelen, obligaties en effecten. Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog waren 90% van alle buitenlandse investeringen portefeuille-investeringen.

In die tijd gebeurde de internationalisering van de wereldeconomie vooral door de handel in goederen, de uitvoer van privé-kapitaal en de uitbuiting van de kolonies. Vanaf 1880 werden er honderden nieuwe 'niet-gebonden handels- en industrievennootschappen' opgericht die een enorme hoeveelheid kapitaal mobiliseerden. Die 'niet-gebonden vennootschappen' werden

vooral opgericht voor de handel in grondstoffen zoals koffie, suiker, tabak, rubber, tin en petroleum uit de Britse en Nederlandse kolonies. Een dergelijke 'niet-gebonden vennootschap' opereerde vooral in het buitenland, terwijl de directie in het moederland zetelde. In de Verenigde Staten waren er zo verschillende Britse 'niet-gebonden vennootschappen' actief. Een aantal transnationale onderneming van vandaag hebben hun wortels in die 'niet-gebonden vennootschappen'. De Engels-Nederlandse multinational Royal Dutch/Shell is ontstaan uit de concentratie van een aantal van dergelijke niet-gebonden vennootschappen.

De omvorming van het kapitalisme van de vrije concurrentie naar monopoliekapitalisme tijdens de grote depressie op het einde van de 19^e eeuw (1873-95) ging gepaard met de opkomst van trusts, kartels, conglomeraten en andere vormen van internationale monopolievorming. De concentratie aan kapitaal en productie nam enorm toe. De productie-eenheden werden steeds groter door de herinvestering van de geaccumuleerde meerwaarde. Het aantal productie-eenheden verkleinde, door de fusies van verschillende kapitaalgroepen. Magnaten zoals Rockefeller, Carnegie en Morgan kochten hun concurrenten goedkoop op en verwierven op die manier een overheersende positie in de Amerikaanse economie. Tussen 1893 en 1904 gebeurden er in Amerika enorm veel fusies, andere ondernemingen werden gewoon opgekocht.

In 1897 waren er 82 industrie combinaten met een gezamenlijk kapitaal van meer dan 1.000 miljoen dollar. Op drie jaar tijd, tussen 1898 en 1900, werden er elf grote combinaten gevormd

met een gezamenlijk kapitaal van 1.140 miljoen dollar. In 1901 ontstond het grootste combinatie, de US Steel Corporation, met een kapitaal van 1.400 miljoen dollar.

In Duitsland en Japan kwam de staat rechtstreeks tussen bij de vorming van gigantische monopolies die in staat waren om op internationaal vlak de concurrentie aan te gaan met de Britse, Franse en Nederlandse monopolies. Een groot deel van de huidige transnationale ondernemingen vinden hun oorsprong in de internationalisering van productief kapitaal in de jaren voor de Eerste Wereldoorlog. De Amerikaanse bedrijven Singer, ITT, General Electric en Westinghouse, het Britse Dunlop en Lever, het Duitse Siemens en General Electric, het Zwitserse BBC (vandaag ABB) en Nestlé, het Nederlandse Royal Dutch en Phillips, het Italiaanse Pirelli, het Zweedse Ericsson, SKF, ASEA en Alfa Laval, het Belgische Gevaert, en nog een aantal andere bedrijven, hadden zowel fabrieken in Europa als in de Verenigde Staten. De thuismarkten boden onvoldoende mogelijkheden. Daarnaast ontstonden er ook steeds meer douanebarrières en in- en uitvoerbepalingen. Daarom richtten vele ondernemingen fabrieken in het buitenland op, om zo nieuwe markten te veroveren.

Door de stijgende douanetarieven op geleiderdraad werd de Italiaanse onderneming Pirelli ertoe gedwongen om in 1901 een fabriek voor elektrische geleiders op te richten in Spanje. In 1913 werd in Groot-Brittannië een andere fabriek opgestart, in samenwerking met een Brits bedrijf. Zowel Siemens als AEG richtten filialen op in een aantal landen die hoge invoerrechten hieven, zoals Rusland, Oostenrijk,

Hongarije, Spanje en Frankrijk. Door de discriminerende invoerpraktijken van de Italiaanse overheid, startte AEG in 1909 ook met een productie in Italië.

Maar ondanks al de transnationale activiteiten van de verschillende monopolies in die periode, bleef hun actieterrein voornamelijk beperkt tot een aantal industrielanden in Europa en de Verenigde Staten, en tot een beperkt aantal sectoren. In totaal ging het slechts om een aantal honderden ondernemingen die actief waren in het buitenland. Vergelijk dat met de 37.000 transnationale ondernemingen die vandaag operationeel zijn en die samen meer dan 1.700.000 filialen hebben, verspreid over heel de wereldbol.

In de derdewereldlanden bleven de activiteiten van de monopolies voornamelijk beperkt tot de primaire sector: plantages en natuurlijke grondstoffen. Rond de eeuwwisseling waren de transnationale ondernemingen vooral actief in Mexico, met grote investeringen in de olie- en ertsindustrie, in Chili, Peru en Belgisch Congo in de kopermijnen, in Brits en Nederlands Guyana in de bauxietmijnen en in de petroleumindustrie van het Nederlandse Oost-Indië. In 1899 werd de Amerikaanse United Fruit Company opgericht, die voor de Eerste Wereldoorlog haar 'bananenimperium' vestigde in Centraal-Amerika en de Caraïben. De Engels-Nederlandse onderneming Unilever investeerde in Afrika in plantaardige olie en cacao. Dunlop bezat een aantal rubberplantages in Maleisië. Brooke Bond baatte theeplantages uit in India en Sri Lanka. Een aantal belangrijke voedingsbedrijven investeerden in de suikerplantages op Cuba. W.R. Grace & Co startte met een suikerproductie in Peru. Er werden een aantal belangrijke transnationale

ondernemingen opgericht, zoals Exxon, Royal Dutch Shell, Anaconda, Kennecott en Alcoa, om op die manier goedkope grondstoffen uit de derde wereld op een goedkope manier binnen te halen.

Bij het begin van de Eerste Wereldoorlog situeerde 60% van alle directe buitenlandse investeringen zich in de kolonies, semi-kolonies en andere afhankelijke landen. 55% van die investeringen gebeurden in de primaire sector (grondstoffen), slechts 15% werd geïnvesteerd in fabrieken. Het gevecht om nieuwe kolonies, grondstoffen, markten, mogelijkheden om kapitaal te investeren, kortom de strijd voor de verdeling van de wereld, ging gepaard met een aantal handelsoorlogen, valutaoorlogen en gewapende conflicten tussen de verschillende imperialistische machten. Door het toenemende protectionisme, dat gepaard ging met een aantal douane-barrières, de enorme chaos en instabiliteit in de wereldorde en de opkomst van de nationale bevrijdingsstrijd overal ter wereld, stagneerde het tempo van de internationalisering van productief kapitaal tot in 1950.

In de periode tussen de twee wereldoorlogen begonnen een aantal industriële ondernemingen met hun activiteiten in de derde wereld. Tegen 1939 hadden de belangrijkste ondernemingen (vooral Amerikaanse en Europese) meer dan 200 filialen in Latijns-Amerika: filialen van Amerikaanse bedrijven zoals Ford, General Motors, Good Year, Firestone, National Cash Register, General Electric, Singer, Abbott and Parke Davis en Europese bedrijven zoals Siemens, Phillips, Pirelli, Lever, Roche, Nestlé en Olivetti. In de rest van de wereld werden er voor de Tweede

Wereldoorlog slechts een honderdtal bedrijfsfilialen opgericht.

De activiteiten van de transnationale ondernemingen in de derde wereld gebeurden in die periode vooral in de grondstoffensector. Er werden koffieplantages opgericht in Kenia, rubberplantages in Liberia, kopermijnen in Zambia, petroleumvelden in het Midden-Oosten en mijnen voor edele metalen in Zuid-Afrika. De directe buitenlandse investeringen in de derde wereld gebeurden tot aan de Tweede Wereldoorlog dus voornamelijk in de primaire sector.

Ondanks het grote protectionisme in de periode tussen de twee wereldoorlogen en het lage niveau aan bedrijfsactiviteit van de ondernemingen in de landen van de derde wereld, greep er een gigantische kapitaalconcentratie plaats in de belangrijkste kapitalistische landen. Een aantal industriële sleutelsectoren werden gedomineerd door een klein aantal enorme monopolies en oligopolies: het Amerikaanse US Steel en het Duitse Krupp in de ijzer- en staalindustrie, Standard Oil of New Jersey en Royal Dutch/Shell in de petroleumindustrie, I.G. Farben, ICI en Du Pont in de chemische industrie, American Tobacco Company en British American Tobacco Company in de tabaksector, Pepsi Co. en Coca-cola in de drankindustrie, Unilever in de zeepindustrie, enz. In Japan controleerden de vier grootste ondernemingen (Mitsubishi, Mitsui, Sumitomo en Yasuda) bijna de hele industrie, de financiële sector en de buitenlandse handel.

De internationalisering van de productie maakte na de Tweede Wereldoorlog een grote sprong voorwaarts, vooral vanaf het midden van de jaren 1970. Een aantal belangrijke concu-

renten zoals Duitsland en Japan begonnen net als de Verenigde Staten productie-eenheden op te richten in het buitenland. In de periode voor de Eerste Wereldoorlog waren de directe buitenlandse investeringen vooral portefeuille-investeringen. Na de Tweede Wereldoorlog werden die investeringen vooral geconcentreerd in de productie en tertiaire sector. Die verandering geeft duidelijk de nieuwe realiteit aan van de neokolonisatie in de periode na de Tweede Wereldoorlog. Tijdens de koloniale overheersing was de kapitaalexport vooral gericht op de plundering van de grondstoffen en de natuurlijke rijkdommen. Daartoe werd de noodzakelijke infrastructuur opgezet en een overheidsmechanisme om de onderdrukking in de kolonies in stand te houden. In de neokoloniale periode concentreerden de activiteiten van de transnationale ondernemingen zich vooral op de productie.

In Tabel 1. volgt voor een aantal landen een overzicht van het aandeel van de directe buitenlandse investeringen in de verschillende sectoren in de periode van 1975 tot 1988.

Als we de directe buitenlandse investeringen in de beginfase van het imperialisme vergelijken met de huidige situatie, dan wordt dit fenomeen duidelijk. De omvang van de directe buitenlandse investeringen van Duitsland bedroeg in 1914 omgerekend 2,6 miljard dollar. In 1990 was dat bedrag opgelopen tot de verbijsterende som van 129,1 miljard dollar, meer dan 50 maal zoveel als in 1914. In de periode van 1985 tot 1990 stegen de Duitse directe buitenlandse investeringen met 250%.

Tabel 1.
Sector

	Primaire	Secundaire	Tertiaire
Frankrijk			
1975	22,1	38,2	39,7
1988	15,0	36,6	48,3
Duitsland			
1976	4,5	48,3	47,2
1988	2,8	43,4	53,7
Nederland			
1975	46,8	38,6	14,6
1987	36,4	24,7	38,8
Verenigd Koninkrijk			
1987	26,9	34,4	38,6
Verenigde Staten			
1975	26,4	45,0	28,6
1989	16,7	40,9	42,3

Vanaf de crisis in het midden van de jaren '70 ontstaat er een buitengewone groei in de uitgaande stroom van de

directe buitenlandse investeringen van de Verenigde Staten, de Europese Unie en Japan.

Tabel 2.

	Directe buitenlandse investeringen		Gemiddelde jaarlijkse uitgaande flux	
	1980	1988	1980-84	1985-89
Europese Unie ¹				
Miljard dollar	153	332	18	39
% werelddotaal	33	34	41	37
Verenigde Staten				
Miljard dollar	220	345	14	18
% werelddotaal	46	35	31	17
Japan				
Miljard dollar	20	111	4	24
% werelddotaal	4	11	10	23
Wereld ²				
Miljard dollar	474	974	44	105

1. De cijfers van de EEG slagen niet op Ierland, Griekenland en Luxemburg. Zij bevatten evenmin de directe investeringen in het buitenland binnen de EEG. Als men deze laatste meerekent, bekomt men een buitenlandse stock van 203 miljard dollar in 1988 (44%), en dat brengt de overdrachten op 22 miljard (47%) voor de periode 1980-84 en op 59 miljard (ook 47%) in de periode 1985-89.

2. De cijfers bevatten niet de directe investeringen in het buitenland binnen de EEG.

Bronnen: UNCTC, Directory of Transnational Corporations, New York, 1991.

De totale flux van de OESO-landen was in de jaren '80 tweemaal zo hoog als in de jaren '70.

Na 1988 werd de groei van de uitgaande stroom directe buitenlandse investeringen zelfs nog spectaculairder. In 1992 bedroegen de directe buitenlandse investeringen 2 biljoen dollar. In het begin van de jaren '90 waren er naar schatting 37.000 transnationale ondernemingen in de wereld (waarvan 24.000 met hun basis in de 14 belangrijkste industrielanden) met meer dan 1.700.000 buitenlandse filialen, in bijna elke sector van de wereldeconomie. Dat is een spectaculaire sprong, op nauwelijks 25 jaar tijd. In 1969 waren er slechts 7.300 transnationale ondernemingen met 27.300 buitenlandse filialen. De laatste 20 jaar betekenen dus een nieuwe fase in de internationalisering van de productie.

Tussen 1983 en 1992 groeiden de directe buitenlandse investeringen meer dan vier maal sneller dan de totale wereldproductie, en drie maal sneller dan de wereldhandel. Het grootste aandeel in die groei kwam vooral van 200 topondernemingen.

Die 200 topondernemingen verdubbelde hun gezamenlijk inkomen op 10 jaar tijd: van 3 biljoen dollar in 1982 tot 5,9 biljoen dollar in 1992. Een dergelijke spectaculaire groei is nog nooit

eerder voor gekomen in de geschiedenis. Het aandeel van die 200 ondernemingen in het totale BNP van alle landen samen bedroeg 26,8% in 1992. 172 van die ondernemingen (86%) kwamen uit slechts vijf imperialistische landen: de Verenigde Staten, Japan, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk. Terwijl de algemene groei stagneerde, groeide het kapitaal van die 200 ondernemingen spectaculair snel.

Nog opmerkelijker is dat van de 73,4 miljard dollar gezamenlijke winst van die 200 topondernemingen, bijna 47% (34,8 miljard dollar) op rekening kwam van slechts tien ondernemingen (5%).

Een ander terrein waarin de toenevende concentratie in de laatste vijftig jaar tot uiting komt is de handel. Het merendeel van alle goederen wordt verhandeld door een handvol gigantische handelsvennootschappen. 80% van de grondstoffenexport van koffie, thee en cacao wordt verhandeld door drie tot zes ondernemingen. De negen sogo shoshas (handelsmonopolies) in Japan staan voor meer dan één derde van het Japanse BNP. Zij controleren 52% van de Japanse uitvoer en 63% van de invoer. De omzet van die negen sogo shoshas bedroeg in 1985 meer dan 386 miljard dollar. Dat betekent een stijging met 250% in vergelijking met 1975.

Tabel 3. De 200 top-ondernemingen in de wereld

Land	1982			1992		
	Aantal ondernemingen	Omzet in miljard dollar	% van 200	Aantal ondernemingen	Omzet in miljard dollar	% van 200
Verenigde Staten	80	1.302,5	42,8	60	1.720,1	29,3
Japan	35	657,3	21,5	54	2.095,4	35,7
Frankrijk	16	182,6	6,0	23	530,2	9,0
Duitsland	17	207,5	6,8	21	563,0	9,6
Verenigd Koninkrijk	18	264,7	8,7	14	310,0	5,3
Zwitserland	2	20,4	0,7	8	152,4	2,6
Nederland	4	86,4	2,8	5	214,1	3,6
Italië	5	84,5	2,8	5	126,8	2,2
Zuid-Korea	1	8,0	0,3	3	44,3	0,8
Brazilië	2	27,4	0,9	2	29,8	0,5
Zweden	1	12,0	0,4	2	28,1	0,5
Spanje	2	21,6	0,7	1	18,6	0,3
Canada	7	55,1	1,8	1	17,2	0,3
België	1	9,2	0,3	1	12,2	0,2
Andere	8	106,4	3,5	-	-	-
Totaal	200	3.045,7	100,0	200	5.862,1	100,0
Totaal van alle BNP's		12.600,0			21.900,0	
% van de 200 in het totale BNP		24,2			26,8	

Bron: Samengesteld door de auteurs uit allerlei omzetcijfers, ondernemingsrapporten en nationale begrotingen.

Een ander nieuw kenmerk van de jaren '70 en '80 is de opkomst van allerlei 'conglomeraten', die het hele gamma van financiën, diensten, landbouw en industrie omvatten. In Japan zijn er zo zes conglomeraten ontstaan. Zij omvatten elk een bank, één of meer sogo shoshas en tientallen bedrijfsfilialen. De gezamenlijke concentratie en centralisatie aan kapitaal van alle filialen van die zes conglomeraten is goed voor vier vijfde van het Japanse BNP.

Na de ineenstorting van de Sovjet-Unie en de bureaucratisch-kapitalistische regimes in het Oostblok en de overgang van China, Cuba en Vietnam

naar het kapitalisme, hebben de transnationale ondernemingen (TNO's), en dan vooral de Top 200, voor het eerst in de geschiedenis vrije toegang tot de hele wereldmarkt. China oefent het meeste aantrekkingskracht uit op de TNO's. Momenteel zijn er 16.000 filialen van TNO's gevestigd. Het Duitse Volkswagen heeft in de Tsjechische republiek Skoda, de belangrijkste automobielenonderneming, overgenomen. Pepsi Company's Food International verwierf in 1991 in Polen de grootste chocoladefabrikant Wedel. Eveneens in Polen sloopte Nestlé vorig jaar de tweede grootste chocoladefabrikant

op. De top-200 TNO's zijn de hevigste voorstanders van denationalisering in die landen. Op die manier kunnen zij de binnenlandse markten daar veroveren en hun eigen productie-eenheden overplanten naar die lage loonlanden met een degelijke infrastructuur. Diezelfde TNO's die in de Derde Wereld ijverden voor deregulering, liberalisering, privatisering en allerlei andere maatregelen, om zo te kunnen binnendringen in de tot dan toe 'beschermden' sectoren van de economie. Het zijn die TNO's die, in naam van een 'evenwichtige concurrentie', de afschaffing eisen van alle mogelijke restricties om zo overall aanwezig te kunnen zijn op de markten in de Derde Wereld. Daartoe maken zij gebruik van de macht van hun respectieve regeringen, verenigd in de G-7 of de OESO. Zo zijn zij er in geslaagd de derdewereldlanden te dwingen om hun markten volledig open te stellen voor buitenlandse goederen, diensten en technologie. Zo'n 80 derdewereldlanden werden sinds 1980 gedwongen om structurele aanpassingsprogramma's door te voeren. De imperialistische regeringen, het IMF, de Wereldbank, de GATT en allerlei andere multilaterale instellingen, oefenen druk uit om de kapitaalexport te versnellen, om zo overall ter wereld productie-eenheden van de TNO's te kunnen vestigen. Om de dalende winstvoet op te vangen, verplaatsen de TNO's hun bedrijvigheid meer en meer naar landen met voldoende goedkope arbeidskracht, goedkope grondstoffen, lage transportkosten en andere infrastructuur en nieuwe markten. Tot het begin van de jaren '70 situeerde de voornaamste activiteit van de TNO's in de derde wereld zich vooral op het vlak van de lichte industrie, de mijnbouw

en petroleumraffinage. Sinds de economische wereldcrisis vanaf 1973 en de daarmee gepaard gaande dalende vraag naar kapitaalgoederen in de imperialistische landen, werden de kapitaalgoederen op steeds groter schaal naar de derde wereld uitgevoerd. Op het einde van de jaren '70 bestond 38% van de verkoop van het Amerikaanse General Electric uit industriële complexen en kant-en-klaar fabrieken naar de derdewereldlanden. 42% van de winsten kwam voort uit die buitenlandse activiteiten. Het aantal petrochemische bedrijven in de wereld steeg tussen 1973 en 1978 met 50%, terwijl door de overcapaciteit in Europa talrijke petrochemische bedrijven werden gesloten. In de jaren 70 en 80 richtten de TNO's verschillende chemische fabrieken op in Oost-Europa en in de landen van Zuid-Oost-Azië. In Brazilië, Mexico, Taiwan, Zuid-Korea, Venezuela, de Filipijnen en China werden verschillende ijzer- en staalbedrijven opgericht. Aangezien de productiekosten in de derdewereldlanden lager liggen, worden steeds meer producten voor de imperialistische landen en de wereldmarkt door de TNO's in de Derde Wereld vervaardigd. Daarom wordt in de derdewereldlanden een exportgerichte strategie ingevoerd. De Amerikaanse TNO's hebben een groot deel van hun productie overgebracht naar Mexico en Latijns-Amerika. De Japanse TNO's hebben een groot deel van hun productie verhuisd naar Taiwan, Zuid-Korea, Thailand, Maleisië, Indonesië en andere Zuid-Oost-Aziatische landen. Duitse TNO's verhuisden hun productie vooral naar Oost-Europa, de Baltische staten en derdewereldlanden zoals Brazilië. De lonen liggen in die landen 40 keer lager dan in de

Verenigde Staten, de EU of Japan. De zogeheten handelsoverschotten van een aantal derdewereldlanden, voornamelijk de nieuwe industrielanden, China en een aantal landen uit Zuid-Oost-Azië, zijn niet te wijten aan de uitvoer van goederen van de thuisindustrie, maar vooral aan de uitvoer van de filialen van de Amerikaanse, Japanse en andere TNO's in die landen, en door de onderlinge handel tussen de verschillende TNO-filialen.

Het internationaal karakter van de productie wordt mogelijk gemaakt door de internationale arbeidsverdeling in de productiesector. Zo wordt de productie steeds meer onderverdeeld in een aantal deeloperaties, die uitgevoerd worden in verschillende productie-eenheden, naargelang de meest winstgevendende combinatie van arbeid, kapitaal, overheidssubsidies en transportkosten. De productie wordt centraal gecoördineerd via een algemene strategie vanuit het moederbedrijf. Daarbij wordt handig gebruik gemaakt van de spectaculaire vooruitgang van de informaticatechnologie en van satellietcommunicatie.

Harvard-professor Robert Reich geeft daarvan een duidelijke illustratie aan de hand van een General Motor-wagen: Van de totale waarde van een Pontiac Le Mans van 20.000 dollar wordt 6.000 dollar in Zuid-Korea geproduceerd (assemblage), 3.500 dollar in Japan (motor en assen), 1.500 dollar in Duitsland (ontwerp en vormgeving), 800 dollar door onderdelenleveranciers in Taiwan en Singapore en 600 dollar in Groot-Brittannië, Ierland en Barbados (voor allerlei diensten).

Het is onzinnig van te beweren dat die wagen in de Verenigde Staten geproduceerd is, of in eender welk

ander land. Alleen door het feit dat General Motors een Amerikaanse TNO is, wordt gezegd dat de wagen zogenoemd 'made in USA' is. Meer en meer producten worden 'Duits fabrikaat' of 'Japans fabrikaat' genoemd, in plaats van 'made in Germany' of 'made in Japan', aangezien die producten door de TNO-filialen in andere landen vervaardigd zijn.

Tegen die achtergrond kunnen we de roep van de TNO's voor een wereld zonder grenzen, voor het vrije verkeer van goederen, diensten, kapitaal en arbeid tussen de verschillende landen, voor de creatie van één 'werelddorp', begrijpen.

3. De nieuwe internationale arbeidsverdeling

De oude internationale arbeidsverdeling verdeelde de wereld in de ontwikkelde industrielanden en de onderontwikkelde landen die de grondstoffen leverden. De internationale handel verliep tussen die twee groepen landen. De internationale ondernemingen die bedrijvig waren in de productie, concentreerden zich vooral op de ontginning van grondstoffen in de onderontwikkelde landen. Die eenvoudige tweedeling werd door de opkomst van de transnationale ondernemingen grondig verstoord. Oorspronkelijk vond de omschakeling van de productie en de investeringen plaats tussen het centrum en de periferie binnen de industrielanden zelf, of naar hun geografische burens. Aldus vestigden de Amerikaanse ondernemingen zich in Europa en Mexico. West-Europese ondernemingen investeerden bij hun zuidelijke burens en in Ierland. Japanse

ondernemingen investeerden in Zuid-Korea en Taiwan.

Tijdens de hoogconjunctuur na de Tweede Wereldoorlog, tot het begin van de jaren '70, nam ook de macht van de arbeidersklasse toe in de oude industrielanden. Dat betekende voor de kapitalisten hogere lonen en een dalende relatieve productiviteit. In die periode was er ook een massale migratie van arbeidskrachten vanuit de achtergebleven derdewereldlanden naar de ontwikkelde industrielanden.

Maar zoals reeds eerder vermeld, was de tendens er vanaf 1970 vooral op gericht om meer en meer bedrijvigheid van de imperialistische landen naar de derde wereld over te brengen, naast de vermindering van de arbeidskrachten in de belangrijkste industriële ondernemingen. De hele wereld wordt als één terrein beschouwd. De verschillende activiteiten in iedere industrie worden onderverdeeld en gevestigd in verschillende landen, met het oog op zoveel mogelijk winst. Daartoe wordt gebruik gemaakt van de voordelen die een dergelijke globale aanpak van de productie biedt. De recente evolutie in de informatica en de communicatiesystemen en de snelle groei van de transportmogelijkheden hebben dat proces nog versneld. De snelle verspreiding van de veelzijdige organisatiestructuur onder de gigantische ondernemingen uit de kapitalistische wereld, bood een ideaal kader voor de flexibele wijziging van de kapitaalstroom in de mondiale economie. Die nieuwe organisatievorm komt er vooral op neer om meer en meer activiteiten in onderaanneming te geven. Die evolutie gebeurt zelfs in de modernste ondernemingen, en is er vooral op gericht om zo goedkoop mogelijke

arbeidskracht te verwerven en om de georganiseerde arbeidersbeweging te breken. Eén van de grootste automobielconstructeurs, Toyota Motor Corporation, bezit hoogtechnologische machines en supermoderne assemblagefabrieken voor de eindassemblage. De rest wordt uitbesteed aan onderaannemers.

Het MITI schat dat het gemiddelde Japanse productiesysteem voor wagens 171 onderaannemers van het eerste niveau omvat, 4.000 van het tweede niveau en 31.6000 van het derde niveau. Van de 13.430 fabrikanten van auto-onderdelen in Japan, stelt 80% minder dan 20 arbeiders tewerk. Eén derde daarvan telt slechts één tot drie werknemers.

De Japanse automobielconstructie is een combinatie van de meest hoogtechnologische machines en de meest geperfectioneerde assemblagebedrijven ter wereld, en overbevolkte huisteliërs, waar tien uur per dag in de meest armzalige omstandigheden gewerkt wordt.

Het is dat model dat aan de derde wereld wordt opgedrongen: profiteren van de goedkope arbeid en andere plaatselijke bronnen.

De tendens om de productie in onderaanneming uit te besteden aan kleinere bedrijfjes of zelfs gezinnen (zoals dat dikwijls het geval is in de textielsector of in de software-industrie), doet zich zowel voor in één land als tussen verschillende landen. Dat proces gaat samen met de tendens om hele productie-eenheden van een bepaalde streek over te brengen naar een andere streek of zelfs naar een ander land.

De belangrijkste ondernemingen worden steeds meer coördinatiecentra van talrijke productie-eenheden. Die

productie-eenheden leveren een aantal diensten aan de overheersende organisatie tegen een competitieve prijs. Zij betalen tegelijk dan ook competitieve lonen aan hun werknemers. In de organisatiestructuur worden de strategische deelbeslissingen op één centrale plaats genomen, terwijl de operationele beslissingen over de productie worden gespreid. Vandaag worden zowel de strategische besluiten als die over de productie in de hoofdzetel genomen. Kleine bedrijfjes zijn afhankelijk van de dominerende onderneming, waar ze dikwijls via lange termijncontracten aan vastgebonden zijn. De belangrijkste rol van de dominerende onderneming bestaat er in om de productie toe te wijzen aan één van die bedrijfjes, rekening houdend met een minimale kost. Tegelijkertijd is de dominerende onderneming er ook verantwoordelijk voor om het marktaandeel te behouden of uit te breiden. De volgende voorbeelden tonen duidelijk het groeiend belang van de internationale arbeidsmarkt aan voor de TNO's.

Tegen het einde van de jaren 80 bedroeg het aantal werknemers van de Zweedse TNO's buiten Zweden een half miljoen. Dat was één vierde van alle werknemers. De 20 grootste Zweedse TNO's stellen meer werknemers in het buitenland tewerk dan in Zweden zelf. Hun buitenlandse productie steeg van 28% in 1968 naar 47% in 1986. Tegen het einde van de jaren '70 telden Duitse TNO's meer werknemers in het buitenland dan in Duitsland zelf. BASF, Bayer en Hoechst, de belangrijkste Duitse chemische ondernemingen, produceren en verkopen meer in het buitenland dan in Duitsland. Middelgrote bedrijven zoals Henkel, Schering en Beiersdorf hebben

eveneens hun productie naar het buitenland overgebracht. De redenen daarvoor liggen in de strenge Duitse milieu- en veiligheidsnormen en in de hoge Duitse loonkosten. In 1990 was twee derde van de werknemers van Beiersdorf in het buitenland tewerkgesteld. Bosch en Siemens, Volkswagen, Mercedes-Benz, BMW en MAN hebben de voorbije twintig jaar ook allerlei fabrieken in het buitenland opgericht. In 1990 had Siemens 210 fabrieken buiten Duitsland. De Zwitserse situatie is nog verbijsterender. In 1980 produceerden de vijf belangrijkste Zwitserse TNO's 2,1 maal zoveel in het buitenland als in Zwitserland zelf. Zij telden 550.000 werknemers in het buitenland en minder dan 250.000 in Zwitserland. Het totaal van alle Zwitserse werknemers in het buitenland steeg van 16% van de totale tewerkstelling in 1980 naar 36% in 1989. De overweldigende meerderheid van de werknemers van Nestlé en ABB, twee van de belangrijkste Zwitserse TNO's, bevindt zich in het buitenland.

In de nieuwe internationale arbeidsverdeling vallen planning en management, onderzoek en ontwikkeling (Research & Development) en patenten op het productieproces onder de verantwoordelijkheid van de moedermaatschappij. De productie en assemblage gebeurt door ongeschoolde en halfgeschoolde arbeidskrachten in de derdewereldlanden. De R&D van de TNO's is er vooral op gericht om zoveel mogelijk operaties via ongeschoolde arbeid te laten verrichten. De fasen van het productieproces waarvoor geschoolde arbeid vereist is, gebeuren zoveel mogelijk in de geïndustrialiseerde landen zelf. De fasen die via ongeschoolde arbeid kunnen gebeuren,

worden naar iedere uithoek in de wereld verspreid. De 'brains' blijven het monopolie van de imperialistische landen, terwijl de manuele arbeid gebeurt door arbeidskrachten in de derde wereld. Door die arbeidsverdeling controleert de moeder-TNO de productie, ook al gebeurt de eigenlijke productie in derdewereldlanden. Op die manier kunnen de mondiale ondernemingen hun productie-eenheden willekeurig verplaatsen naar andere locaties overal ter wereld. Dat wordt mogelijk gemaakt door de overvloedige beschikbaarheid van ongeschoolde en halfgeschoolde arbeidskrachten overal ter wereld. In geval van stijgende lonen of de kans op nationalisering, brengen sommige TNO's hun productie gewoon naar een ander land over. Een aantal Japanse ondernemingen hadden vanaf 1970 verschillende fabrieken voor de assemblage van consumentenelektronica gevestigd in Singapore, Hongkong, Zuid-Korea en Taiwan. Door de stijgende lonen in die landen, hebben zij de laatste tien jaar hun productie overgebracht naar Maleisië, Indonesië, de Filippijnen, Vietnam, China en Thailand.

De TNO's spenderen jaarlijks miljoenen dollars aan R&D, om het productieproces steeds verder op te delen in eenvoudiger handelingen, waarvoor minder scholing nodig is. Een andere innovatie van de mondiale ondernemingen in deze laatste fase van het kapitalisme is de mobiele fabriek.

De Japanse onderneming Ishikawajima-Mosima Heavy Industries bouwde een aantal pulpfabrieken en energiecentrales op grote zeeschepen. Het plan is om die mobiele fabrieken naar lage loonlanden in de derde wereld te slepen. Wanneer de lonen te snel stijgen,

worden ze gewoon weggesleept naar een land met nog lagere loonkost. Dat is technisch mogelijk in vele industrietakken, waar de opdeling van het productieproces zo ver gevorderd is, dat werknemers in één dag, of hoogstens één week, kunnen opgeleid worden voor de job.

Die innovaties worden door burgerlijke economen zoals de monetarist Friedman en de Indische Manmohan Singh toegejuicht. Voor hen is de nieuwe internationale arbeidsverdeling een van de elementen van de wet van het competitief voordeel van de oude klassieke school. Die theorie werd in 1817 uitgewerkt door de beursmakelaar en miljonair, David Ricardo. Volgens die theorie moet elk land zich specialiseren op die terreinen van de productie waar het een competitief voordeel heeft. Zelfs een arm land heeft een competitief voordeel in de productie van een aantal artikelen waarin het relatief efficiënt is. Het competitief voordeel van derdewereldlanden ten opzichte van Europa, de VS of Japan bestaat er in om goedkope arbeidskracht te leveren voor de wereldmarkt. Die landen moeten dat artikel dus uitbuiten.

Arbeid, de enige industriële grondstof die overvloedig aanwezig is in de derde wereld, wordt ten volle uitgebuit om het kapitalisme te redden van een finale crisis.

De mondialisering van kapitaal en productie heeft geleid tot de mondialisering van goedkope arbeid. De beschikbaarheid van onbegrensde hoeveelheden goedkope arbeidskrachten in de derdewereldlanden en in China, Oost-Europa, de Baltische staten, de vroegere Sovjet-Unie en andere voormalige socialistische landen, die vanaf het einde van de jaren 80 volledig

geïntegreerd zijn in de wereldeconomie, heeft geleid tot een felle daling van de lonen, zelfs in de meest ontwikkelde kapitalistische landen zoals de VS, Japan en de EU. Door de vernietiging van de plaatselijke industrie, via de structurele aanpassingsprogramma's, opgelegd door het IMF en de Wereldbank, en door de gedeeltelijke uitschakeling van de prekapitalistische productiewijze, is er een omvangrijk reserveleger aan goedkope arbeidskrachten ontstaan. Daardoor is de onderhandelingsmacht van de werknemers automatische afgenomen en zijn de lonen in de imperialistische landen gedaald tot een ellendig niveau. Dat stemt volledig overeen met de vrije markt theorie van Milton Friedman en andere klonen van Adam Smith. De dreigende sluitingen en afdankingen (door de nooit eerder geziene wereldwijde overproductie en overcapaciteit) en de nieuwe tactieken van de burgerij om de productie in onderaanneming uit te besteden en naar lage loonlanden te verhuizen, hebben geleid tot een felle daling van de levensomstandigheden van de werknemers overal in de wereld.

De nieuwe internationale arbeidsverdeling van de TNO's wordt ook als wapen gebruikt om de arbeiders te verdelen en om de stakingswil te ondermijnen.

In een rapport van de Internationale Arbeidsorganisatie wordt dit duidelijk beschreven:

"De TNO's gebruiken hun internationale spreiding als een wapen om de vakbondsmacht te breken. Als de vakbonden niet toegeven, dreigt de onderneming er mee om de productie naar een ander land over te brengen. De onderneming kan de productie ook overbrengen naar een filiaal in een ander land, om de 'eisen-stellende'

vakbond te bestraffen. De onderneming kan er ook mee dreigen om verdere investeringen te schrappen, wanneer de vakbond 'onredelijke' eisen stelt. Die verschillende tactieken om te dreigen met een verplaatsing van de productie, worden door de vakbonden beschreven als een deel van de onderhandelingsstrategie van multinationale ondernemingen."

Door de automatisering, rationalisering en herstructurering hebben de 500 grootste ondernemingen ter wereld de laatste tien jaar jaarlijks 400.000 werknemers afgestoten (meer dan 4.000.000 in totaal). Nu het volledige wereldproletariaat geconfronteerd wordt met afvloeiingen, bezuinigingen, loonsverlagingen, afbraak van de sociale zekerheid, vrijwillige pensionering en andere vormen van uitbuiting, zijn de objectieve omstandigheden om een eensgezinde strijd op wereldvlak aan te gaan meer dan ooit gunstig.

4. De internationalisering van het financierskapitaal

De opkomst van het imperialisme is verbonden met de opkomst van het financierskapitaal. Lenin stelde het als volgt in Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme: "De 20e eeuw is dus het keerpunt van het oude naar het nieuwe kapitalisme, van de heerschappij van het kapitaal zonder meer naar de heerschappij van het financierskapitaal."

Lenin stelt verder: "De scheiding tussen kapitaalbezit en de toepassing van het kapitaal in de productie, de scheiding tussen geldkapitaal en industrieel of productief kapitaal, tussen de uitsluitend van de opbrengst van het

geldkapitaal levende rentenier en de ondernemer en al diegenen, die direct bij de beschikking over het kapitaal betrokken zijn, is kentekend voor het kapitalisme in het algemeen. Het imperialisme of de heerschappij van het financierskapitaal is de hoogste ontwikkelingsstrap van het kapitalisme, waarop deze scheiding een enorme omvang aanneemt. Het overwicht van het financierskapitaal op alle overige kapitaalsvormen betekent, dat de rentenier en de financiersoligarchie een dominerende positie innemen; het betekent, dat een gering aantal staten, die over de financiële 'macht' beschikken, zich van de andere afzonderen."

In de tijd van Lenin stonden de internationale financiële markten nog in hun kinderschoenen, ondanks de nooit eerder voorgekomen mate van internationalisering van de financiële wereldmarkten in de laatste 25 jaar van de 19e eeuw en tijdens de Eerste Wereldoorlog.

Historisch gezien is het geldkapitaal de nominale uitdrukking van de hoeveelheid goederen en diensten die een bepaalde economie produceert. Maar vanaf de jaren 1980 is de financiering gescheiden van de productie. De financiën zijn een onafhankelijke macht geworden die de alleenheerschappij heeft verworven over de economie. Volgens de woorden van de 'goeroe' van het burgerlijk management, Peter Drucker: "In de wereldeconomie van vandaag zijn de 'echte' economie van goederen en diensten en de 'symbolische' economie van geld, krediet en kapitaal niet langer nauw verbonden met elkaar. Ze groeien integendeel meer en meer van elkaar weg."³

De toenemende economische wereldcrisis vanaf 1973 wordt gekenmerkt door een daling van de gemiddelde winstvoet

en door een wereldwijde overcapaciteit en overproductie. Daardoor worden de kapitalisten ervan weerhouden om in de industrie te investeren. In plaats daarvan, beginnen ze meer en meer te speculeren, met als doel om zo snel mogelijk winst te maken.

Financiële deskundigen van Wall Street zijn vanaf 1980 de sleutelfiguren van de wereldeconomie. Zelfs een grote onderneming zoals General Motors moest in 1991-92 74.000 werknemers afdanken in 21 fabrieken om de dalende trend van haar aandelenkoers te stoppen, die anders de kost van haar leningen zou omhoog gejaagd hebben.

De nieuwe fase van de mondiale financiering is ontstaan vanaf de jaren '80. De nieuwe elektronica en communicatietechnologie hebben die evolutie nog versneld. Volgens de Londense economen is het "die met de meest vrijbewegende en geraffineerde (met ander woorden, ingewikkelde) financiële markten die de wereld ooit meegemaakt heeft. Geld, goederen, aandelen van de overheid en ondernemingen: alles wordt nu 24 uur per dag verhandeld over heel de wereld."⁴

Een belangrijk kenmerk van de mondialisering van de financiële wereld is de nieuwe rol van bankleningen over de nationale grenzen heen. De internationale bankoperaties dienden oorspronkelijk om de wereldhandel te bevorderen. In het midden van de jaren '60 bedroeg het volume van de bankoperaties over de nationale grenzen heen slechts 10% van het volume van de wereldhandel van de vrije markt economieën. De laatste twintig jaar groeiden de grensoverschrijdende bankoperaties enorm veel sneller dan de internationale handel. In het midden van de jaren '80 oversteeg het volume van de

internationale bankoperaties het volume van de internationale handel van alle markteconomieën samen. Die mondiale bankoperaties van vandaag hebben nog weinig te maken met de internationale handel. Vandaag heeft slechts één van iedere zeventig dollar die op de valutamarkt verhandeld wordt, nog te maken met de handel in goederen of diensten!

Op de mondiale geldmarkt wordt dagelijks meer dan 900 miljard dollar verhandeld.

De valutahandel is het meest levendige aspect van de internationale financiële markten. Maar transnationale leningen en de effectenhandel zijn eveneens drastisch gegroeid. In 1980 waren internationale bankleningen goed voor 4% van de waarde van alle goederen en diensten die in de geïndustrialiseerde landen geproduceerd werden. In 1991 waren die bankkredieten goed voor 44% van het BNP van de industrielanden. Het volume van de internationale bankleningen groeide van 530 miljard dollar in 1978 naar 3.610 miljard dollar in 1991. De uitstaande internationale obligaties waren dat jaar 1.651 miljard dollar waard.

De volledige omvang van de groeiende financiële bovenbouw wordt door Peter Drucker duidelijk omschreven: "De wereldhandel in goederen en diensten loopt vandaag op tot 2,5 à 3 biljoen dollar per jaar. Maar de Londense Euro-dollar-markt, waar de belangrijkste financiële instellingen lenen en leningen uitschrijven, zet iedere werkdag meer dan 300 miljard om. Dat komt neer op 75 biljoen per jaar, minstens 25 keer dat van de hele wereldhandel."

"Daarnaast zijn er de buitenlandse wisselverrichtingen in de belangrijkste

geldcentra. De ene munt wordt omgezet in een andere. Die transacties lopen op tot 150 miljard dollar per dag. Dat komt neer op 38 biljoen dollar per jaar, 12 keer de complete wereldhandel in goederen en diensten."⁵

In de jaren '70 en '80 werden er een aantal nieuwe financiële instrumenten geïntroduceerd, die de basis van het kredietsysteem verruimden en tegelijkertijd de deuren openzetten voor ongeremde speculatie. Eén van die instrumenten is de financiële termijnmarkt waar er gegokt wordt hoe hoog de rentevoeten in de nabije toekomst zullen zijn. Die praktijk verspreidde zich vanuit de Verenigde Staten naar Londen, Tokyo, Sydney, Parijs en Frankfurt. De waarde van een aantal activa (immobiliën, aandelen, waardepapieren, kunstvoorwerpen) is in de jaren 80 pijlsnel gestegen. Door de dominantie van het financierskapitaal over de economie werden honderdduizenden jobs vernietigd, alsook het productief kapitaal. De aandelen van Xerox maakten een sprong van 9% toen het bedrijf aankondigde dat het 10.000 werkplaatsen zou liquideren. Een analist stelde het in de Washington Post als volgt: "Wall Street maakt zich weinig zorgen over de lange termijn. De bezorgdheid gaat vooral uit naar de prijs van de aandelen morgen. Die mentaliteit geldt voor de hele Amerikaanse samenleving. Keihard zijn is de norm. De stank van hebzucht valt niet meer op. In Washington hebben de Democraten zich bij de Republikeinen gevoegd. Zij zijn alleen nog loyaal tegenover diegenen die de rekeningen van hun campagnes betalen."

Nadat in maart 1973 de vlottende wisselkoers werd ingevoerd, werden de buitenlandse wisselbeurzen vooral

gekenmerkt door ongeremde speculatie. De nieuw ontluikende financiële bovenbouw zorgde voor een continue aanvoer van VS-dollars, die totaal geen relatie meer had met de echte economie. Tussen 1969 en 1977 nam het aantal dollars buiten de Verenigde Staten toe met 450%. Sindsdien is die situatie alleen nog maar verergerd.

Het internationaal financieel netwerk is zoals een casinoketen, waar biljoenen dollars heel het jaar door van eigenaar verwisselen. De wereld van vandaag staat veel dichterbij de 'casino-economie' dan Keynes ooit kon vermoeden.

Zelfs machtige nationale staten staan machteloos tegenover die mondiale gokpartij van de belangrijkste internationale banken en financiële handelaars. Er bestaat geen internationaal mechanisme dat de financiële stroom over de nationale grenzen heen regelt. De valutaspeculanten, de aandelenmakelaars, de internationale obligatiehouders, de immobieliënagenten en andere financiële oplichters beschikken over de macht om zelfs een machtige nationale staat aan de rand van het bankroet te brengen. Als bijvoorbeeld het aandeel dollars plotseling zou omgezet worden in yen of in D-marken, dan kan de Amerikaanse economie in mekaar storten, of omgekeerd. Wanneer plots een grote hoeveelheid overheidseffecten en schatkistcertificaten op de markt geworpen wordt, dan zou dat tot het bankroet van de betreffende regering kunnen leiden. Internationale obligatiehouders kunnen elk moment, op enkele seconden, voor miljoenen dollars Amerikaanse overheidseffecten verkopen. Op die manier hebben zij een enorme macht over de economische beslissingen van

iedere Amerikaanse president, of die nu Republikein of Democraat is.

De snelheid en de frequentie van dergelijke transacties maken elke reglementering uiterst moeilijk. De president van de Bank of Montreal, Bill Mulholland, licht een tipje van de sluier op: "In een mum van tijd kan ik geld verbergen voor alle bloedhonden die ernaar op zoek zijn. Ik zou hun altijd zo ver vooruit zijn, dat ze er zelfs niet moesten aan denken om ook maar enig spoor ervan terug te vinden. Via de nieuwste elektronische technologie kan geld via Winnipeg, Toronto, New York, Miami, de Kaaimaneilanden of de Bahamas naar Zwitserland versluisd worden, en dat allemaal op één dag. En ik daag iedereen uit om de sporen ervan terug te vinden."

Ondernemingen kunnen gekocht of verkocht worden, de immobiënprijzen kunnen kunstmatig opgedreven of verlaagd worden. Een voorbeeld daarvan was de koop- en verkoopwaan in de Verenigde Staten in de jaren '80, of in het begin van de jaren '90 in Japan. De terugtrekking van het Britse pond en de Italiaanse lire uit het wisselkoersmechanisme van de Europese Unie in 1993 was te wijten aan de waanzinnige verkoopwoede van de buitenlandse wisselkoersspeculanten.

Tijdens de Mexicaanse financiële crisis van 20 december 1994 verloor de peso 40% van zijn waarde door de devaluatie. Dat geeft duidelijk aan welke vooruitzichten de derdewereldlanden te wachten staan. Op amper elf dagen tijd, verloor de Mexicaanse beurs (de Bolsa) 40% van haar waarde. De oorzaak ligt in de loskoppeling van het financierskapitaal van de handel en de productie. Miljarden dollars worden aangewend voor speculatie.

Het internationaal financieel systeem is vandaag kwetsbaarder dan ooit. Industriële activiteiten vormen slechts een druppel in een oceaan van speculatie. De crash van het internationaal monetair systeem zal dan ook veel ernstiger gevolgen hebben dan die van 1929.

5. De steeds grotere internationale onderlinge afhankelijkheid

De onderlinge afhankelijkheid tussen de verschillende nationale economieën is nog nooit zo groot geweest. Die afhankelijkheid begon al in de periode van het handelskapitalisme van de 17e en 18e eeuw. De onderlinge afhankelijkheid tussen de slavenhandel in Afrika, de plantage-economie in Amerika die steunde op slavenarbeid, en de industriële productie in West-Europa, leidde in de 18e eeuw tot een enorme kapitaalaccumulatie en tot één grote wereldmarkt in de 19e eeuw. Tot het midden van de 20e eeuw hingen de imperialistische landen af van de kolonies, semi-kolonies en andere afhankelijke landen, voor goedkope grondstoffen, markten en voor nieuwe terreinen om te investeren. De kolonies, semi-kolonies en andere afhankelijke landen waren in mindere mate afhankelijk van de imperialistische landen voor de import van afgewerkte producten. Door de beperktheid van hun thuismarkten hingen landen zoals Nederland, Zweden, Zwitserland, België, Italië en Duitsland in hoge mate af van de internationale handel. De periode tussen de twee wereldoorlogen zorgde voor een grondige verstoring van de internationale handel en de financiële

stroom. Maar de laatste twintig jaar is de onderlinge afhankelijkheid enorm toegenomen. Vandaag kunnen we terecht spreken over één enkele mondiale economie, in macro-economische zin. De verschillende economische variabelen zoals inkomen, inflatie, werkloosheid enz., zijn niet langer nationaal gebonden. Zij kunnen alleen begrepen worden vanuit mondiaal vlak. De nationale staten hebben erg weinig economische manoeuvreerruimte en erg weinig ruimte voor macro-economisch management. Al die zaken worden bepaald door de macro-economische trends en politiek, die beslist worden buiten het nationaal territorium. Een crisis in één land leidt tot crisissen in andere landen, zoals de recente Mexicaanse crisis duidelijk illustreert. Een ineenstorting van de aandelenkoers in Wall Street, Tokyo, Londen of Frankfurt kan leiden tot een ineenstorting in alle financiële centra overal ter wereld: Parijs, Sydney, Singapore, Hongkong en zelfs Bombay. Kortom, als het druppelt in Wall Street, dan regent het in Tokyo, en omgekeerd. En als het regent in Wall Street, dan verzuipen de volkeren in de derde wereld.

Met de toenemende onderlinge verbondenheid en de integratie van de nationale economieën in één geheel, hangt de gezondheid van de ene af van die van de andere. De centrale banken spenderden 150 miljard om de dollar te stabiliseren na het Louvre-akkoord van 1987. De steile val van de dollar ten opzichte van de belangrijkste internationale munten, vooral de laatste zes maanden, leidde ertoe dat Japan, Duitsland en ander imperialistische landen tegen een waanzinnig tempo dollars begonnen op te kopen, om de

dollar te ondersteunen. Een dramatische ineenstorting van de dollar zou een verschrikkelijke impact hebben op de verkoop van Japanse producten, die duurder zouden worden op de internationale markt.

Zoals we reeds zagen worden kapitaal en financiële markten, markten voor goederen en diensten en de arbeidsmarkt meer en meer geïntegreerd. De hindernissen voor een soepele handel tussen de verschillende landen worden afgebroken. In 1980 bedroegen de invoerrechten in de industrielanden gemiddeld minder dan 10% (tegen 25% in 1950). In 1990 waren ze al gedaald tot 5%. Maar het wereldwijd protectionisme voor landbouwgewassen en allerlei andere hinderpalen zijn veel belangrijker. We komen daar later nog op terug.

Steeds meer productie is bestemd voor de internationale markten. In het midden van de jaren '80 bedroeg de import van afgewerkte producten in Duitsland, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en Italië 30% van hetgeen in die landen werd geproduceerd. In de periode na de Tweede Wereldoorlog groeide de internationale handel en investeringen elk jaar veel sneller dan de productie.

Door de mondialisering van de productie en de TNO's die over heel de wereld vertakt zijn, is de onderlinge afhankelijkheid van de verschillende economieën enorm toegenomen. De handel tussen alle moeder-TNO's en hun buitenlandse filialen slurpt 40% op van de totale wereldhandel. De 200 grootste TNO's nemen daarvan 75% voor hun rekening.

De structurele aanpassingsprogramma's in de landen van de derde wereld zijn erop gericht om de economieën

van die landen open te stellen voor buitenlandse goederen, producten en kapitalen, om zo de grenzeloze operaties van de TNO's te vergemakkelijken. Daarnaast wordt eveneens meer nadruk gelegd op exportgerichte strategieën. Op die manier worden de derdewereldlanden steeds meer afhankelijk van de wereldmarkt.

6. De grenzen van de mondialisering

De huidige mondialisering wordt door dezelfde tegenstellingen gekenmerkt als de internationalisering gedurende de periode voor de Eerste Wereldoorlog. De verzadiging van de thuismarkten, de snelle internationalisering van het kapitaal en de massale groei van de export van goederen en financierskapitaal hadden geleid tot een steeds grotere inter-imperialistische rivaliteit. Dat kwam tot uiting in een aantal handelsoorlogen, valutaoorlogen en steeds meer protectionisme, en eindigde met een militaire confrontatie. De steeds toenemende concentratie en centralisatie van kapitaal en productie en de opkomst van trusts, kartels en conglomeraten leidde tot een gevecht om de grondstoffen en de markten, verhevigde de competitiviteit tussen de rivaliserende monopolies, en leidde uiteindelijk tot de Eerste Wereldoorlog. Dergelijke tegenstellingen, maar nog diepgaander deze keer, duiken vandaag eveneens op in het kapitalistisch systeem.

De huidige wereldsituatie lijkt sterk op de onstabiele situatie met zijn crisissen en conflicten, die bestond tussen de grote depressie en de Tweede Wereldoorlog. De toenemende conflicten tussen de verschillende TNO's,

financiële groepen en imperialistische landen aan de ene kant, en de ineenstorting van de wereldwijde vraag, de groeiende schuldenberg van de derde-wereldlanden en de op hol geslagen werkloosheid aan de andere kant: zie daar de grenzen van de mondialisering.

Chaos en onevenwicht, het internationaal systeem dat opsplijt in twee aparte handels- en valutablokken, de neergang van de hegemonistische rol van de Verenigde Staten, de toenemende onderlinge afhankelijkheid van de verschillende nationale economieën: dat zijn de kenmerken van de huidige wereldsituatie. Er is een groeiende polarisatie rond drie sleutelmunten: de Amerikaanse dollar, de Duitse mark en de Japanse yen. Naast de integratie op wereldvlak, nemen ook de onderlinge afhankelijkheid en integratie op regionaal vlak toe. De regionale handelsblokken en vrijhandelszone's worden vandaag door de verschillende imperialistische machten als basis en springplank gebruikt voor de totale dominantie van de wereld.

De Europese Unie met zijn 15 leden is vandaag het sterkste handelsblok. Er is vrij verkeer van goederen, diensten, kapitaal en arbeid tussen die 15 landen. De grenscontrole is de laatste twee jaar bijna overal afgeschaft. De EU heeft zich ook geassocieerd met een aantal landen in Oost-Europa, met een aantal Baltische staten en vroegere sovjetrepublieken.

De leden van de EU zijn sinds 1985 de belangrijkste investeerders in Joegoslavië, Tsjecho-Slowakije, Hongarije, Rusland, delen van het Midden-Oosten en Noord-Afrika, en zelfs in Brazilië. Het volume van de investeringen van de EU was tegen het einde van de jaren

80 even groot als dat van de VS. In verschillende Latijns-Amerikaanse landen neemt de economische rivaliteit tussen de VS, Japan en de EU toe.

De agressieve economische expansie van de Amerikaanse ondernemingen vanaf de jaren 50 ligt in feite aan de basis van de nieuwe fase in de mondialisering. In de jaren na de Tweede Wereldoorlog pleitte het Amerikaans imperialisme voor de vier expansionistische vrijheden: vrijheid van ondernemen, vrije concurrentie, vrij verkeer en vrijhandel. Het industrieel overwicht en de dominerende rol van de Verenigde Staten, de enorme mogelijkheden die de regering en de ondernemingen ter beschikking hadden, de opkomst van de dollar als de nieuwe internationale monetaire reserve: dat waren de belangrijkste instrumenten in die campagne. Maar vanaf de jaren '80 begonnen dezelfde Amerikaanse TNO's een campagne om de Amerikaanse markt af te schermten tegen de invasie van Japanse auto's en consumentenelektronica en Europese producten. Omdat de competitiviteit van de Amerikaanse producten en de productiviteit van de Amerikaanse arbeid verminderde, in vergelijking met die van Japan en Duitsland, moest de vrijhandel plaats maken voor douanebeperkingen en andere obstakels. Het aandeel van de Verenigde Staten in afgewerkte producten daalde van 47% in 1960 tot 28% in 1989. Tot dan hadden de Verenigde Staten de leiding in de ontwikkeling van de meeste hoogtechnologische ontwikkelingen. Vandaag heeft Japan de leiding op het vlak van microchips, halfgeleiders, robots, digitaal gestuurde machines, opto-elektronica en andere strategische sectoren. De creatieve R&D van de Verenigde Staten

richt zich meer en meer op de defensie-industrie, op de productie van geavanceerde wapens voor massavernietiging.

Het volume van de Duitse handelsuitvoer is vandaag even groot als dat van de Verenigde Staten tussen 1982 en 1991. Het samengevoegde deficit van de Verenigde Staten ten overstaan van Japan is met 550% toegenomen, ten overstaan van Duitsland zelfs met 700%.

De Verenigde Staten verliezen steeds meer terrein in vergelijking met Japan en de Europese Unie. Zij verliezen een aantal markten en terreinen voor investeringen in de meeste landen van Europa, het Midden-Oosten en de landen van Zuid-Oost-Azië. Om dat te compenseren, versterken zij hun greep op de Latijns-Amerikaanse economieën.

De oprichting van de NAFTA heeft heel Noord-Amerika omgevormd tot een vrijhandelszone. De meeste grenscontroles tussen de VS, Canada en Mexico werden afgeschaft. Er bestaan ook plannen om een groter handelsblok te vormen, bestaande uit Noord-, Centraal-, en Zuid-Amerika: de "Enterprise for the Americas".

Japan is vandaag de belangrijkste handelspartner van Zuid-Korea, Singapore, Maleisië en Indonesië. Het is ook de belangrijkste investeerder in Taiwan, Zuid-Korea, Indonesië, Thailand, Hongkong en de Filippijnen. Eind de jaren '80 bedroeg het totale volume van de Japanse investeringen één derde van dat van de VS of de EU. Sindsdien wordt dat volume steeds maar groter, door de stijgende waarde van de yen. Japan doet verwoede pogingen om een apart handelsblok te vormen in de Zuid-Oost-Aziatische regio.

De handelsoorlogen tussen de verschillende economische blokken nemen toe. Allerlei invoerbarrières tegen buitenlandse producten worden steeds belangrijker, onder meer 'vrijwillige exportbeperkingen', die de Japanse export naar Europa en de VS beperken. De groeiende inter-imperialistische tegenstellingen leiden tot steeds meer protectionistische maatregelen, die het mondialiseringsproces ondermijnen.

Een andere ernstige beperking op het mondialiseringsproces is de dalende vraag naar goederen en diensten overal ter wereld. Daarnaast is er de groeiende schuldenberg van de derde wereld maar ook van de imperialistische landen, de toenemende werkloosheid, de inflatie en de massale verarming van de bevolking.

De ingrediënten van het mondialiseringsproces: privatisering, deregulering, devaluatie, handelsliberalisering en andere vrije-markt-maatregelen, die overal ter wereld door de TNO's en transnationale banken gepromoot worden, vormen vandaag een ernstige rem voor de verdere mondialisering. Door die maatregelen werd de koopkracht van het grootste deel van de wereldbevolking enorm verlaagd. Dat heeft geleid tot een drastische daling van de vraag naar goederen en diensten. Onder druk van de TNO's en de goedkope import werd overal de lokale industrie vernietigd. De landbouwbevolking is verarmd door hun afhankelijkheid van de wereldmarkt, waar de prijzen van landbouwproducten vastgesteld worden door enkele grote agro-industriële bedrijven. Door de toenemende automatisering, nationalisering en herstructurering neemt de werkloosheid massale vormen aan. Door de

stijgende kosten van het levensonderhoud en de drastische bezuinigingen in de sociale sector is de wereldbevolking drastisch verarmd.

De totale buitenlandse schuld van de landen van de derde wereld is tussen 1982 en 1993 verdubbeld: van 819 miljard naar 1.712 miljard dollar. De derdewereldlanden betalen jaarlijks 50 miljard dollar rente aan de imperialistische landen. Door indirecte belastingen en loonsverlagingen wordt de verarmde bevolking nog verder uitgeperst om de schuldenberg af te betalen. Doordat de derde wereld buitensporig afhankelijk is van de wereldmarkt, worden de lokale economieën gemarginaliseerd, waardoor de plaatselijke bevolking nog meer verarmt. Zowel de regering als de bevolking van de derdewereldlanden gaan gebukt onder de zware schuldenlast en kunnen zich steeds minder producten van de TNO's aanschaffen. De kapitaalvlucht uit de derde wereld neemt alarmerende proporties aan. Tussen 1982 en 1994 werd er 206 miljard dollar getransfereerd vanuit Latijns-Amerika naar de Verenigde Staten.

Ook in de VS, Europa en Japan daalde de vraag naar goederen. De oorzaak ligt vooral in de dalende lonen, de stijgende werkloosheid en de afbraak van

de levensstandaard. De regeringen gaan gebukt onder de schulden en zijn verplicht om te bezuinigen in de sociale zekerheid. Amerika vormt een extreem voorbeeld van een land dat gebukt gaat onder de schulden.

Tussen 1980 en 1991 steeg de bruto nationale schuld jaarlijks met 13,3%. De consumentenschuld steeg jaarlijks met 9,3% en de bedrijfsschuld met 7,8%. De samengevoegde schuld loopt op tot 10.500 miljard dollar en groeit jaarlijks nog met 10% aan. Gerekend tegen een gemiddelde jaarlijkse interestvoet van 7%, bedraagt de jaarlijkse aflossing van die schuld 733 miljard dollar. De overheidsschuld van de Verenigde Staten, die in 1981 900 miljard dollar bedroeg, verviervoudigde tot 3.600 miljard dollar in 1992. De Amerikaanse overheid, die tot nu toe een belangrijke consument was, is door de verhoogde schuldenlast niet langer in staat om een belangrijke vraag te creëren. De Amerikaanse consumentenschuld groeide van 1.800 miljard in 1980 tot 4.800 miljard in 1991. Daardoor is de vraag van de Amerikaanse consumenten dan ook drastisch verlaagd. De Amerikaanse consumenten zijn verplicht om eerst hun leningen aan de banken af te betalen. Nieuwe producten kopen zit er dus niet in.

Tabel 4.
Stijging van de schulden in de VS (miljarden dollar)

Schuld	1980	1991	Jaarlijkse samengevoegde groei
Consumenten	1.810	4.805	9,3
Overheid	909	3.599	13,3
Bedrijven	913	2.077	7,8
Totaal	3.632	10.481	10,1
% van het BNP	134	185	-

De internationale schuldenberg, dit is de totale schuld van alle regeringen, ondernemingen en consumenten samen, bedraagt meer dan 30.000 miljard dollar en groeit jaarlijks nog met 8 tot 10%. Die schuldenlast leidt steeds meer tot een ineenstorting van de mondiale vraag.

De werkloosheid in de kapitalistische wereld bereikt een recordhoogte en doet terugdenken aan de grote depressie van de jaren 30. Het officiële werkloosheidscijfer in de OESO-landen bedraagt vandaag 38 miljoen. Maar er zijn er nog veel meer die ondertewerkgesteld zijn.

Volgens de Internationale Arbeidsorganisatie is 30% van de arbeidskrachten in heel de wereld werkloos of heeft geen volledige baan. Er zijn 120 miljoen werklozen en 700 miljoen anderen hebben geen volledige baan. Dat betekent dat 820 miljoen mensen gedeeltelijk of helemaal uitgesloten zijn uit de mondiale economie die volledig gedomineerd wordt door het kapitalisme. Die massale werkloosheid is een geschenk voor de TNO's, die gemakkelijk goedkope arbeidskrachten kunnen krijgen en superwinsten kunnen maken.

Maar de verslechterende levensomstandigheden van het overgrote deel van de wereldbevolking leidt onvermijdelijk tot ernstige sociale en politieke instabiliteit. Het verzet neemt dan ook overal toe.

De mondialisering van de wereld-economie leidt tot ernstige economische, sociale en politieke crisissen. Die crisissen vormen op hun beurt een ernstige hinderpaal voor een verdere mondialisering.

7. De invloed van de mondialisering op het wereldproletariaat en de onderdrukte volkeren

We hebben reeds eerder de gevolgen van de mondialisering op de verschillende lagen van de bevolking, en dan vooral de werkende bevolking, besproken.

De economische wereldcrisis die begon in de jaren '70, bracht de ontmanteling mee van de zogeheten welvaartsstaat, die ontstond in de nasleep van de grote depressie van de jaren '30, vooral na de Tweede Wereldoorlog.

Bijna elke regering (zowel die van Republikeinen zoals Reagan en Bush als die van de Democraat Clinton, conservatieve regeringen zoals die van Thatcher of 'socialistische' zoals die van Mitterrand of 'communistische' zoals die van Deng Xiao Ping of de eerste de beste compradore-regering in de derde wereld) heeft vanaf het einde van de jaren '70 de Keynesiaanse politiek van staatsinmenging in de economie vervangen door de vrije markt economie van de conservatieve neoliberale economen zoals Hayek en Milton Friedman. In de ogen van de TNO's en de mondiale financiële speculanten, is de Keynesiaanse politiek, waardoor ze in de boom-periode in de jaren 50 en 60 enorme hoeveelheden meerwaarde hadden geaccumuleerd, een hinderpaal geworden om zich nog meer te verrijken. Liberalisering, privatisering en deregulering zijn vanaf nu de toverwoorden. De reglementeringen zijn te verstikkend voor hun mondiale operaties. De Keynesiaanse politiek van volledige tewerkstelling (wat dat ook mag betekenen) is een hinderpaal voor het

kapitaal om aan goedkope arbeidskracht te geraken. De vrije markt politiek is levensnoodzakelijk om een enorm reserveleger werklozen te creëren en zo de onderhandelingspositie van de vakbonden te verzwakken.

De vrije markt politiek en de structurele aanpassingsprogramma's van het Internationaal Muntfonds en de Wereldbank veroorzaken overal bittere armoede en ellende voor het overgrote deel van de wereldbevolking.

De werknemers in de imperialistische landen zijn gedwongen om harde strijd te voeren tegen loonsverlaging, afdankingen, afbraak van sociale zekerheid en andere verworven rechten. Medicare- en Medicaid-programma's, die Clinton beloofd had tijdens zijn verkiezingscampagne (de hervorming van de ziekteverzekering vormde één van de belangrijkste elementen in de verkiezingsoverwinning van Clinton), worden onder druk van de TNO's en door het gebrek aan voldoende middelen op de lange baan geschoven. De meeste Amerikaanse staten kijken op tegen een enorme schuldenberg en hebben de meeste programma's voor betere sociale voorzieningen geschrapt. De zwarten en kleurlingen zijn daarvan de voornaamste slachtoffers. De getto's in de steden breiden verder uit. Zelfs de levensomstandigheden van de middenklasse zijn drastisch verslechterd. Tijdelijke contracten en parttime jobs zijn het nieuwe kenmerk geworden van de geïndustrialiseerde landen.

Een logisch gevolg van die evolutie is dat de strijdbaarheid van de werkende klasse zelfs in de imperialistische landen toeneemt. De mondialisering maakt de noodzaak van een wereldwijd georganiseerde klassenstrijd dan ook

dringend. Die mondialisering versterkt ook de objectieve basis voor de eenheid van de twee grote stromingen van de socialistische wereldrevolutie: de arbeidersbeweging in de imperialistische landen en de anti-imperialistische nationale democratische revolutie in de derdewereldlanden. Het wereldproletariaat moet gebruik maken van de voordelige revolutionaire situatie die gecreëerd wordt door de mondialisering van de wereldeconomie.

Noten

¹ In de cijfers van de Europese Unie is geen rekening gehouden met Ierland, Griekenland en Luxemburg. Er is ook geen rekening gehouden met de directe buitenlandse investeringen tussen de verschillende EU-landen. Als we rekening houden met die directe buitenlandse investeringen tussen de verschillende EU-landen, dan komen we op een aandeel van 203 miljard dollar in 1988 (44%). De uitgaande stroom stijgt dan tot 22 miljard dollar (47%) in 1980-84 en tot 59 miljard dollar (47%) in 1985-89.

² De cijfers zijn exclusief de directe buitenlandse investeringen tussen de verschillen EU-landen.

Bron: Directory of Transnational Corporations, New York, UNCTC, 1991.

³ Drucker Peter, *The Changed World Economy*, Foreign Affairs, herfst 1986.

⁴ *The Economist*, 27 april 1991.

⁵ Drucker Peter, *The changed World Economy*, geciteerd in *Globalisation - to what end?* door Harry Magdoff.

Over de globalisering van het monopoliekapitalisme

Communistische Partij van de Filippijnen

Lenin heeft een uiterst precieze definitie van het moderne imperialisme gegeven door het te beschrijven als monopoliestadium van het imperialisme en door er vijf basiskenmerken van aan te duiden:

- “1. Een concentratie van productie en kapitaal, die zo'n hoge trap van ontwikkeling heeft bereikt, dat zij monopolies voortbrengt die een beslissende rol in het economische leven spelen.
2. Het samensmelten van het bank- en industrieel kapitaal en het, op grondslag van dit 'financierskapitaal' ontstaan van een financiersoligarchie.
3. De kapitaalexport krijgt in vergelijking met de warenexport, een bijzonder grote betekenis.
4. Er vormen zich internationale monopolistische verbonden van kapitalisten die de wereld onder elkaar verdelen.
5. De territoriale verdeling van de wereld tussen de grootste kapitalistische mogendheden is voltooid.”¹

De globalisering van het kapitalisme nam een aanvang in de 16^e eeuw. In de periode van de manufacturen was het kolonialisme, naast de uitbuiting van het proletariaat en de boeren in Europa, een belangrijk onderdeel van de primitieve accumulatie van het kapitaal.

In hun kritiek op het kapitalisme zagen Marx en Engels de implicaties en

de gevolgen van het kolonialisme en de vrijhandel in de periode van het liberale kapitalisme. De industriële productie was toen in opgang en de bourgeoisie verwierf meer politieke macht dan ooit tevoren. De huidige neoliberale rechterzijde knoopt vandaag weer aan met het verleden door de liberale slogans uit vroegere eeuwen terug op te nemen.

De concurrentie en de commerciële crisis leidden op het einde van de 19^e eeuw in sommige landen tot de concentratie van kapitaal en tot monopolievorming als de overheersende tendens. Het industrieel kapitaal, in combinatie met het bankkapitaal, bracht een nooit geziene versnelling van de groei van het kapitalisme teweeg. De export van kapitaaloverschotten leidde ertoe dat de rol van het financierskapitaal beslissend werd. Er ontstonden internationale combines van monopolies (kartels, syndicaten enz.). Bij het begin van de 20^e eeuw was de wereld helemaal verdeeld door het monopoliekapitalisme of het modern imperialisme. Het gebied buiten de imperialistische landen was verdeeld in kolonies, semi-kolonies en afhankelijke landen.

Het monopoliekapitalisme en de crisis van overproductie dwongen de imperialistische landen ertoe combines op te zetten tegen elkaar om de wereld te herverdelen en daarvoor oorlog te voeren. De eerste algemene crisis van het monopoliekapitalisme leidde tot de Eerste Wereldoorlog en de oprichting van het eerste socialistische land. De tweede algemene crisis van het monopoliekapitalisme was nog dieper en leidde tot de Tweede Wereldoorlog en het ontstaan van verschillende socialistische landen en de grote golf van nationale bevrijdingsbewegingen.

De derde algemene crisis van het kapitalisme leidde niet tot een wereldoorlog tussen de traditionele imperialistische machten. De koude oorlog begon als de strijd tussen het kapitalistische en het socialistische kamp. Zij werd uiteindelijk een strijd tussen de imperialistische alliantie, geleid door

de Verenigde Staten, en het bureaucratisch sovjetmonopoliekapitalisme. De revisionistische leiding en de restauratie van het kapitalisme in de landen van het sovjetblok sinds 1956 ondermijnde de proletarische wereldrevolutie. De twee supermachten botsten met de belangen van het wereldproletariaat en het volk en onderhielden tezelfdertijd een neokoloniale wedijver.

Tot midden jaren zeventig, bleef de proletarische wereldrevolutie echter vooruitgaan, ondanks het revisionistisch verraad van de Sovjet-Unie. In het bijzonder door de Grote Proletarische Culturele Revolutie, de overwinning van de Indochinese revolutie en de zichtbaar strategische achteruitgang van het Amerikaans imperialisme. Maar uiteindelijk kregen de traditionele imperialistische machten weer de overhand door de revisionistische landen, China inbegrepen, te integreren, en het revisionistisch geleide bureaucratische monopoliekapitalisme in de Sovjet-Unie te verslaan.

Nu is er een situatie ontstaan die vergelijkbaar is met de jaren voor de Eerste Wereldoorlog. Er is een ééngemaakte kapitalistische wereldeconomie, in de zin dat er geen ernstige bedreiging uitgaat van enig socialistisch land voor het kapitalistisch systeem. Tezelfdertijd is de wereldeconomie reeds verdeeld onder de traditionele imperialistische machten. Ze streven ernaar de wereld te herverdelen, gedreven door de monopolieconcurrentie en de crisis van overproductie. Dit ondanks al hun inspanningen om zich te verenigen tegen het wereldproletariaat en het volk.

Tot nog toe heeft het monopoliekapitalisme geen fundamentele veranderingen ondergaan en blijven de vijf

kenmerken van het imperialisme zoals ze door Lenin werden gedefinieerd gelden.

Wij zijn nog steeds in het tijdperk van het moderne imperialisme en van de proletarische revolutie. In het bijzonder omdat het imperialisme de uitdaging van het socialisme en de nationale bevrijdingsbewegingen in het kielzog van de Tweede Wereldoorlog heeft afgevoerd. Het deed dit door het gebruik van militaire macht, financierskapitaal en neokolonialisme en door voordeel te halen uit het revisionistisch verraad en het herstel van het kapitalisme in de Sovjet-Unie sinds 1956.

Zelfs de burgerlijke theoretici en journalisten die over de globalisering schrijven kunnen niet anders dan bewust of onbewust putten uit de kritiek van Lenin op het imperialisme, vooral dan het derde en vierde kenmerk. Maar ze halen deze kenmerken uit hun context en komen tot andere conclusies. Zij ontkennen de theorie van de ongelijke ontwikkeling en het vernietigen van de productiekrachten ten gevolge van de kapitaalsaccumulatie en de overproductie. Zij ontkennen ook de crisis en oorlog als resultaat van de overproductie en de onderlinge strijd van de imperialisten voor de herverdeling van de wereld. Maar als allerebelangrijkste ontkennen zij de objectieve basis van en de noodzaak voor de nieuwe democratische en de socialistische revoluties doorheen de klassenstrijd en de anti-imperialistische strijd onder leiding van het proletariaat.

Zij spiegelen de illusie voor van een onweerstaanbare en onbetwistbare internationalisering van kapitaal door ongehinderde investeringen, liberalisering van de handel en privatiseringen. Zij kwamen tot hun stellingen

door het feit te verdoezelen dat de imperialistische landen voortdurend het staatsmonopoliekapitalisme hebben gebruikt om het wereldproletariaat en de volkeren uit te buiten en de uitdaging van de neodemocratische en socialistische revoluties te counteren.

Sinds lang heeft het kapitalisme de wereld doen inkrimpen door de achtergebleven landen te overspoelen met productie- en kapitaaloverschotten met maximale winst als doel. Het werd gedreven door zijn ontwikkelingswetten, de klassenstrijd tussen de burgerij en het proletariaat, de strijd tussen de imperialisten en de onderdrukte landen en volkeren en de inter-imperialistische tegenstellingen. Om zich effectief te bevrijden van de greep van het monopoliekapitalisme, hebben het wereldproletariaat en de volkeren geen andere keuze dan de klassenstrijd en de gewapende revolutie te voeren. En naar gelang de situatie de dictatuur van het proletariaat of de democratische dictatuur van het volk te vestigen.

Door de tegenstellingen tussen de imperialisten vonden de snelle wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen plaats vanaf de Tweede Wereldoorlog. Het gebruik van nucleaire, elektronische en andere nieuwe technologieën voor sociale productie door de traditionele imperialistische machten, was een belangrijke factor in de overwinning op het bureaucratisch monopoliekapitalisme in Sovjet-Unie. Dat stortte zich halsoverkop in de wapenwedloop en slaagde er niet in zijn civiele productie te vernieuwen. Evenmin slaagde het erin beter voor de dag te komen bij het produceren en op de markt brengen van nieuwe consumptiegoederen. Nu is de hoogontwikkelde technologie meer dan ooit

een factor die de crisis van het monopoliekapitalisme versnelt en de basistegenstellingen van de kapitalistische wereld verscherpt. Onder de politiek van mondiaal monopoliekapitalisme leidt bij de sterkste imperialisten het meer sociale karakter van de hoogtechnologische

productie tot een verscherpte tegenstelling met de steeds verdergaande private toe-eigening van de resultaten ervan. Het heroplevende liberale jargon kan de natuur van het imperialisme en de gruwelijke gevolgen voor het wereldproletariaat niet veranderen.

I. Globalisering: woord en concept

Voor de grote burgerij en haar kleinburgerlijke aanhangers is *globalisering* een universeel en boven de klassen staand proces. Daarbij doet zich een onvermijdelijke, volledige homogenisering van de wereld voor onder de auspiciën van het monopoliekapitalisme, via de multilaterale organisaties, (Verenigde Naties, Internationaal Muntfonds, Wereldbank en de Wereldhandelsorganisatie) en de multinationale en transnationale bedrijven en banken.

Deze opvatting keert zich tegen de theorie van Lenin over de ongelijke ontwikkeling. Tegen zijn beschrijving van het huidige tijdperk als een tijdperk van modern imperialisme en proletarische revolutie, van klassenstrijd en de noodzaak van de dictatuur van het proletariaat in de imperialistische landen. Het wil ook ingaan tegen de idee dat de landen en volkeren door de imperialistische staten en de buitenlandse monopolies onderdrukt worden, dat er nood is aan anti-imperialistische revolutionaire strijd onder de leiding van het proletariaat.

Deze visie verdoezelt de basistegenstellingen in het kapitalistisch wereldstelsel. De tegenstelling tussen de burgerij en het proletariaat, die tussen de imperialisten en de onderdrukte

naties en volkeren en tussen de imperialisten onderling. Het ontkent het nationaal en het ultranationaal karakter van de monopolieburgerij en de noodzaak om in specifieke landen de dictatuur van het proletariaat door te voeren.

Het concept van de *globalisering* is een idealistisch en reactionair concept. Het ontkent de realiteit van imperialistische staten en onderdrukkende klassen. Het overdrijft de eenmaking van de industriële kapitalistische staten en monopolies. Het maakt een metafysische scheiding van de imperialistische staten en de monopolies om dan te beweren dat deze laatsten zelfstandig (zonder de tussenkomst van hun eigen staten) beslissen over de "ontwikkeling" of uitbuiting van de wereld.

De term *globalisering* werd voor het eerst gepopulariseerd door maarschalk McLuhan (1962). Meer bepaald in het gebruik van zijn trefwoord "wereld-dorp". Volgens hem verandert de wereldwijde communicatie de inhoud van de moderne cultuur. Met de verdere ontwikkeling van de moderne transport- en communicatiemiddelen verwerven de imperialisten een bijkomend voordeel en een wapen voor haar economische, politieke en culturele dominantie. Zij willen de

denk- en ontspanningstrends bepalen tegen hun revolutionaire tegenstrevers en sociaal-imperialistische rivalen in.

In de jaren '60 en '70, werden kleinburgerlijke academici aangemoedigd met onderzoeksbeurzen om de marxistisch-leninistische theorie te ondermijnen of aan de kant te schuiven en te vervangen door pseudo-marxistische theorieën over de natuur van het kapitalistisch wereldsysteem. Het debat tussen de Keynesianen en de Monetaristen stond centraal. De "postindustriële maatschappij" en "ontwikkeling" waren hiervan afgeleide ideeën.

Immanuel Wallerstein (1974) bracht zijn theorie van het "wereldsysteem" naar voor. De wereld wordt hierbij verdeeld in een kern van industriële kapitalistische landen en een periferie van onderontwikkelde landen. Maar hij overdrijft de samenhang van het kapitalistisch wereldsysteem in die mate dat hij de verschillen in nationale productiewijzen over het hoofd ziet. De theoretici van "het afhankelijke kapitalisme" brachten hun eigen nuances aan inzake de eenmaking van de wereld en de tweedeling in metropolis en periferie. De echte verschillen met de talrijkere semi-feodale landen worden weggemoffeld. En aan de minder talrijke, afhankelijke kapitalistische landen wordt weinig aandacht besteed.

Kleinburgerlijke technocraten in de VN organisaties, academici, burgerlijke ontwikkelingsinstituten, imperialistische staatsorganisaties, neoconservatieve 'denktanks' en het Max Planck Instituut in München orchestreerden de propaganda voor de neo-Kautskistische idee dat het monopoliekapitalisme, alhoewel pijnlijk, toch een weldaad is. Het is voor kritiek vatbaar en bijgevolg hervormbaar. Het wordt immers

verondersteld de prekapitalistische formaties te breken en de weg te openen voor de kapitalistische ontwikkeling en de vrije markteconomie.

In de jaren '70 haastten de multinationale ondernemingen (MNO's) zich om de term "globalisering" over te nemen als marketingstrategie. Zij beschouwden de combinatie van cultuur en markt als dé weg om de verkoop van hun producten op wereldschaal te maximaliseren, door op wereldschaal te adverteren. Coca Cola geeft daar een typisch voorbeeld van met de advertentie waarop een groep mensen uit verschillende landen samen zingen "in perfecte harmonie".

Sinds de jaren '80 werd het ontmantelen van de nationale grenzen voor operaties op de kapitaalmarkt door de burgerlijke economen aangeprezen als het belangrijkste element voor globalisering. Tegelijkertijd zaken doen op de belangrijkste markten van New York, Londen, Tokio en Frankfurt wordt verondersteld buiten de controle te vallen van enige nationale maatschappij. Zelfs als in de feiten de verhandelde stocks en aandelen nog altijd hoofdzakelijk van de nationale aandeelhouders, firma's en regeringen zijn van het land waarin de kapitaalmarkt zich bevindt.

Tot nog toe, hebben de monopolies, eerder dan productief kapitaal, zonder hun nationale basis en de instrumenten van hun staten te verliezen, vooral het financierskapitaal, de handel en het gebruik van hoogtechnologische communicatie gemonialiseerd. De onbeperkte internationalisering van de kapitalistische productiemethodes bestaat niet: de talrijkere semi-feodale economieën en de minder talrijke afhankelijke kapitalistische economieën en de

zogenaamde nieuw geïndustrialiseerde landen zijn blijven bestaan.

De monopoliekapitalisten verenigen zich tegen het proletariaat en de onderdrukte naties en volkeren, zonder hun nationale karakter en de wedijver van de monopolies tussen de imperialisten onderling uit te schakelen. Dit is het gevolg van de opkomst van het monetarisme, het neoliberalisme en de drang voor privatisering en deregulering, de ineenstorting van de revisionistisch geleide staten en de manier waarop het neokolonialisme tekeer gaat.

Instrumenten van de kapitalistische globalisering zoals de monopoliemaatschappijen en banken hebben hun nationaal karakter niet verloren (als men de nationaliteit van de meeste investeerders bekijkt en de bijzondere voordelen die ze van hun respectievelijke staten krijgen). De VN, het IMF, de WB, de WHO, de OESO, de G-7, de groep van 24, enz. weerspiegelen de individuele deelneming en combinaties van imperialistische staten, naargelang hun relatieve sterkte, ten koste van een meerderheid van landen.

De door de Verenigde Staten (VS) geleide kapitalistische alliantie sinds het einde van Tweede Wereldoorlog tegen de socialistische landen en de nationale bevrijdingsbewegingen veroorzaakten een zekere vorm van eenmaking en homogenisering van het monopoliekapitalisme. Eenmaking en homogenisering in die zin dat er nog geen interimperialistische oorlogen waren sinds de Tweede Wereldoorlog. Behalve dan een aantal lokale oorlogen tussen imperialistische en sociaal-imperialistische krachten ten tijde van de Koude Oorlog.

Om de expansie van het kapitaal toe te laten, de inter-imperialistische

tegenstellingen in te perken en de socialistische uitdaging te verslaan op een steeds beperktere wereldmarkt, hebben de monopoliekapitalisten het staatsmonopoliekapitalisme gebruikt. Doel was rijkdom te vergaren en markten te creëren voor de kapitaaloverschotten door de heropbouw van de door de oorlog verwoeste kapitalistische economie, de wapenwedloop, de productie van nieuwe consumptiegoederen, het neokolonialisme en het penetreren van de bureaucratische kapitalistische regimes.

Ten gevolge van het kapitalistisch herstel in China en de ineenstorting van de vroegere revisionistisch geleide staten van het sovjetblok, komen de tegenstellingen van het kapitalistisch wereldsysteem aan het licht en worden ze verscherpt. De winnende kapitalistische machten gaan gebukt onder de kosten van de gewonnen Koude Oorlog en de voortdurende crisis van overproductie. Deze wordt nog versneld door de hoge technologie en de zelfvernietigende verwoestingen van het financierskapitaal en het neokolonialisme.

De kosten om de Koude Oorlog te winnen omvatten ook de kolossale begrotingstekorten van de Verenigde Staten, veroorzaakt door de wapenwedloop. Evenals het opnemen van de export van zijn bondgenoten gedurende vele tientallen jaren, het versterken van de kapitalistische bondgenoten die concurrenten geworden zijn, en de neokoloniale vernielingen van de productiekrachten op grote schaal in de meeste landen. Het contraproductief karakter van het neokolonialisme is het resultaat van de imperialistische financiering van de overproductie van grondstoffen en sommige producten voor consumptie in de kapitalistische

landen en van de hogere klassen in de ontwikkelingslanden sinds de jaren '70.

Het evenwicht van de relaties van de VS met zijn kapitalistische bondgenoten werd grondig verstoord. Oorzaak waren de inspanningen van de VS om zijn strategische industriële neergang om te keren, zijn eigen productiecapaciteit nieuw leven in te blazen en zijn export te promoten, om zo te herstellen van de kolossale schulden. Alle slogans voor vrije markteconomie en vrije handel ten spijt, vechten de VS, Europa en Japan om hun respectievelijke nationale en regionale markten te consolideren en binnen te dringen in elkaars beveiligde markten.

In de algemene context van privatisering, deregulering en vrije markt, zijn de vroegere landen van het sovjetblok, China en India enorme toevoegingen aan het kapitalistisch wereldsysteem. Het zijn potentiële markten en bieden tal van mogelijkheden voor alle soorten van investeringen. Maar de belangrijkste activiteiten van de multinationale firma's in deze landen situeren zich op het vlak van het overnemen van renderende bedrijven, het dumpen van hun productieoverschotten en speculatief kapitaal. Tevens ondermijnen en sluiten zij de nationale industrie van andere landen. In enkele lage loon landen geven ze de voorkeur aan arbeidsintensieve bedrijven die de consumptiegoederen voor de industriële kapitalistische landen produceren.

Het essentiële punt betreffende het gebruik van hoogontwikkelde technologieën in het kapitalistisch wereldsysteem is niet dat "ultra-imperialisme" de industriële ontwikkeling spreidt (een kautskistische stelling). Het is wél de versnelde concentratie en centralisatie van kapitaal in enkele industriële

kapitalistische landen. Het gaat ook om de vermindering van de lonen, zelfs in de genoemde landen, en de vernietiging van de productiekrachten op wereldschaal ten gevolge van een snelle verscherping van de crisis van overproductie.

We moeten inzake de spitstechnologieën waarmee men de privé-winsten wil verzekeren, vooral voor ogen houden dat het sociaal karakter ervan hoger is dan ooit (zoveel productie-eenheden voor de maatschappij, met zo'n lage loonkost per eenheid). Dit terwijl de kapitalistische productierelaties een nooit geziene privé-toe-eigening veroorzaakt.

Door voordeel te halen uit hun leidende positie op het gebied van onderzoek en ontwikkeling en het bezit van eigendomsrechten over hoogtechnologische processen, hebben de Verenigde Staten hun uitrusting vernieuwd. Hierdoor creëren ze overproductie van hoogtechnologische goederen voor productie en consumptie en verstoren ze het evenwicht in de relaties met de andere industriële kapitalistische landen. De VS zijn nu berucht voor hun tirannieke tactieken in hun pogingen om de Japanse markt open te breken voor Amerikaanse goederen en de vroegere faciliteiten van Japan in Zuid-Oost-Azië te verminderen of af te schaffen.

Het zijn enkel de laagste groep van de hoogtechnologische producten, zoals de niet-reproductieve fabrieksuitrusting en consumptiegoederen, die naar enkele ontwikkelingslanden en naar de "nieuw geïndustrialiseerde economieën" worden overgebracht. Het hoogste gamma van de hoogwaardige technologie of de knowhow en de uitrusting om hoogwaardige technologische goederen te produceren worden

angstvallig in de geïndustrialiseerde kapitalistische landen gehouden.

De assemblage van onderdelen om consumptiegoederen te vervaardigen zoals elektronische gadgets, kleding, speelgoed, schoenen en dergelijke voor de industriële kapitalistische landen zowel als voor een klein gedeelte (niet meer dan 10%) van de plaatselijke bevolking behoeven vooral goedkope arbeidskrachten.

In de meeste ontwikkelingslanden echter, die niet bereikt worden door de lagere regionen van de hoge technologie, is de productie met verouderde machines niet competitief op de kapitalistische wereldmarkt. Vandaag worden op grote schaal bedrijven gesloten zonder dat ze vervangen worden. De overproductie van goederen in enkele "nieuw geïndustrialiseerde economieën" en ontwikkelingslanden verplettert de productie van goederen met oudere machines in minder ontwikkelde landen.

De internationale financiering voor de zogenaamde opkomende markten wordt gebruikt om de productie en de verkoop te stimuleren van consumptiegoederen van de multinationale maatschappijen. Zij wordt ook gebruikt om de schuldenlast en de huidige budgettaire -en handelstekorten van bepaalde landen te dekken. Een ergere vorm van financierskapitalisme is ontstaan door een reeks structurele aanpassingsprogramma's van het Internationaal Muntfonds (IMF) en de Wereldbank (WB). De hoeveelheid uitleenkapitaal dat voorhanden is voor de bouw van infrastructuur en het stimuleren van de productie van grondstoffen is afgenomen. Meer dan één biljoen dollar speculatief kapitaal is dagelijks in beweging voor het financieren van

de consumptie, de schuldenlast en de privatisering van openbare bezittingen. Negentig procent van de investeringen die dagelijks in omloop zijn gebeuren in de vorm van speculatieve portfolio investeringen. Zij concentreren zich in de VS, de Europese Unie en Japan.

In de sociaal culturele betekenis is "globalisering" niets anders dan een nieuwe willekeurige benaming voor het oude versleten bourgeois kosmopolitisme dat neerkijkt op het proletarisch internationalisme en de internationale anti-imperialistische solidariteit van de volkeren in de wereld. Zoals de pedante burgerlijke academici in de jaren '60 en later, sluiten de volgelingen van het hedendaagse kleinburgerlijke kamp aan bij de grote burgerij. Hun geleuter in hogescholen en NGO's is toegenomen door de officiële aanvaarding en steun door de imperialistische organisaties, van de term "globalisering". Dit gebeurt in een vergeefse poging om anderen in de war te brengen en de marxist-leninisten en de anti-imperialisten "voorbijgestreefd" te verklaren.

Om zichzelf te laten doorgaan als progressief, bekritisieren ze tot op zekere hoogte de multilaterale organisaties van het imperialisme, de multinationale bedrijven en banken. Maar ze gebruiken de technocratische concepten en pseudo-liberale taal van de imperialisten, de Verenigde Naties (VN) en de burgerlijke instellingen. Ze stellen slechts enkele hervormingen voor van het kapitalistisch wereldsysteem.

Ze stellen zichzelf voor als "postmodern", afwijkend van de abstracties van het "modernisme", voorstander van de terugkeer naar meer menselijkheid

onder de vorm van "massacultuur" of "popcultuur" en van een "multiculturalisme", of om preciezer te zijn, de burgerlijke assimilatie van de volkscultuur als antwoord op de kritiek dat de "globalisering" cultureel imperialisme zou zijn.

De volgelingen van het kleinburgerlijke kamp die paraderen onder het uitgangsbord van de "globalisering", gebruiken opgeblazen termen als "klasseloos", "boven het klassenconcept verheven", "universeel". Ze hebben het over het besef van het gemeenschappelijk lot van de mensheid, over het feit dat ze supranationalisten zijn wanneer het erop aankomt het individu te betrekken met de "mondiale" waarden en wanneer zij zich engageren in de sociale beweging zonder klassen en zonder nationalistische gevolgen, en dat in het bijzonder als het gaat over onderwerpen als milieu, geslacht, etniciteit en dergelijke. Ze eigenen zich deze thema's toe en misbruiken ze met anticommunistische en pro-imperialistische bedoelingen.

Zowel in de geïndustrialiseerde kapitalistische landen als in de ontwikkelingslanden, heeft het monopoliekapitalisme systematisch en slim gebruik gemaakt van de kleinburgerlijke mentaliteit om de witte van de blauwe boorden te scheiden, alsook de bovenste lagen van de blauwe van de onderste en zo de weg vrij te maken voor het doen aanvaarden van de onverdunde ideeën van de grote burgerij.

De kleinburgerlijke mentaliteit werd ook gebruikt om binnen te dringen in arbeiderspartijen en om de socialistische maatschappijen omver te werpen, om de weg vrij te maken voor de herziening van de basisprincipes van het wetenschappelijk socialisme, het aan

de macht komen van revisionistische klieken en het ontstaan van het bureaucratisch monopoliekapitalisme.

De kleinburgerlijke ideologie en gevoelens werden zo goed ontwikkeld in burgerlijke academische instituten, zo goed gepropageerd door de hoogtechnologische massamedia dat het burgerlijk concept van "globalisering" is doorgesijpeld in sommige partijen die zich op het standpunt van de werkende klasse proberen te stellen. De zogenaamde informatiesnelweg is bezaaid dergelijke staaltjes van idiotieën en vuiligheid. Eigenlijk gaat het om een desinformatiesnelweg. Er is een overvloed van desinformatie ten dienste van het monopoliekapitalisme.

Het concept "globalisering" induceert verkeerde ideeën zoals:

1. Dat Lenins tijdperk van imperialisme en proletarische revolutie tot het verleden behoort en dat het neokolonialisme een postimperialistisch fenomeen is.

2. Dat Kautsky het per slot van rekening bij het rechte eind had met zijn theorie van het ultra-imperialisme, in tegenstelling met de theorie van Lenin over de ongelijke kapitalistische ontwikkeling. Kautsky stelt het imperialisme verkeerdelijk voor als een éénge maakte weldadige kracht die de prekapitalistische formaties vernietigt en de industriële kapitalistische ontwikkeling en de groei van de werkende klasse op wereldschaal tot stand brengt.

3. Dat de studie van de marxistisch-leninistische theorie over staat en revolutie, klassenstrijd en de dictatuur van het proletariaat op een laag pitje kan gezet worden om voorrang te verlenen aan hogere, maar zuiver economische eisen (bv. gelijk loon voor gelijk werk

over de hele wereld). Zij zien hierin de belangrijkste voorbereiding van de proletarische wereldrevolutie. Brandende kwesties zoals de huidige realiteit van stijgende, massale werkloosheid en de verslechterende lonen en levensomstandigheden die van de klassenstrijd onmiddellijk een politieke strijd maken, stellen ze niet centraal.

4. Dat de nieuwe democratische revolutie onder de leiding van het proletariaat in de ontwikkelingslanden niet anders kan zijn dan burgerlijk

nationalistisch als ze niet kan wachten op een nieuwe golf van socialistische revoluties in de imperialistische landen.

5. Dat de proletarische wereldrevolutie slechts het resultaat kan zijn van een zuivere strijd tussen de globaal verenigde monopolieburgerij en het wereldproletariaat. Dat de totale ineenstorting van dat verenigde imperialisme nakend is ondanks de huidige toestand van de subjectieve krachten van de revolutie in de wereld.

2. Feiten over het monopoliekapitalisme

De UNCTAD (Commissie voor Handel en Ontwikkeling van de Verenigde Naties) propageert de stelling dat transnationale bedrijven (Transnational Corporations = TNC's) de kapitalistische productiemethode in zulke mate hebben geïnternationaliseerd dat zij zich bijna niet meer of zelfs helemaal niet meer steunen op deze zelfde nationale basissen.

De UNCTAD ziet dat als volgt: "Door een toenemend liberaal politiek kader, de technologische vooruitgang en de concurrentiestrijd, modelleert de globalisering in toenemende mate de huidige wereldeconomie. Directe buitenlandse investeringen door transnationale bedrijven (TNC's) spelen nu, door het opbouwen van een geïntegreerd internationaal productiesysteem, een belangrijke rol in het verbinden van vele nationale economieën: de productieve kern van de wereldeconomie op de weg van de globalisering."

In het Wereldinvesteringsrapport van 1995, waaruit het citaat hierboven komt, weerlegt de UNCTAD met zijn

statistische gegevens ongewild zijn lofbetuigingen voor de TNC's. Er zijn ontzettend weinig TNC's in vergelijking met multinationale ondernemingen (MNO's). De overgrote meerderheid van monopoliebedrijven die internationaal zaken doen hebben een nationale basis en worden door nationale aandeelhouders gecontroleerd. Zij zwaaïen met hun nationale vlaggen als ze de controle over hun eigen nationale en regionale markten consolideren en als ze proberen te penetreren op de markten van anderen.

Zij investeren multinationaal en drijven multinationaal handel. Maar de grote meerderheid van hun bezittingen en verkoop vindt men terug in hun thuisland. Volgens een opsomming in Fortune Global (1993) hebben er slechts 18 van de 100 grootste bedrijven de meerderheid van de bezittingen in het buitenland. Aandelen beperken zich hoe langer hoe meer tot mensen in het thuisland, in het bijzonder om de onderontwikkelde landen die de subsidies ontvangen ten onder gaan aan de

economische en politieke druk van de imperialistische staten. Het is eveneens een mythe te beweren dat het management zich internationaliseert. Slechts 2,1 procent van de directieleden van de 500 belangrijkste Amerikaanse bedrijven zijn buitenlanders.

Alle monopoliebedrijven genieten van de industriële, financiële, handels- en veiligheidspolitiek van hun eigen staat. Velen van hen genieten van contracten, exportaanmoedigen, investeringsverzekeringen en financiële steun die door hun regeringen worden verleend. Het staatsmonopoliekapitalisme verleent vele soorten van aanmoedigen aan de monopoliebedrijven. De meeste research en ontwikkeling wordt thuis ondernomen, vaak met staatshulp. De imperialistische staten en de monopoliebedrijven van deze verschillende staten zijn in toenemende mate betrokken bij industriële en economische spionage tegen elkaar.

De Verenigde Staten verhogen hun eigen productiecapaciteit voor de export en onderwerpen tezelfdertijd Japan door bilaterale overeenkomsten inzake investeringen, handel, financiën, technologie, energiebronnen en veiligheid. Ze beschikken met de Noord-Amerikaanse Vrijhandelsovereenkomst (NAFTA in het Engels) over een regionale markt. En in Oost-Azië, brengen zij Japan en andere landen onder de VS-hegemonie langs de Azië-Pacific Economische Samenwerking (APEC in het Engels). Terwijl de VS en Japan elkaar beconcurreren, verenigen ze zich ten koste van andere landen, het wereldproletariaat en de volkeren.

Volgens de index van transnationaliteit van de UNCTAD, gebaseerd op aandelen van buitenlandse bedrijven,

buitenlandse verkoop en tewerkstelling in het buitenland, hebben de 100 sterkste MNO's hun buitenlandse activiteiten verminderd wegens de verslechtering van de toestand in de meeste ontwikkelingslanden. Deze activiteiten omvatten productie en speculatie. Volgens een recente studie van Hirst en Thompson werd tussen de 70 en 75 procent van de meerwaarde van de MNO's gerealiseerd in het thuisland. De onderzoekers besluiten dat de internationale business vooral nationaal goed verankerd is en dat het dus eerder om MNO's dan om TNC's gaat.

Dit staat ver van het creëren van een internationale kapitalistische productiewijze of "een geïntegreerd productiesysteem" op wereldschaal. De MNO's versterken de economische overheersing van de wereld door een kleine minderheid van imperialistische landen. Zij vernietigen de nationale industrie van andere landen zonder ze te vervangen door nieuwe productie-eenheden. Zij vergroten nog de ongelijke ontwikkeling in de wereld. Zij houden hun basistechnologie en de kernprocessen angstvallig in eigen land. De meest rudimentaire taken van de hoogontwikkelde technologie concentreren ze in een tiental landen in de wereld, waar ze beschikken over goedkope werkkrachten in arbeidsintensieve bedrijven die gemakkelijk kunnen verplaatst worden van zodra de lonen gaan stijgen. De MNO's zijn, meer dan de TNC's, het belangrijkste instrument van de imperialistische landen voor hun onderlinge concurrentie en de herverdeling van de wereld.

De directe investeringen in het buitenland (DIB) zijn vijfmaal sneller genomen dan de waarde van de handel en tienmaal sneller dan de waarde van

de wereldproductie sinds 1983. Deze opkomst van het financierskapitaal, in het bijzonder in de vorm van speculatieve portfolio investeringen, wordt versneld door de herhaalde recessies en de stagnatie in de geïndustrialiseerde kapitalistische landen en door de economische verwoesting van de derde wereld en de voormalige sovjetlanden.

Tussen 1991 en 1993 zijn de DIB waardepapieren over de hele wereld tweemaal zo snel gestegen als de wereldexport en driemaal vlugger dan het Bruto Nationaal Product (BNP). In 1995 bedroegen de DIB van de MNO's rond de 230 miljard dollar. Maar zij leverden een globale DIB-waarde op van 2,6 biljoen dollar en voor de verkoop van buitenlandse filialen geeft dit een wereldcijfer van 5,2 biljoen dollar. Dit bedraagt zelfs 7 biljoen dollar als onderaannemers, franchisehouders en concessiehouders in rekening worden gebracht. De financiële massa is in de geschiedenis van het kapitalisme nooit eerder zo groot geweest.

Investeringen en kapitaalsstromen zijn geconcentreerd in de drie mondiale centra van het kapitalisme: de Verenigde Staten, Japan en de Europese Unie en hun regionale handelspartners. Zeventig procent van het uitgaand kapitaal van de imperialistische landen (60-65 procent van de globale geldstromen) zijn uit slechts vijf landen afkomstig: de VS, Japan, Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. Onlangs zijn de Verenigde Staten weer aan de leiding gekomen wat de DIB betreft. Ze zijn goed voor een vierde van de globale waarde en een vijfde van de wereldhandel.

De stroom DIB vanuit de derdewereldlanden bedraagt nauwelijks 10 procent van de globale DIB-stroom in 1994

en komen uit een klein aantal zogenaamde nieuw geïndustrialiseerde economieën (NIE's in het Engels). Vooral in Oost-Azië, waarbij Honkong alleen al goed is voor 64 procent van het totaal. De investeringen in het buitenland omvatten ook het verhuizen van arbeidsintensieve activiteiten naar lage loonlanden in dezelfde regio. Slechts 6 procent van de DIB is voor rekening van derde wereld economieën. Hun aandeel in de globale export en de het BNP van de wereld bedragen respectievelijk 23 en 21 procent.

De stroom DIB vanuit de imperialistische landen naar de derdewereldlanden is toegenomen van 35 miljard dollar in 1990 tot 84 miljard dollar in 1994 en ongeveer 90 miljard dollar in 1995. 75% van het instromend kapitaal in derdewereldlanden ging in 1993 naar slechts 10 landen. 37% van het totaal ging naar China.

De massa DIB van de imperialistische landen is ook sterk geconcentreerd: 67% gaat naar slechts 10 landen. In 1994 ging 70% van de totale stroom naar Azië. Latijns-Amerika kreeg 24%, waarvan 71% voor Mexico en Venezuela. Afrika kreeg een armzalige 4% van de totale investeringen voor de derde wereld. In het continent dat het meest aan zijn lot is overgelaten, gaan de DIB voornamelijk naar de olieproducerende landen.

In 1994 ontvingen Centraal- en Oost-Europa 6,3 miljard dollar uit de imperialistische landen. Het bedrag werd voornamelijk gebruikt voor het overnemen van winstgevende bedrijven en het vergemakkelijken van het dumpen van goederen die overgeproduceerd werden door de imperialistische landen.

Om de toenemende ongelijke ontwikkeling in de kapitalistische wereld te illustreren, bekijken we de DIB voor wat betreft zijn verdeling over de wereldbevolking. De Verenigde Staten, Japan en de Europese Unie hebben slechts 14 procent van de wereldbevolking maar ze nemen 75 procent van het totaal van de DIB voor hun rekening.

Als we daarbij de bevolking voegen van de Chinese kustgebieden, waarheen het grootste gedeelte van de DIB uit de imperialistische landen stroomt, dan krijgt slechts 28% van de wereldbevolking 91,5% van de DIB. Tussen de 57 en 72% van de wereldbevolking krijgen slechts 8,5% van het wereldtotaal van DIB. Over welk geïntegreerd productie-systeem heeft de UNCTAD het dan?

De promotie van de productie van export-georiënteerde goederen in de kustgebieden van China zowel als alle consumptiegerichte en import afhankelijke activiteiten die door de MNO's en de nieuwe Chinese burgerij worden ondernomen, hebben de omvangrijke industriële grondslagen die werden gelegd ten tijde van het socialisme en Mao Zedong ondermijnd. Onder het bureaucratisch kapitalistisch management gaan de zware industrie en de basisindustrie bankroet. Ze gaan kapot en worden geprivatiseerd of gesloten.

Op dit ogenblik zijn er ongeveer 40.000 MNO's met 250.000 filialen. De 100 grootste MNO's (die in de banken en financies uitgezonderd) beschikken over ongeveer 3,7 biljoen dollar activa, waarvan 1,3 biljoen dollar buiten hun thuislanden. Zij zijn goed voor een derde van het geheel van de DIB van hun landen.

De 500 grootste industriële bedrijven van de wereld stellen 0,05% van de wereldbevolking tewerk en controleren

25% van de economische productie in de wereld.⁷ Een schamele 1% van alle MNO's bezitten de helft de DIB op wereldvlak. Twee derden van de wereldhandel wordt gecontroleerd door MNO's, waarvan de helft of 1,3 biljoen dollar van de export bestaat uit handel binnen de firma (tussen MNO's en hun filialen in het buitenland). 4 op 5 dollar die verkregen worden voor goederen en diensten verkocht door de Amerikaanse MNO's in het buitenland worden feitelijk verdiend door goederen en diensten die door hun buitenlandse filialen werden geproduceerd of die aan hen werden verkocht. De goederen worden door goedkope arbeidskrachten in het buitenland voortgebracht.

De vijf belangrijkste MNO's controleren bijna 70% van de globale markt van de duurzame consumptiegoederen. Zo controleren de vijf topfirma's voor auto's, vliegtuigen, ruimtevaart, elektrische onderdelen, elektronica en de staalbedrijven meer dan 50 procent van de productie. De vijf top MNO's voor petroleum, personal computers en de media industrie zijn goed voor 40% van de wereldverkoop. De buitenlandse filialen van 23 MNO's zijn goed voor 80% van de totale wereldverkoop van elektronica. 70 tot 80% van de uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling en 80 tot 90% van de uitgaven voor technologie komen van de MNO's.

De meeste DIB in de imperialistische landen betreffen geen nieuwe productieve investeringen maar zuivere speculatie, wisselingen van eigenaar, bedrijfsfusies, opkopen en privatiseren van bedrijven. 90% van de DIB die in 1993 naar de VS vloeiden, waren voor het opkopen van bestaande bedrijven. Wat betreft de DIB vanuit de VS, was

het aandeel voor nieuwe bedrijven slechts 0,96% ten opzichte van het opkopen van bestaande bedrijven in andere imperialistische landen. In de derdewereldlanden ging het om 1,8%.

De DIB die van de MNO's naar derdewereldlanden stromen, vormden slechts 7% van de nationale investeringen in deze landen in 1993. De 10 landen waarin deze DIB geconcentreerd worden, zijn om verschillende redenen aantrekkelijk voor de MNO's: hoge winstmarges, toegang tot grote markten, relatief goede infrastructuur, goedkope arbeid, gedereguleerde economie, veiligheidsgaranties, onderdrukking van het werkvolk en geen eisen inzake milieubescherming.

In 1993 was de winstmarge van de Amerikaanse DIB in de derdewereldlanden officieel 16,8%. Dat is bijna tweemaal zoveel als de opbrengst van de DIB in de imperialistische landen die slechts 8,7% bedroeg. De winstmarge is in werkelijkheid nog veel hoger in de derdewereldlanden, als we rekening houden met de transferprijsgeving (transfer-pricing; overprijzen van import en onderprijzen van export door MNO's in gastlanden). In de omstandigheden van de derde wereld, met de verslechterende ruiltermen, de schuldenlast en de onderwerpingspolitiek, is het gemakkelijk om de arbeidskrachten te onderwaarden en belastingen te ontduiken.

Export georiënteerde bedrijven werden door de MNO's overgebracht naar sommige landen in de derde wereld en Oost-Europa omdat de loonkost er laag is. In China kost de arbeidskracht 1 dollar per dag, terwijl dat in Japan 31 dollar per uur is. De gemiddelde loonkost in Oost-Europa belooft 1,5 dollar per uur, terwijl dat in Duitsland 26 dollar is. In

Mexico bedraagt het loon 5 dollar per dag, in de VS 16,17 dollar per uur.

De UNCTAD en de MNO's verwachten dat de stroom DIB naar de derde wereld en de Oost-Europese landen tot industriële ontwikkeling kunnen leiden en een middenklasse kunnen doen ontstaan (consumentenmarkt) en dat zelfs zonder het ontwikkelen van de zware en de basisindustrie. Maar wat ze over het hoofd zien is de toenemende overproductie van op export gerichte bedrijven waarvan de producten vooral bestemd zijn voor de imperialistische landen. De overproductie van textiel en kleding in China en de rest van Oost-Azië is opvallend toegenomen sinds 1994. Zo wordt ook de toevloed van geassembleerde elektronische producten steeds duidelijker.

De arbeidsintensieve bedrijven in China en de rest van Oost-Azië dreigen in moeilijkheden te komen doordat de VS dezelfde soort operaties opzetten in Mexico in het kader van de NAFTA, in het bijzonder na de val van de Mexicaanse peso. Daardoor werd de Mexicaanse arbeid veel goedkoper. De crisis van overproductie in de imperialistische landen heeft massale werkloosheid tot gevolg en een inkrimpende markt voor de export uit Zuid en Oost. Daar komen meer en meer landen in de verleiding om consumptiegoederen voor de imperialistische landen te produceren.

Ze werden verwoest door de overproductie van grondstoffen in de jaren '70. De meeste derdewereldlanden zitten diep in de schulden. Ze maken een diepe depressie door en zijn verarmd. Nu is het de beurt aan de tijgers en de katjes onder hen om met hun export georiënteerde bedrijven geconfronteerd te worden met de crisis van overproductie van consumptiegoederen

voor de imperialistische landen. Dit valt samen met de crisis van overproductie inzake spijttechnologie en andere goederen in de imperialistische landen.

De huidige snelle expansie van de productie en de buitenlandse handel, gevolgd door crisis, is vergelijkbaar met de periode voor de Tweede Wereldoorlog. In 1913 bedroeg het geheel van de DIB 9% van de wereldproductie, terwijl het 8,5% in 1991 was. Maar veel ontwrichtender voor het kapitalistisch wereldsysteem is de dagelijkse circulatie van 1,23 biljoen dollar op de wisselmarkten. Investeringsfirma's en MNO's worden in toenemende mate gedreven tot speculatie en pure financiële operaties.

De schuld van de derde wereld bedraagt momenteel 1.800 miljard dollar. Ze blijft stijgen ondanks de toevlucht tot snelle plaatselijke openbare leningen, het feit dat ze aangetrokken worden door speculatieve portfolio investeringen en de privatisering van openbaar bezit. Over het algemeen is de situatie van de voormalige landen van het sovjetblok vergelijkbaar met de omstandigheden in de derdewereldlanden. Ze zitten economisch aan de grond en gaan gebukt onder de stijgende begrotingstekorten en de schuldenlast.

De wereldmarkt voor de imperialistische landen krimpt in. Dat leidt tot verscherpte concurrentie tussen de imperialistische landen. Ondanks de Wereldhandelsorganisatie, maken de imperialisten zich op voor handelsoorlogen door hun nationale en regionale markten te consolideren en ze proberen binnen te dringen op elkaars markten. De interimperialistische strijd voor de herverdeling van de wereld wordt

dus scherper.

De ontwikkeling van het kapitalistisch wereldsysteem is veel ongelijker dan ooit. We moeten niet eenzijdig alleen de integrerende en constructieve gevolgen van de hoogontwikkelde technologie zien in de op winst gerichte kapitalistische productie. Het is absoluut noodzakelijk de desintegrerende en destructieve aspecten te zien. Feitelijk is de vernietiging van de productieve krachten het belangrijkste aspect. Dit heeft een ongunstig effect op alle imperialistische landen en de ontwikkelingslanden. Het is het resultaat van de concentratie van hoogtechnologische productie in enkele imperialistische landen, de snelle accumulatie van kapitaal in die landen en de versnelde crisis van overproductie.

Het is een basiswet van het monopoliekapitalisme dat de expansie van productief kapitaal in de wereld een bepaalde limiet kan bereiken. Dan begint de vernietiging van de productieve krachten. Het kapitalistisch wereldsysteem heeft een felle kramp, die reeds een nieuwe wereldwanorde heeft doen ontstaan.

3. Perspectieven voor de proletarische wereldrevolutie

De wetenschappelijke basis voor het revolutionair optimisme van de anti-imperialistische en socialistische revolutionaire krachten kan gevonden worden in de versnelde tegenstellingen tussen de productiekrachten en de productieverhoudingen onder het kapitalisme.

De sociale productie heeft een nooit geziene vlucht genomen door de hoogwaardige technologie en de steeds meer gevormde en getrainde werkrachten. De productieverhoudingen zijn steeds hebzuchtiger en destructiever dan ooit tevoren voor de productiekrachten. Dit feit wordt benadrukt door het propageren van het dogma van het neoliberalisme. De ongerijmdheid van het kapitalisme is het duidelijkst te zien in de werkloosheid en de verarming van het volk. Dit terwijl een enorme hoeveelheid van productieve krachten voorhanden is.

Computertechnologie kan een werktuig zijn voor de socialistische economische planning en om de algemene en specifieke noden van het volk te kennen. Maar de imperialisten gebruiken de informatietechnologie voor hun eigen doelstellingen in de productiemethodes en superstructuur. De absurditeit van het kapitalisme is flagrant op het gebied van de imperialistische en kleinburgerlijke desinformatie met gebruik van krachtige hoogtechnologische middelen voor informatie en opvoeding. Ten gepaste tijde zal de klassenstrijd tussen de burgerij en het proletariaat verscherpen wanneer de arbeidersklasse haar verzet zal verheven.

1. Tegenstellingen tussen de burgerij en het proletariaat

De objectieve omstandigheden voor een verheviging van de klassenstrijd tussen de burgerij en het proletariaat bestaan. De crisis van overproductie in de industriële kapitalistische landen verscherpt. Er zijn de herhaalde en langdurige recessies, de daling van productie en winst voor gehele economieën. De winsten worden gerealiseerd door het snijden in de loonkost, chronische werkloosheid, verslechterende werkomstandigheden in naam van de flexibiliteit en besparingen op sociale uitgaven ten voordele van de gezamenlijke hebzucht van de monopolies.

Maar de subjectieve krachten van de proletarische revolutie zijn nog klein en zwak in de imperialistische landen. Ze moeten de apathie uit relatief betere tijden nog te boven komen. De wijdverspreide kleinburgerlijke mentaliteit die ten dienste staat van de grote burgerij en de ideologische en politieke stromingen die ontstonden door het corporatisme, het reformisme, de sociaaldemocratie en het moderne revisionisme onder de arbeiders.

De proletarische revolutionairen moeten erop voorbereid zijn dat, als zij er in slagen de revolutionaire beweging van de arbeidersklasse te ontwikkelen, de monopolieburgerij contrarevolutionair geweld zal gebruiken om haar te onderdrukken. De studie van de marxistisch-leninistische theorie over staat en revolutie en de heropleving van militante politieke acties zijn

onontbeerlijk voor de ontwikkeling van de beweging van het socialisme tegen het monopoliekapitalisme.

2. De tegenstellingen tussen de imperialisten en de onderdrukte volkeren in de wereld

Door het gebruik van neokolonialisme en agressieoorlogen, hebben de imperialisten de bitterste onderdrukking en uitbuiting doorgevoerd en de nationale economieën geruïneerd in Azië, Afrika en Latijns-Amerika en in de landen van het vroegere sovjetblok in Oost-Europa en elders. De nieuwe wereldwanorde gaat momenteel te keer in de landen van de onderdrukte naties en volkeren: de uitbuiting is er verhevigd onder de vlag van het neoliberalisme, privatisering en vrije handel.

De onverdraaglijke economische dictaten, blokkades, interventies en agressie van de imperialistische landen en de conflicten door reactionaire klieken die slogans gebruiken van nationalisme, etnocentrisme en godsdienst veroorzaken tegenwoordig instabiliteit, spanning en geweld op grote schaal. Er zijn revolutionaire bewegingen, die geleid worden door de revolutionaire partijen van het proletariaat, maar ze zijn weinig in aantal ten gevolge van imperialistische onderdrukking, neokolonialisme en revisionistisch verraad. En zelfs dan nog is de strijd tussen de gewapende revolutie en de gewapende contrarevolutie geconcentreerd in de landen van de onderdrukte naties en volkeren. Het wereldproletariaat en de volkeren moeten de gewapende revolutionaire bewegingen, geleid door

het proletariaat, koesteren en steunen want zij zijn de voorbodes van de heropleving van de proletarische wereldrevolutie op een schaal zonder voorgaande.

3. Tegenstellingen tussen de imperialisten onderling

Sinds de opkomst van het bureaucratisch monopoliekapitalisme in de Sovjet-Unie in 1956 is er een bittere interimperialistische strijd geweest tussen de twee supermachten, al werd die strijd door de revisionisten en de sociaal-imperialisten verkeerdelijk voorgesteld als een strijd tussen kapitalisme en socialisme gedurende het grootste gedeelte van de periode van de Koude Oorlog. Door de ineenstorting van de Sovjet-Unie hebben de traditionele imperialistische machten, geleid door de Verenigde Staten, opnieuw een kapitalistische wereldmarkt gemaakt zonder dat daar nog een socialistisch systeem tegenover staat; en ze blijven verenigd tegen de revolutionaire krachten en het volk. Maar ze manoeuvreren tegen elkaar en beconcurreren elkaar in toenemende mate.

De expansie van het kapitaal van de traditionele imperialistische machten naar China, de landen van het vroegere sovjetblok en andere landen met een zekere industriële basis beoogt de vernietiging van deze nationale industrieën. De gevolgen zijn zelfvernietigend voor de imperialistische landen omdat uiteindelijk de markt vernietigd wordt voor hun overschot aan kapitaal en goederen. De globale markt krimpt in en wordt de arena voor een toenemende intensieve en verbeterde concurrentie tussen de imperialistische machten.

Maar het zal enige tijd duren vooraleer de toenemende crisis van overproductie de interimperialistische tegenstellingen zodanig zal verscherpen dat de huidige alliantie tussen de imperialistische landen wordt verbroken en er een dreigend gevaar ontstaat voor een interimperialistische oorlog. Lokale oorlogen waarbij er sprake is van imperialistische interventies nemen toe. Tot nog toe zijn de VS erin geslaagd om de autoriteit van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties of de naam van de VN te gebruiken om hun hegemonistische belangen uit te breiden, zoals in de agressieoorlog tegen Irak in 1991 of minstens, zoals in Bosnië, de bovenhand te houden ondanks de interimperialistische contradicties.

Het gevaar van een wereldoorlog kan op twee manieren ontstaan. Eén. De directe tegenstellingen tussen de traditionele imperialistische machten als gevolg van de concurrentie en de crisis, kunnen contrarevolutionaire nationalistische en fascistische bewegingen voortbrengen. Twee. De veel hopeloze situatie in het imperialistische Rusland kan ertoe leiden. Dit land wordt ertoe gedreven zijn wapenproductie en verkoop uit te breiden en is nu gevoelig is voor de opkomst van nationalisme en door militairen geleid fascisme. De buitenlandse interventies van zowel belangrijke als secundaire imperialistische machten kan leiden tot een treffen tussen hen.

Er is nu noch een dreigende interimperialistische wereldoorlog, noch een totale ineenstorting van het imperialisme, noch een ongehinderde en onbegrensde groei van het industriële kapitalisme in de wereld. Maar er is meer dan genoeg verdeeldheid en instabiliteit om de opkomst en de ontwikkeling

van revolutionaire krachten te bevorderen.

Marxistisch-leninistische vastberadenheid, militantisme en een zin voor een langdurige strijd worden vereist van proletarische revolutionairen. Weerstand wordt opgewekt door de ondraaglijke omstandigheden van onderdrukking en uitbuiting. Revolutionaire massastrijdbewegingen ontstaan in verschillende delen van de wereld. De kiemen voor de proletarische revolutie moeten overal in de wereld voorbereid worden.

In de nabije toekomst kan er een wijd verspreide en volgehouden opstand van de brede anti-imperialistische massabeweging en de socialistische beweging ontstaan op een schaal zoals nooit tevoren. De nieuwe democratische en de socialistische revoluties kunnen voltooid worden in specifieke landen onder de leiding van revolutionaire partijen van het proletariaat. Waarschijnlijk zullen revoluties in verschillende landen tegelijk ontstaan wegens de meedogenloosheid van de crisis op wereldschaal. Maar de revolutie moet zich ontwikkelen op basis van de concrete omstandigheden in een land. De dictatuur van het proletariaat kan enkel in elk land afzonderlijk ontstaan.

De ongeziene ernst van de crisis van overproductie die door de hoogtechnologische kapitalistische productie uit winstbejag is ontstaan, legt de grondslag voor de socialistische revoluties. Zij zullen worden voorafgegaan door een versterking van de beweging van de werkende klasse (witte boorden en werklozen inbegrepen) en door beslissende overwinningen op de monopolieburgerij, waarvan het wapenarsenaal nationalisme en fascisme bevat.

Omwille van het hoofdaspect van het imperialisme, dat vernietigend is voor de productiekrachten, in het bijzonder in de ontwikkelingslanden, zullen succesvolle machtsgrepen door de revolutionaire partijen van het proletariaat geconfronteerd worden met de problemen die voortspruiten uit de oorlog, de lage graad van economische en technologische ontwikkeling, agressie en blokkades vanwege de imperialisten. Ook Lenin, Stalin en Mao kregen ermee te maken.

De fundamentele leer van alle grote communistische denkers en leiders behoudt zijn basiswaarde en zal zich handhaven in de komende ronde van nieuwe democratische en socialistische revoluties. Er doen zich voortdurend nieuwe omstandigheden voor, maar er zijn ook de kwalitatief bestendige omstandigheden als gevolg van de voortdurende overheersing van het imperialisme. Wij mogen niet denken dat we reeds in een postimperialistische situatie verkeren. Wij leven nog steeds in het tijdperk van het modern imperialisme en de proletarische revolutie, vooral omdat het socialisme werd verslagen in de Sovjet-Unie in 1956 en later in China in 1976 en het volledig herstel van het kapitalisme in deze landen heeft de omvangrijke industriële grondslag vernietigd die eerder door het socialisme werd opgebouwd.

Deze tekst van oktober 1996 werd voor het eerst gepubliceerd door het Internationaal Bureau van het Nationaal Democratisch Front van de Filippijnen. Te bereiken op volgend adres: Postbus 19195, 3501 DD Utrecht, Nederland.

Noten

1. Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme*, Uitg. Progres, Moskou, 1966, p.89.

2. Deze cijfers lijken ons overdreven. Volgens het UNO-rapport van 1996 stellen de multinationals 73 miljoen personen tewerk. 12 miljoen van hen werken bij de honderd grootste bedrijven. (UNO, *World Investment Report*, 1996, p.29). We kunnen wel stellen dat het slechts gaat om een zeer klein deel van de actieve wereldbevolking.

Het Sienjaal: een mix van ethisch socialisme en Vlaams nationalisme

Over het "radicaal-democratisch project" van Maurits
Coppieters en Norbert De Batselier

Kris Merckx

Norbert De Batselier (48) is voorzitter van het Vlaamse Parlement, voormalig vice-premier van de Vlaamse regering en belast met de ideologische vernieuwing van de Socialistische Partij. Samen met Maurits Coppieters (76), eresenator van de Volksunie, publiceerde hij in juni 1996, onder de titel *Het Sienjaal*, een zogenaamd "radicaal-democratisch project" dat de progressieven in Vlaanderen een politiek, sociaal en ecologisch alternatief wil bieden.¹ De meest onthutsende ontdekking is dat *Het Sienjaal* en zijn auteurs onverbloemd teruggrijpen naar het "waardensocialisme" van Hendrik De Man. Dat is een antimarxistische ideologie die de gewezen voorzitter van de Belgische Werkliedenpartij in de jaren dertig naar het fascistische gedachtengoed leidde. En die hem er in juni 1940 toe bracht op te roepen tot collaboratie met de nazibezetters...

Het Sienjaal is het antwoord van Norbert De Batselier op de hoge nood waarin de Socialistische Partij (SP) verkeert. De ideoloog van de SP beseft dat de economische en politieke crisis het failliet van het sociaal-democratisch project van de SP steeds ongenadiger aan het licht zal brengen. De laatste vijf jaar voerden de "socialistische" ministers inderdaad een neoliberaal beleid

(met privatiseringen en afbraak van de sociale zekerheid), zetten ze het Vlaams Blok-programma inzake vluchtelingen om in wetten, verzopen ze in schandalen (Agusta, Dassault), versterkten ze de rijkswacht en hebben ze voor de enorme werkloosheid alleen nog Amerikaanse oplossingen zoals laagbetaalde, flexibele jobs en afbraak van de sociale bijdragen. Voor zo'n

Hendrik De Man: het marxisme voorbij en recht naar het fascisme

Hendrik De Man, de toenmalige voorzitter van de Belgische Werkliedenpartij (BWP), richtte op 28 juni 1940, bij het begin van de Tweede Wereldoorlog, een *Manifest* tot de socialistische militanten. Daarin kondigde hij de ontbinding aan van de BWP, vroeg hij hen samen te werken met de nazibezetter en bejubelde hij de morele, sociale en militaire "superioriteit" van het naziregime. In deze tekst, die een klassieker van de fascistische literatuur is, lezen we: "De oorlog heeft de ineenstorting van het parlementaire regime en de kapitalistische plutocratie meegebracht in de zogezegde democratieën. Voor de werkende klassen en voor het socialisme is deze ineenstorting van een voorbijgestreefde wereld helemaal geen ramp, maar een verlossing. (...) Jarenlang heeft de hersenspoeling door de oorlogstokers voor u verborgen wat dit regime (nazisme, nvda), ondanks alles wat het vertegenwoordigt aan elementen die vreemd zijn aan onze mentaliteit, de klassenverschillen op een veel efficiëntere manier heeft verminderd dan de

zogeheten democratieën waarin het kapitaal verder de wet bleef stellen. De hele wereld heeft sindsdien kunnen vaststellen dat de superieure moraal van het Duitse leger voor een groot gedeelte te wijden is aan de grotere sociale eenheid van de Duitse natie en het prestige dat er voor zijn overheden uit voortvloeit."¹

In 1990, het jaar dat de contrarevolutie in Oost-Europa triomfeerde, "offerde" SP-ideoloog Norbert De Batselier "heel zijn vakantie op om De Man te herlezen en maakte hij daarover schriften vol aantekeningen".² De reden was dat "het socialisme opnieuw in een crisisperiode verkeerde" zoals in de jaren 20-30.³ En de huidige SP-leider vindt de ideologie die De Man in die tijd ontwikkelde "heel actueel, vooral daar waar hij pleit voor een socialisme met gevoel. Over waarden kan je enkel nog wat lezen bij de jonge Marx van voor 1848. De Man (daarentegen) besteedde veel aandacht aan de waarden."⁴ De Vlaamse parlementsvoorzitter vindt de Mans nadruk op "waarden" en gevoelens als basis voor

beleid kan je de progressieven onmogelijk enthousiasmeren. Om de overleving van het bankroete sociaal-democratische project nog een tijdje te rekken diende het in een nieuw kleedje gestoken te worden.

Al in januari 1994, toen het Coppieters-project nog een goed bewaard geheim was, verklaarde hij: "Begin volgende eeuw bestaat de SP niet meer."² Drie maand voordien, in oktober 1993, had De Batselier samen met een ander kopstuk van de SP, Freddy Willockx, toenadering gezocht tot

Maurits Coppieters, de grijze eminentie van de Volksunie. De Batselier stelde Coppieters voor "een radicaal democratische totaalvisie te formuleren als platform voor een open gedachtenwisseling met alle progressieven in Vlaanderen."³ Daaruit zou, zo hoopte hij, mettertijd een nieuwe Vlaamse sociaal-ecologische partij kunnen groeien. Coppieters stemde in en ging samen met De Batselier aan de slag. Samen met een groep academici, waarbij vooral de Gentse professor moraalfilosofie Koen Raes¹ een

socialistische actie een correct uitgangspunt: "De Man legt uit dat de strijd van de arbeidersklasse geen klassenstrijd is uit zichzelf, enkel om het klassenbelang. Er is een gevoel van onrechtvaardigheid, van niet goed behandeld te worden, (ja, zelfs) een element van naijver in ten opzichte van de patroon."⁵ De Batselier neemt ook De Mans psychologisch gezichtspunt over dat "de motivatie van de arbeiders" berust op "het gevoelsmatig instinct van rechtvaardigheid. (...) Het gaat om het gevoel niet als een volwaardig mens behandeld te worden. Dat gevoel speelt ook vandaag in het leven sterker mee dan allerlei materiële elementen. (...) Socialisme put zijn kracht uit die ethische bewogenheid."⁶

De Man in 1930: een "passionele belangstelling" voor Mussolini

Bovenstaande citaten van De Batselier komen uit het interview dat Toon Lowette in 1992 van hem afnam. Het is betekenisvol dat De Batselier, bij zijn lofzang op De Man, geen afstand neemt van diens fascistische verleden. Hij negeert het gewoon. Volgens

belangrijke rol speelde, werkten zij twee jaar lang aan hun tekst.

Men kan op het eindresultaat volgende vijf kritieken maken:

1. *Het Sienjaar* aanvaardt en verdedigt het kapitalistische systeem en beweert dat het kan hervormd worden
2. Het is een heruitgave van het ethisch socialisme van De Man
3. *Het Sienjaar* is Vlaams-nationalistisch, confederalistisch en separatistisch.
4. *Het Sienjaar* verdedigt de Europese Unie, dit wil zeggen het Europese imperialisme onder Duitse leiding.

hem "evolueerde de carrière van De Man in een drietal perioden - van marxistisch tot reformistisch".⁷ De openlijke fascistische periode wordt niet eens vermeld!

Voor De Batselier lijken de "argumenten" waarmee men in de SP het eerherstel van De Man verdedigt wel een verworven zaak. Die "argumenten" zijn dubbel:

1. De collaboratie van De Man zou een "ongelukje" geweest zijn te wijten aan diens karakter en persoonlijkheid. Ze zou trouwens gestopt zijn in april 1941 toen de Duitsers De Man spreekverbod oplegden waarna hij zich verbitterd terugtrok in de bergen van de Haute Savoie.

2. Die collaboratie zou geen uitstaans hebben met de ideeën en projecten (ondermeer het Plan van de Arbeid) die De Man voor de oorlog ontwikkelde.

Deze twee verklaringen zijn vals.

Nemen we het argument van de "breuk" met de nazi's in het voorjaar van 1941. In werkelijkheid was die te wijten aan de Duitsers. Zij gaven er de voorkeur aan om van dan af vooral politiek te steunen op het VNV en Rex, de rivalen van De Man. De verbittering van De Man had niets te maken met een politieke verwijdering van

5. Dit "radicaal-democratisch project" voorziet geen democratie... voor de migranten.

Koen Raes: "Geen radicale verwerping van het kapitalisme"

De sleutelvraag voor een links alternatief is of het het kapitalistische systeem en zijn economische grondslagen (het privé-bezit van de grote productiemiddelen en de jacht naar maximale winst)

de nazi's, enkel met het feit dat hij niet zelf de kans kreeg om, onder Duitse vleugels, een Belgische fascistische staat te leiden. Op 6 maart 1941 verklaarde hij nog in een interview in *Le Petit Parisien* dat hij met de nazi's wilde blijven collaboreren op de wijze zoals maarschalk Pétain dat in Frankrijk mocht doen: "Het dient gezegd dat de Fransen meer geluk hebben gehad dan wij, vermits ze een regering hebben die hen heeft toegelaten voor de politieke collaboratie met Duitsland een weg in te slaan die, door de omstandigheden, tot nu toe voor België afgesloten bleef." Een jaar later, in april 1942, als de nazi's voor Moskou al hun eerste militaire nederlagen hadden opgelopen, herbevestigt De Man zijn fascistisch credo in het bezette Parijs: "Als hij het woord neemt in de *Cercle Européen*, een van de grote centra der ideologische collaboratie met het nazisme, herneemt De Man de klassieke thema's zoals de strijd tegen de geldmachten en de noodzaak van een sterke Staat."⁸

Ook het argument dat De Man slechts in de oorlog fascistische ideeën zou gehuldigd hebben is historisch volledig onjuist. Reeds

aanvaardt dan wel verwerpt. Professor Koen Raes is wat dat betreft zeer openhartig: "*Het Sienjaal* is, laat dit duidelijk wezen, geen revolutionair alternatief. (...) Het gelooft niet dat slechts een radicale verwerping van het kapitalisme soelaas biedt."⁵

Het kapitalisme veroorzaakt crisis en een neerwaartse spiraal van sociale afbraak niet alleen in Europa maar ook in Zuid-Korea en zelfs in Afrika. Het leidt wereldwijd tot een heropleving van fascisme en fascisering, reactionaire nationalistische burgeroorlogen, zoals in Joegoslavië en Tsjetsjenië, groeiende rivaliteit tussen de grootmachten en

op 21 juli 1930, toen de Italiaanse vertaling was verschenen van *Au délé du marxisme* (Het marxisme voorbij), schreef een enthousiaste Mussolini aan De Man: "Uw kritiek van het marxisme is veel inslaander dan die van de Duitse reformisten: hij heeft ook een definitief karakter, omdat hij geschreven is na de gebeurtenissen van 1914-1919, die alles wat er nog overschoot aan 'wetenschappelijkheid' in het marxisme hebben vernietigd."⁹ Mussolini had meteen begrepen dat De Man de kern van het marxisme aanviel en zo ideologisch naderde tot het fascisme. In zijn antwoord aan Mussolini op 23 augustus 1930 schrijft De Man: "Ik verzoek u te geloven dat geen enkel vooroordeel mij ervan weerhoudt om dag na dag, vanuit een vurig verlangen om mij objectief te informeren, het doctrinaire en politieke werk te volgen waarvan u de bewerker bent. (...) Indien ik mijn geest voor geen enkele uiting van scheppingskracht afsluit, dan komt dat juist omdat ik er niet voor terug schrik recht te laten wedervaren aan bepaalde aspecten van het fascistische werk en omdat ik het verloop ervan met een gepassioneerde belangstelling volg."¹⁰

toenemend oorlogsgevaar. Maar toch aanvaardt *Het Sienjaal* de markteconomie die al deze ellende voortbrengt! En welke oplossing heeft het dan wel voor al die sociale en economische rampen die het bladzijden lang opsomt? Het tot op de draad versleten ordewoord van de sociaal-democratie: verovering van de economische democratie. Al tachtig jaar lang belooft de SP dat zij, dank zij het stemrecht en het parlement ("de politieke democratie") ook stilaan de de controle over de economie zal verwerven. *Het Sienjaal* erkent zelf het bankroet van deze strategie: "Vandaag wordt de macht uitgeoefend door bedrijven,

Deze positieve waardering van De Man voor het fascisme ging in de loop van de jaren dertig nog crescendo. Dat beschrijft hij zelf in zijn *Mémoires*: "In 1939 brak ik resoluut met de liberale opvatting over de democratische Staat, om te eisen wat Spaak en ik hadden durven omschrijven als een 'autoritaire democratie'. Ik kritiseerde de fascinatie van het Belgische socialisme door een antifascistische ideologie die enkel een uiting van conservatisme was. (...) Men had ongelijk de 'fascistische' bewegingen te beschouwen als pogingen tot restauratie of reactie, terwijl ze in werkelijkheid een revolutionaire rol speelden."¹¹

Zeev Sternhell heeft dan ook volkomen gelijk als hij stelt dat het *Manifest* van juni 1940 waarin De Man de nazi's toejuicht "noch een breuk betekent, noch een ontsporing in de ideologische evolutie van een hele school van het Franstalige socialisme. Sinds jaren had Hendrik De Man een ideologie ontwikkeld die reeds op alle punten fascistisch is."¹²

mediaconcerns en belangengroepen die naast en niet onder de overheid opereren. (...) Iedere "herwaardering van politieke instellingen die geen rekening houdt met de overheersende machtspositie van *de bedrijven en concerns*, dreigt alleen maar schijn gestalten van de macht te rehabiliteren. De werkelijke uitdaging bestaat erin om ook die andere machtscentra *te democratiseren*, door hen tot verantwoordelijke actoren te transformeren en zo te voorkomen dat één of enkele van hen een al te dominante positie verwerven." (p.45)

Zowel de aanvaarding van het kapitalisme als de strategie van de verovering

De Batselier en Coppieters zijn beiden bankroete ideologen die, om het hedendaagse barbaarse kapitalisme en imperialisme te verdedigen, teruggrijpen naar de ideeën van De Man. Naar een ideologie die, zoals Sternhell terecht opmerkt, reeds in alle punten fascistisch is".

Noten

¹ "Un Manifeste du POB" in *La Gazette de Charleroi*, 3 juli 1940, p.4.

² Lowette Toon, *Monologen met Norbert De Batselier*, Kritik, Leuven, p.23.

³ *Ibidem*, p.31.

⁴ *Ibidem*, p.23.

⁵ *Ibidem*, p.24.

⁶ *Ibidem*, p.24.

⁷ *Ibidem*, p.26.

⁸ Sternhell Zeev, *Ni droite, ni gauche, L'idéologie fasciste en France*, Editions complexe, Parijs, 1987, p.182.

⁹ "Lettres d'Henri De Man" in *Ecrits de Paris*, n° 184, juli-augustus 1960, p.79.

¹⁰ *Ibidem*, p.81.

¹¹ De Man Henri, *Après Coup (Mémoires)*, Ed. de la Toison d'Or, Brussel, p.306.

¹² Sternhell Zeev, *Ni droite, ni gauche*, p.52.

van de zagezegde economische democratie stooten zelfs binnen de groep van ondertekenaars van *Het Sienjaal* op scepticisme en tegenstand. Dat onthulde mede-ondertekenaarster Annick Clauwaert, milieudeskundige van het ABVV, op een studiedag van Kristenen voor het Socialisme (KVS) over *Het Sienjaal*: "Er was in de groep vuurwerk tussen 'de strekking Raes' en 'de strekking Maxim Stroobant'. De eerste stelt: de marktlogica heeft de minst slechte economische ordening voortgebracht, ze is een efficiënte logica om de economie draaiende te houden, maar men ze mag niet ongebreideld aan het werk laten.

De tweede zegt: dat is lulkoek, dat lukt niet."⁶

Gewezen SP-senator professor Maxim Stroobant van de VUB bevestigt deze tegenstellingen: "*Het Sienjaal* is zeker geen socialistisch manifest. We hebben kunnen vermijden dat men 'de vrije markt' zou aanvaarden. Nu aanvaardt de tekst alleen nog 'het marktmechanisme'. In de voorbereidende groep zaten ook mensen die dicht bij de economische macht staan en zij hadden het telkens over haalbaarheid, vandaar de compromissen.⁷ Men wou absoluut realistisch zijn en dus beheeren wat al bekomen is. *Het Sienjaal* oëvat geen diepe klassenanalyse."⁸

Ook de ACW'er Robert De Gendt, gewezen voorzitter van het Overlegcentrum voor de Vrede (OCV) en mede-ondertekenaar van *Het Sienjaal*, verbergt de meningsverschillen niet: "Er zijn spetterende discussies geweest over de stelling 'Het kapitalisme maakt ons kapot'. Een deel van de groep had dat geschreven. En de evolutie in de wereld lijkt dat te bevestigen. Ik kom juist terug van Latijns-Amerika. Daar veroorzaakt die mooie markteconomie zo'n achteruitgang dat er een nieuw communisme kiemt, zelfs met orthodoxe trekken. In *Het Sienjaal* komt de veroordeling van het kapitalisme en zijn economische basis slechts in een verwaterde versie voor."⁹

Deze tegenstellingen tussen de ondertekenaars tonen het onvermogen van de reformisten om nog een coherent alternatief uit te werken. Dat wordt ook vastgesteld door professor Rudolf Boehm die oorspronkelijk door Coppeters was aangezocht om aan het project mee te werken. In een kritiek op *Het Sienjaal* klaagt hij het gebrek aan samenhang aan: "In De Batseliers

politieke uitgangspunten valt volgende uitspraak op: "De democratische krachten kunnen vandaag niet efficiënt optornen tegen de mondiale concurrentiesamenleving" (p.90) Als dat echter werkelijk niet zou kunnen welke zin heeft dan nog het gehele project? Dan weer gaat De Batselier voort als volgt: "We moeten de logica van deze opgedrongen consensus in vraag stellen en aan het bestaande economisch systeem actief voorwaarden opleggen, grenzen trekken" (ibidem). En dat kunnen de democratische krachten dan weer wel?"¹⁰

Van zijn kant kritiseert de linkse protestantse dominee uit Antwerpen, Egbert Roose, *Het Sienjaal* als volgt: "Het kapitalisme wordt in zijn wilde vormen bekritiseerd maar niet ten gronde. De pauselijke encyclieken *Rerum Novarum* en *Quadragesimo Anno* doen dat ook: laat de winstzucht en de concurrentie maar bestaan, maar laat het niet te erg worden."¹¹

In de leer bij Riccardo Petrella

Het Sienjaal doet een beroep op de in de mode zijnde analyses van Riccardo Petrella. Deze professor van de UCL heeft de oorlog verklaard aan de cultus van de competitiviteit.¹² Zijn kritiek op de rampzalige gevolgen van de moordende internationale concurrentiestrijd blijft echter reformistisch en is antirevolutionair. Petrella valt niet het privé-bezit van productiemiddelen aan noch de daarmee verbonden concurrentie aan - hij vindt die concurrentie integendeel een positief economisch mechanisme. Hij heeft het enkel tegen de cultus, de vergoddelijking, van de

competitiviteit.¹³ En ook zijn "oplossing" is door en door reformistisch: hij doet een beroep op de rede van de verlichte wereldelites, de zogenaamde "civiele maatschappij" van redelijke managers, academici, leiders van internationale instellingen, product van niet-gouvernementele organisaties (ngo's) en vakbonden en politici. Petrella droomt ervan dat zij tot verstandhouding kunnen komen en "contracten" zullen willen afsluiten over de verwezenlijking van een aantal elementaire sociale en ecologische doelstellingen zoals toegang tot drinkbaar water, een dak boven het hoofd en basisgezondheidszorgen voor iedereen. Dit is een nieuwe versie van de theorie van het "ultra-imperialisme" die de Duitse sociaal-democraat Karl Kautsky in het begin van deze eeuw ontwikkelde. Deze tegenstander van Lenin droomde er van dat de imperialisten hun tegenstellingen uit goedbegrepen eigenbelang zouden weten te overstijgen.¹⁴

Petrella wil dus niet het kapitalisme zelf aanpakken maar enkel de uitwassen ervan, zoals de "overdreven" concurrentie. Maar om de rampen die de wereld teisteren op te lossen moet men de wortel van het kwaad uitroeien. Men moet het kapitalisme omverwerpen en het socialisme vestigen dat op de grondslag van het collectief bezit der productiemiddelen een planeconomie organiseert in functie van de behoeften. Petrella bekampt evenwel de weg om daartoe te komen: de socialistische revolutie.

Geen wonder dus dat de sociaal-democratie, zeer happig is op de "nieuwe" stellingen van Petrella. *Het Sienjaal* inspireert zich volledig op hem om een ecologisch, een sociaal, een cultureel en

een mondiaal "contract" uit te werken. *Het Sienjaal* herschept daarmee de illusie van "de economische democratie" op internationaal vlak. Wat op nationaal vlak jammerlijk mislukt is zou men op internationaal niveau wel waar kunnen maken, dankzij contracten met "redelijke" kapitalisten. Het volstaat te zien hoeveel reactionairder en agressiever het grootkapitaal is geworden om te beseffen dat deze reformistische leugen vandaag nog groter is dan 80 jaar geleden.

Een groteske toepassing van het petrellisme

Het Sienjaal levert ons op de koop toe een groteske toepassing van Petrella's ideeën. En dat is dan te wijten aan de uitgesproken Vlaams-nationalistische onderstroom van het project. Petrella mikt, zoals gezegd, op internationale contracten om de macht van de concerns aan banden te leggen. Maar *Het Sienjaal* bevat ook een "Vlaams contract". En daarin wordt voorgespiegeld dat men de multinationals in de pas zal kunnen dwingen dankzij... de regionalisering. Wat de Belgische kapitalistische staat nooit wilde zou de Vlaamse wel doen?! Dat beweert althans *Het Sienjaal*: "Moet Vlaanderen de aangezwengelde concurrentiestrijd tussen staten, ondernemingen en zelfs vakverenigingen gewoon als een gegeven aanvaarden? Of moet het niet precies de logica van die concurrentie, die kennelijk geen enkel ander doel heeft dan zichzelf in stand te houden, doorprikken? Heeft Vlaanderen niet als opdracht om het statenloze kapitaal dat vandaag in wezen bevolkingen tegen elkaar opzet op zijn maatschappelijke verantwoordelijkheden te

wijzen en het om het te dwingen zijn bijdrage te leveren tot (onze, en ook andere) systemen van maatschappelijke solidariteit waar dat bedrijfsleven overigens (ondermeer door een gedemocratiseerd onderwijssysteem, door de ziekteverzekering, door werkloosheidsuitkeringen) wel degelijk ruimschoots rechtstreeks en onrechtstreeks baat bij vindt. (...) Dat heeft niets te maken met een "Vlaamse verankering" van het kapitaal, maar alles met een Vlaamse verankering van de solidariteit die van dat kapitaal kan worden geveerd." (p.77-78)

Net zoals bij de Vlaamse minister-resident Luc Van den Brande dient dit discours over Vlaamse verankering van de bedrijven alleen om de inschakeling van de Vlaamse grote burgerij in het internationale grootkapitaal te bevorderen. Een voorbeeld daarvan is het wedervaren met het bedrijf Plant Genetic Systems. In naam van de Vlaamse verankering pompte de overheid er miljarden in, waarna het werd opgekocht door de Duitse chemiereus Merck. En de tijdelijke reddingsoperatie Boelwerf-Vlaanderen (dat label "Vlaanderen" moest er van Van den Brande hoognodig aan toegevoegd worden!) heeft vooral de groep van de Nederlandse oplichter Begemann rijker gemaakt.

Het Sienjaal lijdt nog aan een andere contradictie: het neemt de verdediging op van de Europese Unie, die... precies een centraal wapen is in de concurrentieoorlog: "De Europese Unie is een beslissende factor. Ze lijkt ons het eerst aangewezen instrument om de politieke schaalvergroting door te voeren. (...) Op termijn moet de Europese Unie uitgroeien tot een supranationaal geheel, dat in staat is de economie en het geldverkeer aan sociale, ecologische en

herverdelingsregels te onderwerpen, dat extern in staat is om op wereldvlak vrede en veiligheid te helpen waarborgen en intern moet bijdragen tot de verwezenlijking van een sociaal Europa. Dit komt er niet zomaar, maar moet de inzet zijn van politieke strijd: Europa als strijdperk, niet als schietschijf." (p.152-153). *Het Sienjaal* oefent, net zoals Petrella, kritiek uit op de concurrentie logica maar omdat ze niet breken met het kapitalisme aanvaarden ze die uiteindelijk toch. Dat verklaart ook waarom *Het Sienjaal*, als het op praktische politieke voorstellen aankomt, geen andere heeft dan die van de huidige regering: vermindering van de patronale sociale bijdragen, klusjesdiensten met een beter statuut, arbeidsduurvermindering met loonverlies enz. De economen Dancet en Willekens hebben het bij het rechte eind als ze schrijven: "Eerlijk gezegd durven wij geen enkel voorstel (in *Het Sienjaal*) aanwijzen waarvan we zeker zijn dat het niet in het huidige Vlaamse of federale regeringsprogramma van CVP-SP staat."¹⁵

Een heruitgave van het ethisch socialisme van Hendrik De Man

Het Sienjaal grijpt op een bewuste en systematische wijze terug naar het ethisch socialisme van Hendrik De Man. Deze voormalige ideoloog en voorzitter van de Belgische Werkliedenpartij (BWP, de voorloper van de SP) ontwikkelde dit waardensocialisme in de jaren '20 en '30. Van De Batselier is bekend dat hij een bewonderaar is van De Man. (Zie kaderstuk.) Dat De Man geëindigd is als collaborateur van de nazi's lijkt hem daarbij niet

te hinderen. Ook Coppieters, die vanuit zijn Volksunie-verleden nog meer ervaring heeft met het vergoelijken van de collaboratie, hemelt De Man op als een "vernieuwer" van het socialisme gedachtengoed: "In de eerste fase van de proletarische bevrijdingsstrijd scheen het zogeheten 'wetenschappelijk' marxisme te volstaan. Had het niet zelf de (soms extatische) status van een geloof verworven? Een duizelingwekkend geloof, een alles overwinnende hoop! Aan ethisch-religieuze motivering was er geen behoefte. Hierin kwam verandering in een tweede fase, wanneer socialistische regeringsdeelname en 'reformisme' twijfels en angsten gingen voeden. Deze nood aan nieuwe bronnen en nieuwe begeesting werd ondermeer door Hendrik De Man aangetoond."¹⁶

Maurits Coppieters is een analfabeet wat het marxisme betreft. Reeds in *Het Communistisch Manifest* steekt Marx de draak met allerlei reactionaire, feodale theorieën die als "socialisme" werden verkocht. Welnu, De Mans ethisch socialisme is zo'n feodaal en klerikaal "socialisme". De Man heeft het socialisme van Marx helemaal niet aangevuld en verrijkt maar er radicaal mee gebroken. Dat deed hij in zijn in 1926 verschenen werk *De psychologie van het socialisme*.¹⁷ Dit boek had eenvoudigweg als doel: "het marxisme te vernietigen".¹⁸ Om zijn "verzet tegen de fundamentele principes van de marxistische doctrine" duidelijk te maken verkoos de Man voor zijn boek overigens "de formule *au delà du marxisme* (het marxisme voorbij) boven alle lauwere uitdrukkingen zoals herziening, aanpassing, herinterpretatie enz., die de kool en de geit willen sparen."¹⁹ In het besluit van het boek verklaart hij

ondubbelzinnig: "Ik ben niet langer marxist"²⁰. En in zijn *Memoires* preciseert hij: "Ik besloot mijn boek *Au delà du Marxisme* met de opmerking dat het socialisme zich moet bevrijden van het marxisme. (...) Zoals men zich ontdoet van een geheel van formules die ooit levend en levendmakend waren maar die al lang voorbijgestreefd zijn. (...) De wezenlijke reden van mijn keuze was dat ik niet meer een of andere dode tak maar de wortels zelf van het marxisme aanviel, 't is te zeggen: het economisch determinisme en de wetenschappelijke rationaliteit."²¹

Radicaal tegen het wetenschappelijk socialisme van Marx

De Man keerde zich inderdaad tegen de kern van het wetenschappelijke socialisme zoals dat was uitgewerkt door Marx en Engels. Hij verwierp hun historisch materialisme dat aantoonde dat de geschiedenis van de mensheid gebaseerd is op de ontwikkeling van de productiekrachten en de klassenstrijd. Aan de stand van de productiewijze beantwoordt een indeling in klassen: meesters en slaven in de slavenhoudersmaatschappij, grondbezitters en lijfeigenen in de feodaliteit, burgerij en arbeiders in het kapitalisme. In elke periode van de geschiedenis was er strijd tussen de klassen en die strijd was de motor van de vooruitgang.

Toen de feodale verhoudingen de ontwikkeling van de nieuwe productiekrachten (het gebruik van de machines in manufacturen) hinderde wierp de nieuwe opkomende klasse die deze productiemiddelen bezat - de burgerij - de heersende grondadel en clerus omver in

de burgerlijke revolutie. In het begin verwezenlijkte de burgerij een nooit geziene historische vooruitgang van de productie. Maar al snel werden de kapitalistische productieverhoudingen een rem op de verdere vooruitgang. Het privé-bezit van de productiemiddelen en de jacht naar winst, gebaseerd op de maximale uitbuiting van de arbeidskracht der arbeiders en op genadeloze concurrentie tussen de bedrijven, leidden tot crisissen van overproductie. Die kunnen binnen het kapitalisme slechts "opgelost" worden met oorlogen, verarming van de werkers en fascistische onderdrukking. Daartegen komen de werkers onvermijdelijk in opstand.

Marx legde deze wetmatige ontwikkelingen van het kapitalisme op een wetenschappelijke wijze bloot. Hij toonde aan dat er binnen het kapitalisme een onoplosbare tegenstelling bestaat tussen enerzijds het privé-bezit van de productiemiddelen en de privé-toeëigening van de producten door de kapitalisten en anderzijds het sociaal karakter van de productie die door tienduizenden arbeiders en technici wordt gerealiseerd. Uit deze tegenstelling volgt dat de proletarische revolutie die de grote productiemiddelen tot collectief bezit maakt een historische noodzaak is geworden. Alleen zo zal men in een socialistische planeconomie de productie harmonisch en maximaal kunnen ontwikkelen in dienst van de werkers. De taak van de socialisten bestaat er bijgevolg in de klassenstrijd te ontwikkelen tot de socialistische revolutie.

Hendrik De Man verwierp deze wetenschappelijke theorie als zogenaamd "economisch determinisme (voorbeschiktheid)".²² Volgens hem komt het socialisme niet voort uit de

onoplosbare tegenstellingen in de kapitalistische economie en uit de klassenstrijd maar uit "algemeen menselijke drijfveren zoals de zin voor rechtvaardigheid" en "uit morele eisen".²³ Uit een morele revolutie dus, zoals ook de reactionairen die prediken. De Man definieert het socialisme als een "een volgens het tijdperk verschillende uiting van een eeuwig verlangen (aspiratie) naar een sociale ordening die in overeenstemming is met ons moreel besef".²⁴

Het kapitalisme bekampen met... zedenpreken

Het Sienjaal is volledig doordrongen van ditzelfde ethisch socialisme. Op identieke wijze als De Man beweert het: "Het is gewoon een kwestie van ethiek, van de morele ingesteldheid, bij het 'sturen' en 'besturen' van wat aan de gemeenschap toebehoort. De verbondenheid van alle mensen - het samen-ik-zijn - is de basisgedachte waaruit concrete daadwerkelijke solidariteit voortvloeit." (p.19). "Wij geloven dat alleen deze morele instelling in staat is om op lange termijn de leefbaarheid van de wereld, én van Vlaanderen als onderdeelje, te waarborgen." (p.160) "Welk maatschappijmodel stellen we tegenover datgene dat in de analyse in al zijn nefaste gevolgen wordt omschreven? Een antwoord geven op deze vraag kan slechts wanneer wij vertrekken vanuit een waardenkeuze. Het is een dwingende opgave de (vanzelfsprekende) eenheid van ethiek en politiek te herstellen." (p.84) En met de uitspraak "dat het in de politiek om immateriële waarden gaat"²⁵ onderstreept Coppieers nog eens extra zijn antimaterialistische opstelling.

Precies deze uitgangspunten vormden voor Rudolf Boehm een reden om niet langer mee te werken aan het Coppieters- of C-project: "Heel vlug ging het 'allemaal' een al te veel moraliserende toer op."²⁶ Eric Rosseel, een docent arbeidssociologie van de Vrije Universiteit Brussel die een boek schreef over Ethisch socialisme in Vlaanderen, heeft het van zijn kant over "een quasi complete herhaling van De Mans uitgangspunten".²⁷ "En eerlijk gezegd, zo zucht hij, verder dan pagina 120 ben ik in *Het Sienjaal* niet geraakt. Dan lees ik nog liever Hendrik De Man in originele vorm."²⁸

De materiële basis waarop het wetenschappelijke socialisme steunt is de ontwikkeling van de de productiekrachten en de organisatie van de klassenstrijd. Wie, zoals De Batselier-Coppieters, De Man en Petrella, die materiële basis wegveegt en ze vangt door "geestelijke motieven" komt terecht in een burgerlijk of feodaal socialisme. Die démarche is destijds al beschreven door Friedrich Engels: "De burgerlijke socialist leidt ons van de economie naar de moraal. En niets is natuurlijker. Wie de kapitalistische productiewijze, de 'ijzeren wetten' van de huidige burgerlijke maatschappij, voor onaantastbaar verklaart en toch haar onplezierige maar noodzakelijke gevolgen wil afschaffen, kan niets anders doen dan moraliserende preken tot de de kapitalisten houden. Preken waarvan de ontroerende uitwerking onder invloed van het particulier belang, en zo nodig van de concurrentie, als sneeuw voor de zon verdwijnt. (...) 'Er is geen plaats voor sentiment als het over geld gaat', zei de oude bankier Hansemann al, en die wist er wat van."²⁹

De Man, De Batselier, Coppieters en Petrella beweren dat het mogelijk is de kapitalisten met zedenpreken te overtuigen van de "vanzelfsprekende" waarden zoals sociale rechtvaardigheid. De slechte kapitalisten althans, want in hun ogen zijn er ook goede: de dynamische industriële kapitalisten voor De Man (die enkel het "parasitaire financierskapitaal" aanviel) en de verantwoordelijke "volksverbonden" bedrijfsleider voor Coppieters en De Batselier. Maar in werkelijkheid verplichten de economische wetten van het kapitalisme alle kapitalisten om maximale winst na te streven. Daarom moeten zij, wat ook hun persoonlijke morele principes zijn, de uitbuitingsgraad opdrijven en dus de sociale rechtvaardigheid en andere waarden met de voeten treden. Zo niet worden zij door de genadeloze concurrentie uitgeschakeld en verliezen ze hun bezit.

Het "religieus socialisme" van Coppieters

Maar Coppieters en De Batselier bestrijden deze wetenschappelijke marxistische inzichten over het moderne kapitalisme. Vooral Coppieters keert liever terug naar het religieus socialisme. Hij beklemtoont dat hij zijn inspiratie put uit deze historische beweging van "christelijke socialisten" die al bestaat sinds 1850 en die vooral in Duitsland en in Nederland invloed had vanaf het einde van de vorige eeuw tot in de jaren dertig: "Toen al in 1994, bij het bekend maken van de krachtlijnen van een radicaal-democratisch project, het woord religieus socialisme over mijn lippen vloeiende, was dit geen

vrijblijvende verwijzing naar een historisch verschijnsel.³⁰ Ook Hendrik De Man, die zelf in het vroege christendom voorbodes zag van het moderne socialisme, had in zijn tijd volop contact met deze beweging.³¹

In strijd met Marx, voor wie het socialisme een noodzaak is die wetenschappelijk volgt uit de tegenstellingen van het moderne kapitalisme, deelde hij met hen de opvatting dat het socialisme niets anders is dan een "eeuwenoud" verlangen: "Volgens De Man kan het socialisme alleen het resultaat zijn van morele beslissingen waarvan de grondslag voorafgaat aan elke historische ervaring."³² Coppieters herinnert daaraan: "Bewogen denkers en activisten van het religieus socialisme meenden de grondideeën van hun streven te ontwaren in een ver verleden: Plato en 'ketterse' bewegingen in de Middeleeuwen als de Katharen en de Albigenzen, (...) en later, de Wederdopers."³³ En opnieuw is het vooral de nadruk op de morele normen als drijfveer van het politieke handelen, die Coppieters aantrekken: "Het religieus socialisme is veeleer een gemeenschapsethiek, een bewustzijn en een verantwoordelijk aanvaarden van sociale verplichtingen, gefundeerd met een beroep op, ofwel christelijke motieven, of op een religieuze zingeving van de historische ontwikkeling. Deze dimensie is, wat mij betreft, in *Het Sienjaal* (h)erkenbaar."³⁴

"Ethische" bewogenheid en godsdienstige inspiratie nemen de plaats in van wetenschappelijk inzicht (in de economie en de geschiedenis) en van de klassenstrijd. Dat was ook de grond van het denken van Dr. Willem Banning, een vertegenwoordiger van het religieus socialisme in de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP), de voorloper

van Nederlandse Partij van de Arbeid, naar wie Coppieters graag verwijst.³⁵ Op het congres van de SDAP in 1937 verdeedigde hij, onder de religieus-socialistische vlag, de ideologische en politieke capitulatie tegenover Hitler. De SDAP-leden die samen met de communisten een antifascistisch front wilden vormen "duidde hij honend aan als lui 'die in elk geval tegen de Hitlerbenden willen vechten'."³⁶ Op deze ideologische capitulatie zou in 1940 de praktische capitulatie volgen: toen de nazibezetter op 19 juli de partij ontbond, onderwierp de SDAP-leiding zich hieraan.

Een andere Nederlandse sociaal-democraat die Coppieters graag citeert is Koos Vorrink. Vorrink was eind van de jaren '30 hoofdredacteur van het weekblad 'Vrijheid, Arbeid, Brood', "dat zich te buiten ging aan een, aan het delirium grenzende, ophitsing tegen de CPN en de Sovjet-Unie."³⁷ Na de oorlog zouden Banning en Vorrink de vaders worden van de Partij van de Arbeid, een der ijverigste promotoren van de NAVO, atoomwapens inclus. Coppieters haalt in *Het Sienjaal* de afscheidsrede aan van Vorrink als voorzitter van de Arbeiders-Jeugdcentrale. Het is een staaltje hoog zwevend religieus en ethisch socialisme: "Socialisme dat is de dorst naar gerechtigheid, dat is nooit aflatende opstandigheid tegen onrecht. (...) Socialisme, dat is solidariteit, vanuit een zuiver onwrikbaar gevoel van almenselijke verbondenheid. (...) en uiteindelijk: socialisme is ook liefde voor het leven, liefde tot al het levende, het opgenomen zijn in het machtige ritme van op- en ondergaan, van worden en vergaan, dat Hemel en Aarde doorstroomt." (p.24-25)

Het is dit soort socialisme dat door Karl Marx al in 1848 werd omschreven als "feodaal socialisme".

Het ethisch socialisme, de gevaarlijke weg naar fascisme, corporatisme en nationalisme

Waarom hechten we zoveel belang aan de kritiek op het ethisch-socialistisch karakter van *Het Sienjaal*? Er zijn drie voorname redenen.

Vooreerst is er een aanwijsbare band tussen de antimarxistische en antimaterialistische ideeën van het ethisch socialisme en de evolutie van De Man naar een openlijk fascistische ideologie. Een gelijkaardige ideologische démarche heeft heel wat andere "gerevolteerde" ex-sociaal-democraten in het buitenland naar het fascisme doen overgaan. Denken we maar aan Benito Mussolini in Italië, de gewezen Labourminister van Arbeid, Oswald Mosley, in Groot-Brittannië en Marcel Déat in Frankrijk.

Ten tweede vormt de verwerping van het wetenschappelijke socialisme en de klassenstrijd de kern van het ethisch socialisme. Het verklaart ook de voornaamste andere kenmerken van deze politieke stroming, zoals het corporatisme, het nationalisme en de pleidooien voor een sterke (kapitalistische) staat. Het is niet toevallig dat we ze zowel bij De Man als in *Het Sienjaal* en bij Petrella terugvinden.

Vermits hij de klassenstrijd en de revolutionaire rol van de arbeidersklasse verwierp zag De Man als drijvende maatschappelijke kracht het geheel van "producenten" met inbegrip van de managers en dynamische kapitalisten (behalve het parasitaire bankierskapitaal). Al die "levende krachten" moesten samenwerken voor "een socialisme voor de hele natie". In het

begin van de oorlog verving De Man dan ook, naar het voorbeeld van de fascistische Belgisch Vakverbond (BVV) door de op corporatistische leest geschoeide "Unie van Hand en Geestesarbeiders". De "contracten" met de verlichte managers van multinationals die Petrella en *Het Sienjaal* voorstellen zijn ook een variante van het corporatisme.

Het prominent naar voor schuiven van het nationalisme vormde bij De Man een belangrijke stap in zijn breuk met het marxisme. Al in 1920 stelde hij dat "zelfs de meest miserabele handlanger in zijn dagelijks bestaan door minstens evenveel solidaire banden gebonden is aan de nationale gemeenschap als aan de klasse waarvan hij deel uit maakt"³⁸ Een sterke echo daarvan vinden we bij De Batselier en Coppiepers die de natie boven de klasse stellen en in *Het Sienjaal* beweren: "De verschillen tussen beschavingen zijn sterker dan die tussen ideologieën en politieke regimes." (p.22).

De ethische socialisten verwerpen de marxistische stellingen over de burgerlijke staat als instrument van de dictatuur van het grootkapitaal. Zij beweren dat de kapitalistische staat een scheidsrechter zou zijn boven de klassen. Hij is hun ogen het instrument bij uitstek om orde te scheppen in de chaos en roepen om zijn versterking. *Het Sienjaal* mystificeert de na-oorlogse "welvaartsstaat": "Politiek was de rol van de staat in het vooruithelpen van het algemeen belang onbetwist, hoe sterk de opvattingen over dit algemeen belang ook mochten uiteenlopen. De natiestaat vormde een voldoende herkenbaar referentiepunt opdat de overheid zich met gezag als vertolker van het algemeen belang kon opwerpen en via

grootschalige collectieve werken en gemeenschapsvoorzieningen daaraan gestalte kon geven." (p.36)

Bij Petrella krijgt de strijd voor het herstel - op internationaal vlak - van deze staat een groot gewicht. Maar bij De Batselier ligt dat wel even anders. Als medeplichtige aan een neoliberal beleid van privatisering van bijna alle overheidsbedrijven beroept hij zich veeleer op oud-BWP-voorzitter Emiel Vandervelde die al in 1920 waarschuwde voor overdreven etatisering. Of op Koen Raes "die in zijn Socialisme en post-moderniteit³⁹ zegt dat verstaatsing op zich geen garantie vormt voor een efficiënter en sociaal meer verantwoord beleid."⁴⁰

De link naar Vandenbroucke, Elchardus en Tobback

Het ethisch socialisme vormt ook het fundamentele bindteken tussen alle ideologen van de SP.

Frank Vandenbroucke liet zich opmerken met een aanval op de analyses van Petrella. Daarin verklaart hij het niet eens te zijn met de demonisering van de concurrentie en de internationalisering van de economie. Volgens hem overdrijft het Rapport van de Groep van Lissabon de gevolgen daarvan fel.⁴¹ Maar tegelijk benadrukt ook hij "de noodzakelijke 'moralisering' van het programma van de sociaal-democratie, dit wil zeggen de fundering ervan in een rechtvaardigheidsleer".⁴² In een tweede artikel stelt hij dat het ethisch uitgangspunt van *Het Sienjaal* een sterk punt is: "*Het Sienjaal* pleit ondubbelzinnig voor de moralisering van ons politieke programma waarbij 'het algemeen belang' belangrijker is dan deel- of groepsbelangen.

De basiswaarden zijn de vrijheid en gelijkwaardigheid van alle mensen, en de verbondenheid in het 'samen-ik-zijn', een mooie uitdrukking die Norbert De Batselier ook liet noteren in de SP-congresteksten van december 1993."⁴³ Zo worden de holle woorden over ethiek en solidariteit uit *Het Sienjaal* geprezen door de politicus, wiens partij als geen ander de groepsbelangen van de kapitaalbezitters ter harte nam sinds ze opnieuw tot de regering toetrad.⁴⁴ En die het ethisch socialisme concreet gestalte gaf in de medeorganisatie van de barbaarse oorlog tegen Irak.

Vandenbroucke bekritiseert *Het Sienjaal* omdat hij het heil ziet in het nog méér liberale socialisme van de Britse professor John Rawls, auteur van *The theory of Justice*. Die theorie, die Vandenbroucke is gaan bestuderen in Oxford, wil de vrijmarkteconomie combineren met solidariteit en rechtvaardigheid. "De toetssteen daarbij is de verbetering van het lot van de minstbedeelden, de armsten binnen de groep van loonafhankelijken (werklozen, laaggeschoolden, zieken, bejaarden, minderheidsgroepen, enz.) via een beleid van inkomensherverdeling en toewijzing van de ondernemingswinsten." Maar, "vermits de regeringen alleen vat hebben op de inkomsten uit loonarbeid beperkt de inkomensherverdeling zich veelal tot (pogingen tot) transfers van hogere lonen naar lagere lonen of vervangingsinkomens, niet van vermogens en winsten naar deze lagere inkomens."⁴⁵

Vandenbroucke verstoopt helemaal niet dat dit een liberale denkrichting is. Dit voormalig lid van het politiek bureau van de trotskistische SAP (Socialistische Arbeiderspartij) beroept zich expliciet

op de 19de-eeuwse econoom en grondlegger van het liberalisme, Adam Smith.⁴⁶ "Smith, zo preciseert hij, wilde in de samenleving niet alleen concurrentie zien maar ook 'sympathie', dit wil zeggen 'inleving in elkaars positie'."⁴⁷ En verder: "Het economisch leven is slechts mogelijk als het eigenbelang wordt getemperd door sympathie, sensibeleit en zelfbeheersing. (...) Vandaar een eerste belangrijk inzicht van Smith in de problematiek van economie en ethiek: de economische subjecten moeten reeds in zekere mate gemoraliseerd zijn om de marktmaatschappij mogelijk te maken."⁴⁸ Professor Boehm had al opgemerkt dat de nieuwe breuklijn die *Het Sienjaal* vooropstelt - voor een individualistische of voor een solidaire samenleving - "volstrekt onvoldoende is" vermits "de liberalen van hun kant ook kunnen beweren de enig ware solidariteit te belijden."⁴⁹ En ze doen dat dus ook al sinds de tijd van Adam Smith.

Die fameuze nieuwe breuklijn is dan weer de dada van Mark Elchardus. En zo komen we terecht bij Louis Tobback. Mark Elchardus, professor sociologie van de VUB en sinds kort ook voorzitter van de Socialistische Mutualiteiten, is namelijk de huisfilosoof van de SP-voorzitter. Elchardus wordt aangezien als de inspirator van de nieuwflinkse lijn van Tobback. Deze bestaat erin stemmen terug te winnen van het Vlaams Blok door het overnemen van de agenda van deze fascistische partij inzake vluchtelingen, migranten, veiligheidsbeleid... Ook volgens Elchardus, "is de nieuwe maatschappelijke breuklijn die tussen solidariteit en egoïsme, tussen immateriële of postmateriële waarden (gemeenschapszin, milieubehoud) en neoliberal materialisme. Een omschrijving waarin we

dezelfde nadruk op "waarden" aantreffen als in het ethisch socialisme van Hendrik De Man, Coppieters en De Batselier. Zij die speculeren over een "tegenstelling" tussen de lijn De Batselier en de lijn Tobback-Elchardus missen deze fundamentele politieke overeenstemming.

Dat verklaart ook waarom Tobback de ideologische vernieuwing van de SP in volle vertrouwen heeft opgedragen aan De Batselier. En dat anderzijds De Batselier zijn toespraak over het Coppieters-project, op het SP-congres van 10 december 1995, aanvatte met het instemmend citeren van een passage uit *Zwart op Wit*.⁵⁰ Uitgerekend het boek waarin Tobback een extreemrechts, racistisch en autoritairistisch gedachtengoed ontvouwt.

Aan deze beschouwingen over de verschillende verschijningsvormen van het ethisch socialisme dienen we nog een opmerking toe te voegen. Ethische bewogenheid, verontwaardiging over onrecht bij ons en in de derde wereld, kan uiteraard het vertrekpunt zijn van een sociaal en politiek engagement. Maar het zal maar echt efficiënt worden - met andere woorden antikapitalistisch en anti-imperialistisch - indien men dit engagement gaat stoeien op het wetenschappelijke socialisme van Marx, Engels en Lenin. Zoniet leidt de "bewogenheid" naar het valse. "ethische", socialisme van De Man, De Batselier, Vandenbroucke of Elchardus dat het barbaarse en misdadige kapitalisme juist in stand houdt.

Reactionair Vlaams nationalisme en geen politieke rechten voor migranten

Tot slot staan we even stil bij twee andere kritieken op *Het Sienjaal*.

Vooreerst is er het extreme Vlaams-nationalisme. Alleen al omwille van dit punt hebben diegenen gelijk die zeggen dat een partij van SP, Agalev en Volksunie op basis van *Het Sienjaal* zo mogelijk nog rechtser zal zijn dan de huidige SP. De Batselier is inderdaad binnen de SP de promotor van het nationalisme. Toen minister Luc Van den Brande (CVP) in 1991 ophef verwekte met zijn confederalistisch credo - "De verdwijning van het Belgische niveau, tussen Vlaanderen en Europa, is de logica zelf" - nam De Batselier meteen zijn verdediging op. Geen wonder dus dat Coppieters de vrije hand gekregen heeft om het traditionele rechtse nationalisme van de Volksunie in *Het Sienjaal* te ventileren.

Het Sienjaal herstelt de reactionaire Vlaamse beweging van tijdens en na de Eerste Wereldoorlog in eer als een "sociale" beweging. Daar waar het een strijd was van de opkomende Vlaamse burgerij om zich, onder voogdij van het Duitse imperialisme, een volwaardige plaats te veroveren in de uitbuitersklasse.⁵¹ Deze reactionaire inhoud van de Vlaamse beweging kwam ook aan het licht toen de meeste aanhangers ervan zich in de jaren '30 gingen aansluiten bij de Nieuwe Orde-bewegingen en later in de collaboratie stapten. In dat opzicht geeft het koude rillingen als Coppieters voor de oplossing van "het nog steeds bestaande spanningsveld internationalisme/nationalisme"

refereert naar volgende uitspraak van Joris Van Severen, een nazi die wordt opgevoerd als "progressieve (!) flamingant": "Alle volkeren moeten zich verenigen in een algemene volkerengemeenschap, waar menseneenheid in volkerenverscheidenheid tot hoogste harmonie wordt opgevoerd."⁵² Van Severen is de stichter van het fascistische Verbond van Dietse Nationaal-Socialisten (Verdinaso)...

Het Sienjaal bevat eigenlijk maar één consistent hoofdstuk: dat over de communautaire kwesties, het zogenaamde "Vlaams contract" (p.143-156). Daarin heet het dat de recente staatshervorming ons land "een bij uitstek democratische federale structuur" zou hebben opgeleverd. (p.21) Maar net als de Volksunie, Luc Van den Brande en het Vlaams Blok wil *Het Sienjaal* nog verder gaan met de nationalistische waanzin die bij ons regionalisering heet. Het wil "de aanvullende inkomens - kinderbijlagen en gezondheidszorg - communautariseren". (p.150)

Begin juli nam Norbert De Batselier dit programmapunt op in een nota voor het SP-bureau met het oog op de nieuwe onderhandelingsronde over de staatshervorming in 1998. Daarin verdedigde hij eveneens het toekennen van fiscale autonomie aan de twee deelstaten. SP-voorzitter Tobback betuigde zijn instemming met die nota wat hem prompt felicitaties opleverde van... het Vlaams Blok. De zaak leidde tot een fikse rel met Freddy Willockx. Hij verzette zich tegen de nota De Batselier omdat zij, ondermeer door het gebruik van de term "deelstaten", opteert voor het confederalisme wat leidt tot separatisme. Willockx protesteerde ook tegen de voorgestelde gedeeltelijke splitsing van de sociale

zekerheid omdat die onvermijdelijk uitloopt op de volledige splitsing en het einde van België. Toen men hem replieeerde dat die optie toch ook in *Het Sienjaal* steekt waarvan hij een van de geestelijke vaders is, ontkende Willockx dit. Coppieters herinnerde eraan dat dit punt er wel degelijk in staat.

Het Sienjaal herneemt verder het fascistische discours over de Vlaamse identiteit: "Men kan de identiteitszoektocht niet negeren of banaliseren. Men kan niet multicultureel denken indien men de waarde en de betekenis van de eigen cultuur voortdurend ontkent." (p.80) De woorden kunnen zo uit de mond van Bert Anciaux van de Volksunie en zelfs van Gerolf Annemans van het Vlaams Blok komen. Niet voor niets begint het Vlaamse hoofdstuk van *Het Sienjaal* met een citaat aangehaald door prof. Eric Defoort: "Het stomste wat progressieve intellectuelen kunnen doen, is het nationalisme taboe verklaren." (p.143)⁵³ Laten we duidelijk zijn: wie zich "Vlaams nationalist" noemt, heeft niets gemeen met progressiviteit, laat staan met socialisme. Het "Vlaams nationalisme" is de ideologie van de samenwerking tussen de "Vlaamse" arbeider en werker en de "Vlaamse" kapitalist, die vaak van Duitse, Amerikaanse en Franse multinationals afhangt.

Wat, in tegenstelling tot het nationalisme, wel taboe is in *Het Sienjaal*, is de eis voor volledige politieke en sociale rechten voor migranten. Zelfs het minimum van het minimum, het gemeentelijk stemrecht, wordt niet eens geëist. Het "moet (alleen) bespreekbaar worden" (p.110)!

Een Sienjaal voor een nieuwe ruk naar rechts

Het Sienjaal aanvaardt het kapitalisme ten gronde, is doordrongen van het ethische socialisme, dat naar extreem-rechts leidt, en is sterk nationalistisch. Deze tekst verdient alleen een radicale kritiek en een categorieke afwijzing. Men kan de multinationals niet temmen met zedenpreken en reactionair Vlaams nationalisme!

Het "radicaal-democratisch project van De Batselier-Coppieters" biedt alleen het perspectief van een nog rechtser sociaal-democratie die nog sterker de fascisering van de kapitalistische staat zal doorvoeren.

Noten

¹ Coppieters Maurits en De Batselier Norbert, *Het Sienjaal. Radicaal-democratisch project*, Antwerpen, Icarus - Standaard Uitgeverij, 1996, 214 pagina's. De titel, in ultra-progressieve spelling, is ontleend aan een gedicht uit 1919 van de experimentele Vlaamse dichter Paul Van Ostaijen.

² *Humo*, januari 1994.

³ *Het Sienjaal*, p.8.

⁴ Koen Raes is sinds 1994 hoofdredacteur van het tijdschrift *Samenleving en Politiek*. Het is de meer open opvolger van het vroegere theoretische tijdschrift van de SP, *Socialistische Standpunten*, dat onder leiding stond van Norbert De Batselier.

⁵ *Samenleving en Politiek*, 1996, nr. 6, p.3-4.

⁶ Studiedag van Kristenen voor het Socialisme (KVS) over *Het Sienjaal*, Antwerpen, 16 november 1996.

⁷ Allicht denkt Maxim Stroobant hier aan prof. Herman Verwilt. Deze SP'er en mede-ondertekenaar van *Het Sienjaal* is de gewezen kabinetschef van Willy Claes op Economische Zaken. Hij speelde de sleutelrol bij de privatisering van de ASLK. Hij speelde deze openbare bank door aan de Nederlands-Belgische bank- en verzekeringsgroep Fortis-AG. Als voorzitter van de geprivatiseerde ASLK-bank "heeft hij het pak aangetrokken van een privé-patroon en het past hem als gegoten. De ASLK hoeft niet meer te blozen over haar winst die zeer 'privé' is geworden." Aldus de beurskrant *L'Echo*, van 17 april 1996 die zinspeelt op het toeprendement van 12% dat de ASLK had bereikt. Onlangs is Verwilt gepromoveerd tot vice-voorzitter van Fortis, een absolute topfunctie in de Europese financiële wereld. Aan de zijde van Maurits Lippens, een adellijke financier uit de groep van de Generale Maatschappij, leidt Verwilt nu de Belgische tak van Fortis. Verwilt vormt het levende bewijs hoe de SP een partij is van het grootkapitaal en zich volledig in het kapitalistische systeem heeft geïntegreerd. Dat iemand als Verwilt probleemloos de klagen van *Het Sienjaal* kon ondertekenen over het de ongebreidelde concurrentie en de macht van de concerns, bewijst hoe ongevaarlijk deze tekst is voor het grootkapitaal.

⁸ Verslag van een uiteenzetting op 24 oktober 1996 voor de werkgroep Politieke Vorming van KVS-Brussel, p.1.

⁹ Studiedag van KVS over *Het Sienjaal*, Antwerpen, 16 november 1996.

¹⁰ Boehm Rudolf, *Vrede*, nr. 320, juli-augustus 1996, p.34.

¹¹ Studiedag van KVS over *Het Sienjaal*, Antwerpen, 16 november 1996.

¹² *Grenzen aan de concurrentie*, Rapport van de Groep van Lissabon o.l.v. Ricardo Petrella, VUBPRESS, 1994.

¹³ Cottenier Jo, "Marx of Petrella? Riccardo Petrella, de nieuwe ideoloog van de linkerszijde?" in *Solidair* nr. 44, en Van Duppen Dirk, "Riccardo's Petrella's illusie over de sociale contracten," in *Internationale Solidariteit*, jrg. 21; nr.1, september 1996.

¹⁴ Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme*, 1917. Nederlandse uitgave door Pegasus, 1971, p.144 - 145.

¹⁵ *Het Sienjaal doorgelicht door de economen Geert Dancet en François Willekens, Samenleving en politiek*, jg. 3, nr. 5.

¹⁶ Coppieters Maurits, *Religieus-socialisme en Het Sienjaal*, brief van 5 november 1996 aan Kristenen voor het Socialisme, p.3.

¹⁷ De Man Hendrik, *Zur Psychologie des Sozialismus*, Jena, Diederichs, 1926. Vooral bekend in de Franse uitgave, *Au delà du marxisme* (Het marxisme voorbij), 1929.

¹⁸ Hendrik De Man, *Au delà du marxisme*, Ed. du Seuil, Parijs, 1974, p.35 (Voorwoord van Michel Brélat en Ivo Rens). Geciteerd in Sternhell Zeev, *Ni droite, ni gauche. L'idéologie fasciste en France*. Editions complexe, 1987, p.162.

¹⁹ Ibidem, p.38. Geciteerd in Zeev Sternhell, *Ni droite, ni gauche*. p.162.

²⁰ Ibidem, p.418. Geciteerd in Zeev Sternhell, *Ni droite, ni gauche*. p.393.

²¹ Henri De Man, *Après Coup (Mémoires)*, Ed. de la Toison d'or, Bruxelles, p.191.end

²² Dit is overigens een vervalste voorstelling van het marxisme door De Man. Het marxisme erkent immers tenvolle de wisselwerking tussen de politiek, de ideologie, het recht, de moraal enz. en de economische basis. *De 18de Brumaire van Louis Bonaparte van Marx* (1852) en *De buitenlandse politiek van het Russische tsarisme van Engels* (1890) zijn daar briljante voorbeelden van.

²³ De Man Henri, *Le socialisme constructif*, Alcan, Paris, p.94 en 97.

²⁴ De Man Henri, *Au delà du marxisme*, op.cit., p.419.

²⁵ Coppieters Maurits, *Religieus-socialisme*

en *Het Sienjaal*, brief aan KVS, op.cit., p.1.

²⁶ Boehm Rudolf, *Vrede* nr. 320, juli-augustus 1996, p.33.

²⁷ Rosseel Eric, *Het ethisch socialisme in Vlaanderen, de 20ste eeuw overbrugd*, VUB-PRESS Brussel, 1996, p.16. Rosseel is een van de weinigen die ook van oordeel is dat het teruggrijpen naar de basisfilosofie van Hendrik De Man de voornaamste reden is om *Het Sienjaal* af te wijzen. Rosseel noemt zichzelf een "liberaal marxist" (een contradictio in terminis voor al wie de kritiek van Marx op de burgerlijke liberale "vrijheid" kent) maar huldigt in feite een eigen soort anarchistisch-libertaire ideologie.

²⁸ *Ibidem*, p.226.

²⁹ Engels Friedrich, *Over het woningvraagstuk* (1887). Uitgave SUN, Nijmegen, 1970, p.50.

³⁰ Coppieters Maurits, *Religieus-socialisme en Het Sienjaal*, brief aan KVS, op.cit., p.1.

³¹ Rosseel Eric, op.cit., p.71.

³² De Man Henri, *Le socialisme constructif*, op.cit., p.28-29.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*, p.4.

³⁵ *Ibidem*, p.2.

³⁶ Geciteerd in de Groot Paul, *De dertiger jaren 1936-1939, Herinneringen en overdenkingen*, Pegasus, Amsterdam, 1967, p.41. Paul de Groot was voorzitter van de Communistische Partij van Nederland (CPN).

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ De Man Henri, *Les leçons de la guerre, Le Peuple*, 1920, p.39.

³⁹ *Socialisme en post-moderniteit*, EPO, Berchem, 1990.

⁴⁰ Lowette Toon, *Monologen met Norbert De Batselier*, Leuven, Kritak, 1992, p.26 en 28.

⁴¹ Vandenbroucke Frank, *Op zoek naar een redelijke utopie. Kanttekeningen bij het Rapport van de Groep van Lissabon*, Samenleving en Politiek, jg. 3/1996 nr. 4, p.3 tot 27.

⁴² *Ibidem*, blz. 23.

⁴³ Vandenbroucke Frank, *Een sienjaal om aan de slag te gaan Samenleving en Politiek*, jg. 3/1996 nr. 5, p.7.

⁴⁴ De inkomsten uit vermogens stegen van 932 miljard in 1987 tot 1.611 miljard in 1995, bijna een verdubbeling.

⁴⁵ Rosseel Eric, op.cit., p.138-139.

⁴⁶ Adam Smith is de geestelijke vader van het geloof in de 'de onzichtbare hand' die de kapitalistische economie "leidt" door middel

van de mechanismen van vraag en aanbod en van de concurrentie

⁴⁷ Vandenbroucke Frank, *Op zoek naar een redelijke utopie*, op.cit., p.13.

⁴⁸ Vandevelde Toon, *Sympathie en eigenbelang*, Selektief-Infotex, p. 34, geciteerd in Frank Vandenbroucke, *Op zoek naar een redelijke utopie*, op.cit., p.13.

⁴⁹ Boehm Rudolf, *Vrede* nr. 320, juli-augustus 1996, p.34

⁵⁰ *Het Sienjaal*, op.cit., p.191.

⁵¹ Martens Ludo, *De Vlaams-nationalisten in de Eerste Wereldoorlog* in *Marxistische Studies* nr. 30, 1996, p.28-31.

⁵² Van Severen Joris in *Ter Waarheid*, nr.1, januari 1921. Geciteerd door Maurits Coppieters in *Het vuur in de verte*, toespraak in het Leuvense stadhuis, ter gelegenheid van de 25ste verjaardag van het Masereelfonds, *Aktief*, februari 1996, p.6-7.

⁵³ Eric Defoort is professor aan de Katholieke Universiteit van Brussel en was verkiesingskandidaat voor de Volksunie.

**Communistische vrouwen
in de Weerstand:
Hulde aan Jo Eekman
en Suzanne Dudicq-Chevreulle**

**“Zij zijn ons aller moeders en zusters.
Vandaag zouden jullie niet in vrijheid
kunnen leren en spelen;
jullie zouden misschien zelfs niet geboren zijn
als dergelijke vrouwen
hun tere en zwakke lichamen
niet hadden opgericht, voor jullie en jullie toekomst,
gedurende de ganse periode van de fascistische terreur.”**

Anna Seghers

Uittreksel uit haar toespraak ter gelegenheid
van de inhuldiging van het monument van Ravensbrück.

Jo Eekman, ons aller "Moeke"

Juliette Broder

Jo Eekman, 1897 - 1960

"Moeke" zo werd ze genoemd door allen die bij haar over de drempel kwam, allen die haar bewonderden, haar respecteerden en van haar hielden.

Alle antifascisten, vluchtelingen en bannelingen, Spanjaarden, Duitsers, Italianen, Tsjechen, Hongaren, Polen, Fransen die ze onderdak gaf, verzorgde en morele steun verleende, alle strijdmakers, hier en over de wereld, alle gevangenen van Ravensbrück, alle jongeren die bij haar inspiratie vonden, waren diep getroffen toen in 1960 op 63-jarige leeftijd, de glimlach en de warmte van Moeke voor altijd zijn uitgedoofd.

Moeke kan slechts worden samengevat in deze woorden: "Moeder, trouw, broederlijkheid en moed."

Een voorbeeldig leven

Jo en Alex. Bij de Eekmans was men communist en men handelde er volgens zijn overtuiging. Aan hun tafel zaten Jo en Alex, hun zes kinderen en alle antifascisten die slachtoffer waren van het nazisme, het Italiaans fascisme, het franquisme, het racisme, die bij hen kwamen aankloppen voor een nacht, twee dagen of maanden...

Zo kregen de kinderen van Jo en Alex voortdurend lessen in proletarisch internationalisme.

Zo kwam de hele familie op natuurlijke wijze, vanaf 1940, in de voorhoede te staan van de strijd tegen de nazibezetter.

In de lente van 1940, gedurende de *drôle de guerre*, werd Alex gearresteerd op bevel van de Belgische regering omdat hij Nederlander is en communist. Hij heeft een zwaar dossier bij de staatsveiligheid! Hij komt in de gevangenis terecht samen met andere buitenlandse antifascisten. Buitenlandse antifascisten, die enkele maanden later behoren tot de beste medestanders in de strijd tegen de bezetter.

Tom, de oudste zoon, engageert zich om de nazistische inval te bestrijden. Hij zou enkele dagen later neergeschoten worden op een Franse weg.

Vanaf november 1940 wordt Jo actief in het verzet. Suzanne Dudicq-Chevreulle (van wie u de memoires in ditzelfde nummer van *Marxistische Studies* kan lezen) vertelt hoe ze in een eerste daad van verzet de vrouwen mobiliseerden.

Ondanks de tragische dood van haar oudste zoon, moedigt Jo haar zoon Walter en haar dochter Annette, de oudste van haar kinderen, aan om het voorbeeld van haar en haar man te volgen en ook toe te treden tot het verzet.

Op 9 juni 1942 worden Alex, Walter, 19 jaar en Annette, 20 jaar, door de Gestapo aangehouden.

Enkele maanden later sterf Alex in Mauthausen.

Jo blijft strijden, bijgestaan door haar jongste kinderen.

Augustus 1944. Jo wordt op haar beurt aangehouden met twee van haar jonge zonen, de jongste wordt vrijgelaten, maar Johan en Jo worden naar Duitsland gedeporteerd.

In 1962 wordt door Le Rassemblement des Femmes pour la Paix een brochure uitgegeven waarin het leven van Jo beschreven wordt. Daarin staan getuigenissen van medestanders in het verzet, in Ravensbrück en van anderen die voor en na de oorlog bij haar een toevlucht vonden.

Een zonnestraal in Ravensbrück

Jo komt aan in Ravensbrück.¹ Zij maakt deel uit van het laatste konvooi dat de nazi's uit België konden doen vertrekken. Een pijnlijk bericht wacht haar: haar dochter Annette zit in het kamp en is door tyfus aangetast; het ergste valt te vrezen. Verschillende Belgische en Duitse politieke gevangenen herkennen hun geliefde "Moeke", de internationale solidariteit onder de antifascistische gevangenen treedt in werking, en maakt het mogelijk dat Jo in het geheim haar kind kan zien, door een venster.²

Als ze terugkeert bij haar lotgenoten in de barak, komt er geen klacht over haar lippen over de dodelijke angst die haar verscheurt; er is enkel de vreugde over het feit dat ze erin geslaagd is om tijdens deze gevaarlijke expeditie aardappelen te pakken te krijgen die

ze broederlijk met de anderen zal delen.³

Al snel krijgt Jo in Ravensbrück een werk dat haar zal in staat stellen om zich nuttig te maken en dat in haar ogen essentieel is. Een vrouw met haar karakter wordt al snel aanbevolen bij het clandestien comité van het kamp. De Duitse politieke gevangenen kennen haar trouwens al, verschillenden onder hen kregen bij "Moeke" onderdak.⁴ Jo wordt dus aanvankelijk ingelijfd bij de reinigingsdienst; een uitstekende post voor Jo die zich ten dienste wil stellen van de clandestiene solidariteitsbeweging: zij kan zich redelijk vrij tussen de barakken bewegen en in de emmer die ze draagt, kan er onder het vuilnisblik heel wat verstopt worden. Weldra zal Jo op het bureau van de *Revier* werken. De *Revier* is het ziekenhuis. Een vreemd ziekenhuis: in werkelijkheid zijn er geen medicamenten. Het enige wat de dokteressen en verpleegsters - gevangenen - kunnen doen, is zich ten volle inzetten voor het toedienen van kleine zorgen, maar vooral, daar zijn, een menselijke aanwezigheid verzekeren. Soms slagen ze erin om een medicament van de centrale ziekenzaal te "organiseren".⁵ Ze verzamelen links en rechts kleine hoeveelheden supplementair voedsel.

Jo die in het kamp kan rondlopen dank zij haar armband van de *Revier* is voor hen een kostbare hulp. Zij kent ook de waarde van alles wat de moraal van de vrouwen, die te neer geslagen liggen op de strozakken van het hospitaal, kan ondersteunen. Zij verspreidt in het geheim het nieuws over de nederlagen van de nazi's. Zij is een van de sterke schakels van de ketting van internationale solidariteit van het kamp van Ravensbrück. En zij neemt

gedurfde initiatieven: van het ogenblik dat ze geïnstalleerd wordt in de *Schreibstube* van de *Revier*, begint ze de lijsten te kopiëren van de Belgen die opgesloten zitten in Ravensbrück. Met gevaar voor haar leven draagt ze deze documenten op zich gedurende de ganse periode die haar gevangenschap nog zal duren. En ze brengt kostbare informatie over de vele Belgische gevangenen terug mee naar ons land.

Er zijn honderden kinderen in Ravensbrück. In hun razernij over de steeds efficiëntere acties van de patriotten in de verschillende landen die ze bezetten, deporteren de nazi's als represaille de bevolking van volledige straten. De vrouwen, de jongens beneden de twaalf jaar en de meisjes komen in Ravensbrück terecht. Er zijn er uit Frankrijk, Polen, Hongarije. Zoals bij haar gezellinnen wordt het hart van Jo verteerd door verdriet en woede omwille van het lot van deze ongelukkige kinderen. Zij wil iets doen voor hen en wordt de animatrice van een onthutsend Kerstfeest dat clandestien wordt voorbereid en dat op 24 december 1944 vreugde moet verschaffen aan honderden kinderen.

De zieken van de *Revier* worden niet vergeten die avond. De verpleegsters, gevangenen, van de *Revier* sluipen per nationaliteit de ziekenzalen binnen en zingen er kerstliederen uit hun land. Wat Jo betreft, die heeft prachtige geschenken klaargemaakt voor haar Belgische "landgenoten": twee stukjes suiker, kunstig verpakt in zijdepapier en dichtgebonden met een gouden koordje. Suiker voor hen die er sinds maanden geen meer hebben gezien en verscheurd worden door de honger.⁶ Maar wat er heerlijk was aan deze meest deprimerende en angstaanjagende

uren van de gevangenschap, was te weten dat er vrouwen waren, die doorheen de meest gruwelijke ontberingen, sterk, vrijgevig en menselijk gebleven waren.

Jo lijdt vreselijk onder het marteling die de kinderen in Ravensbrück ondergaan. Zij huivert in machteloze woede als ze de zigeunermeisjes hoort schreeuwen als de sinistere "dokter" Clauberg hen steriliseert.

Zij maakt de lijdensweg mee van de vrouwen die bevallen. Bij hun monster-razzia's in verschillende landen hebben de nazi's noch zwangere vrouwen, noch heel jonge kinderen gespaard. In Ravensbrück worden eind 1944 elke dag kinderen geboren. Jo die zelf met zoveel vreugde haar moederlijke tederheid ten volle heeft uitgeput, moet nu met zichzelf een tweegevecht voeren over een hallucinerend probleem. Welk lot is het vreselijkst voor de pasbevallenen in Ravensbrück? Wanneer ze hun baby vanaf zijn geboorte in een emmer water zien dompelen, of als ze dag na dag moeten meemaken hoe de pasgeborene langzaam maar zeker verkommert, terwijl ze vruchteloos melk uit hun lege borst trachten te persen? Naar het einde van de winter toe, straalt Jo: de inspanningen van de gevangenen die in de Revier werken hebben resultaat; de jonge kinderen zullen in een aparte barak ondergebracht worden. Ze zullen gevrijwaard blijven van de mengeling van besmettelijke ziektes in de vreselijke blokken waar telkens zo'n vijftienhonderd gevangenen zieltogen. Helaas, de ontgoocheling van Jo zal groot zijn. Hoe die kleintjes redden als er geen melk is? Met *Schleim*, een vloeibare pap, met water bereid en vaak gegist? Ondanks de verleende zorgen zouden bijna alle kinderen sterven.

Jo maakt zich zorgen over haar dochter en andere jonge gevangenen. Annette is hersteld en werkt in de Revier. Maar zullen zij die nog zo jong en zo teer zijn niet ten onder gaan bij het zien van zoveel ellende? Zij omringt hen met dezelfde moederlijke zorgen.

Haar bittere zorgen heeft Jo slechts veel later laten blijken, bij haar terugkeer. Tegen alle stormen in blijft Jo sterk, met een onwankelbare sereniteit. Zij houdt zich recht door de wil te overleven en die wordt gevoed door haar verlangen een grote, verantwoordelijke taak op te nemen. Haar terecht vertrouwen in een zegevierend einde van de oorlog tegen het nazisme begeestert haar met een onoverwinnelijke kracht. Deze kracht geeft ze door, van ver en met een vrolijk en vriendschappelijk gebaar en dit ondanks de aanwezigheid van de SS'ers, aan haar lotgenoten in het kamp die angstig vertrekken naar een werkcommando.

De terugkeer

Ze heeft niets vergeten van de rouw en het lijden, maar Jo kan niet rusten. Het huis aan de Plasky laan in Schaarbeek staat weer open voor allen, meer bepaald voor ons, jongeren, die er warmte vinden en voedsel voor onze actieve strijd lust voor een betere wereld. Jo staat vooraan in de rangen van de strijders voor de vrede in het kader van de Vrouwenvereniging die ontstaan was uit het Verzet en daar is ze alweer aan de deuren kloppend om mannen en vrouwen op te roepen om op te komen tegen de herbewapening van Duitsland, om de *Oproep van Stockholm* tegen de atoombom te tekenen. Jo wordt de vaandeldraagster van

de Vriendenkring van Ravensbrück. Vandaag heeft haar dochter Annette de fakkel heeft overgenomen uit de handen van haar moeder en zij zet de strijd verder, onder andere tegen amnestie voor de verraders en de nazi-collaborateurs.

En ook Wiebe, haar kleinzoon, is trouw aan de strijd van de zijnen; hij is in hun voetspoor getreden.

Het hardnekkige anticommunisme

Negen jaar na de bevrijding, wordt Jo het slachtoffer van een uitwijzingsbevel. Dat haar vijf kinderen Belg geworden zijn is van geen tel, dat zij en de haren het land even goed hebben gediend als de beste Belgische patriotten is van geen tel, de politieke activiteiten van die Nederlandse zijn onaanvaardbaar. Gelukkig zal Jo haar adoptieland niet verlaten. Vele stemmen verheffen zich in alle milieus en in het bijzonder bij de Weerstand, die de enorme uitstraling van deze heldhaftige vrouw aantonen.

Deze periode uit haar leven is voor Jo erg bitter, maar niet minder dan vroeger behoudt ze haar vertrouwen en haar sereniteit; zij staat ver boven het armzalige geroddel over haar.

Wie haar op dat moment aanraden om haar activiteiten stop te zetten, eindelijk eens wat rust te nemen, antwoordt ze: "Als ik dat zou doen, dan zou ik alles waarvoor ik heb geleefd verloochenen."

Moeke, na zoveel jaren blijf je het voorbeeld. Jij dacht niet aan jezelf. Sterk en eenvoudig in de strijd, in het lijden, ben je nooit afgeweken van het pad dat je

voor ogen had. Nooit is één enkele daad van jou, klein of groot, in strijd geweest met je communistisch ideaal.

Trouw, broederlijkheid en moed zijn de samenvatting van jouw erfenis en zij inspireren ons.

Bron

Jo Eekman, 1897-1960.

Brochure uitgegeven door Rassemblement des Femmes pour la Paix.

Noten

¹ *Ravensbrück*. Uittreksels uit de brochure uitgegeven ter hulde aan Jo Eekman. Rassemblement des Femmes pour la Paix, p.17-18-19.

² *Herinneringen* van Brecht van den Muyzenberg, p.65.

³ *Idem*, Jeanne Divoire, p.71.

⁴ *Idem*, Brecht van den Muyzenberg, p.65.

⁵ Organiseren = stelen van de vijand. Een term gebruikt door de Weerstand en in de kampen.

⁶ De suiker kwam in het kamp toe in pakketten van het Rode Kruis. Ze werden door de SS in beslag genomen en slechts enkele pakken bereikten de gevangenen.

Suzanne Dudicq-Chevreulle: Een les in moed en nederigheid

Suzanne Dudicq-Chevreulle is vandaag 93 jaar oud.

December 1940. Het is een harde winter, de voedsel- en kolenrantsoenen verminderen. De huisvrouwen die in de rijen staan, klagen meer en meer; voor de meest gebruikte waren (brood, boter, melk, suiker, kolen, enz...) moeten ze uren in de rij staan voor de winkels of op de markt, waar enkel groenten en fruit worden verkocht zonder rantsoenbonnen. Op een avond bespreken drie vriendinnen die in Schaarbeek wonen de situatie. Het zijn Jo Eekman, Teny Schreurs en ikzelf. We komen tot het besluit dat dit niet kan blijven duren en dat we iets moeten ondernemen: reageren.

De eerste stappen...

We beslissen de burgemeester van de gemeente te gaan opzoeken. Maar we moeten nog andere vrouwen vinden om met ons mee te gaan. Op de afgesproken dag zijn we met zes. We lopen over de markt op de Colignonplaats in Schaarbeek en zeggen rond: "Het heeft geen zin om tegen elkaar te klagen. We moeten ons beklag doen bij de autoriteiten." Natuurlijk zijn de vrouwen wantrouwig en durven ze niets doen. We slagen er uiteindelijk toch in om er twee te overtuigen en we trekken dus met acht naar de burgemeester die ons zeer vriendelijk ontvangt; maar hij verklaart dat we ons tot de ministeries moeten wenden, want het is daar dat er over de rantsoenering wordt beslist. Daar we met veel meer willen zijn om naar de ministeries te gaan, gaan we onvermoeibaar door met het oproepen van de vrouwen, zodanig dat we op een dag met een twintigtal naar het Queteletplein gaan, waar zich de bureaus bevinden voor de distributie van melk en boter.

De mensen die de vrouwen zo door de straten zien trekken - wat door de Duitsers verboden is - willen weten wat er aan de hand is. We leggen hen uit dat we een betere rantsoenering willen. Natuurlijk is iedereen het daarmee eens en worden we aangemoedigd. Zo gaan we van bureau tot bureau om meer brood, aardappelen, vlees, melk, kolen, enz... voor de bevolking te verkrijgen. We worden talrijker en talrijker. Moedige, voortvarende en dynamische vrouwen van andere gemeenten die van onze onderneming op de hoogte waren geraakt, hebben er interesse voor en nemen contact met ons op. Na onze uitleg, doen ze hetzelfde

in hun gemeenten: Anderlecht, Molenbeek, Ukkel, Elsene, Sint-Gillis, Brussel-stad en anderen doen ook mee. Zo gaat er geen week voorbij zonder dat er een vrouwenstoet in de straten defileert. Zij eisen met veel geroep een betere bevoorrading en trekken samen naar de verschillende bureaus op het Queteletplein, de Kruidtuinlaan, de Luxemburgstraat of de Henry Mausstraat. Deze groepen waren samengesteld uit alle soorten vrouwen, van alle beroepen of geloof, zowel huisvrouwen als arbeidsters, bedienden, onderwijzeressen, verpleegsters, advocaten, enz. Er waren ook joodse vrouwen bij, de moedigsten van al, want op dat ogenblik werden ze al in het bijzonder gevisieerd.

De volgende gebeurtenis wil ik u niet onthouden, omdat het een zeer bewogen moment was voor hen die het meebeleefden. We waren allen getroffen door het gebrek aan voedsel voor onze families en vooral voor onze kinderen. Het jaar 1941 was reeds begonnen toen de regering een nieuwe vermindering van de rantsoenen aankondigde. Vastbesloten om ons niet te laten doen, besloten we een spectaculaire optocht te organiseren met zwarte vlaggen. De afspraak was om drie uur op het plein van de Grote Zavel. Maar de richtlijn was om niet in groep te komen zodat we niet zouden worden opgemerkt. Om kwart voor drie was het plein leeg; maar plots verschijnen uit alle aanpalende straten, alsof ze uit het niets opduiken, tientallen en tientallen vrouwen. Ze vissen uit hun tas een zwart stuk stof op en binden dat vast aan een stok, of nog aan een paraplu of wandelstok. Deze symbolen van miserie en ongeluk plots zien oprijzen, was een diep bewogen moment! Om drie uur

zag het plein zwart van het volk. We mochten niet talmen om zo ver mogelijk naar de stad te kunnen optrekken voordat we zouden gearresteerd worden. Om kwart over drie vertrok er dus een stoet van honderden vrouwen naar de Hoogstraat. Ze scanderen en herhalen duizend maal "Patatten en brood!". Het was onze bedoeling de Hallepoort te bereiken, dan de grote lanen en de Beurs, en uiteindelijk het stadscentrum. Maar reeds toen we bij de Hoogstraat aankwamen, maakten bestelwagens vol politieagenten en commissarissen zich op om ons te uiteen te jagen. Ondanks deze bedreiging zijn we nog de ganse Hoogstraat doorgegaan. De commissarissen begonnen echter kwaad te worden en de agenten worden verplicht ons uit elkaar te drijven. Maar dan kennen ze nog niet de koppigheid van vrouwen die vechten om te overleven. Nauwelijks uit elkaar, nemen we de zijstraten en de stoet vormt zich opnieuw verderop. Zo, uiteengedreven, weer samen, slaagt de betoging erin voorbij de lanen te trekken en de Beurs te bereiken onder het steeds herhalen van de roep "Patatten en brood!". Deze actie was in die tijd, gevoerd onder de neus van de bezetter en de collaborerende overheid, een daad van moed en vastberadenheid, want niemand wist wat ons zou kunnen overkomen. Iedereen had nochtans zijn verantwoordelijkheid opgenomen, van de meest eenvoudige vrouw tot de intellectuele, en was vastbesloten om tot het einde door te gaan met deze demonstratie van verontwaardiging en verzet tegen de bezetting.

Onze mooiste beloning was het relaas van deze manifestatie te horen op de buitenlandse radiozenders die clandestien beluisterd werden. Bij mijn

weten was deze manifestatie uniek in de landen die door de Duitsers werden bezet. Soms kwamen we oog in oog te staan met de Duitse Polizei, maar toegevend, met een meewarig glimlachje, lieten zij ons begaan; het was immers nog het begin van de bezetting. Ze stonden niet wantrouwig tegenover de actie van de vrouwen, die nochtans al een daad van verzet was tegen de bezetter. Ze beschouwden het als een zaak van de Belgische politie. Zij hadden er zeker geen vermoeden van dat er tussen deze vrouwen, tientallen waren die actieve verzetsstrijdsters zouden worden of het al waren en dat ze acties zouden ondernemen die sommigen het leven zouden kosten, anderen in de concentratiekampen zouden doen belanden.

...en hun vervolg

Terwijl deze feiten zich afspeelden, was de Gestapo-machine in beweging gekomen en het aantal aanhoudingen nam met de dag toe. De repressie georganiseerd door de bezetter, maakte onze openlijke actie onmogelijk: zij werd formeel verboden. We moesten ons dus aanpassen aan de omstandigheden en ons werk veranderen. Nu zou de rol van de vrouwen zwaarder en moeilijker worden. Enkelen onder hen hebben de Gewapende Weerstand gevoegd. Anderen dienden als koeriers (verbindingsagenten) voor de gewapende Partisanen of voor het "burgerlijk" verzet. Anderen hadden de niet minder gevaarlijke taak, mensen te vinden die de joden en hun kinderen, de vrouwen waarvan de man was aangehouden en de clandestiene verzetslui, wilden helpen. Er moest voor hen

onderdak, voedsel, geld, kleding, alles wat nodig was om te overleven, gevonden worden. In het begin was dat allemaal zeer moeilijk te verkrijgen want de angst en het wantrouwen onder de bevolking was groot.

Zo begon voor de meeste van deze vrouwen het werk in de clandestiniteit. De vrouwen leden bijzonder erg onder het gebrek dat hun familie en hun kinderen kenden door de oorlog; ze wilden niet passief toezien hoe de situatie verslechterde. Ze werden er zich van bewust dat de politiek van de nazi's die verantwoordelijk was voor de oorlog, ook verantwoordelijk was voor de miserie die er heerste in de bezette landen.

Zij begrepen bijgevolg dat ze efficiënter moesten strijden tegen diegenen die aan de bron lagen van hun ongeluk, en dat het bijgevolg noodzakelijk was om diegenen te helpen die zich in een efficiënte actie tegen de bezetter engageerden.

Een van de belangrijke taken bestond erin te reageren tegen de mogelijke effecten van de nazipropaganda op de bevolking. We weten dat de nazi's experts waren in propaganda, zeer goed en bijzonder handig gemaakt, zodanig dat, vooral in het begin van de oorlog, een groot aantal mensen dreigden ontmoedigd te worden door de verspreiding van leugenachtige berichten.

De actie van de Weerstand bestond er dus op de eerste plaats in onze landgenoten te informeren door het verspreiden van een clandestiene pers over de werkelijke situatie, de mensen te doen begrijpen dat de nazi's verantwoordelijk waren voor de honger die ravages aanrichtte, vooral tijdens de vreselijke winter van 1940-41, en de

mensen moed in te spreken door hen te laten weten dat er een georganiseerde Weerstand bestond, wat zijn doelstellingen waren en wat hij al had bereikt.

Er moest ook dringend verzet op gang komen tegen de rekruteringscampagne door de bezetter: de nazi's wilden Belgische arbeiders naar Duitsland te zenden vanaf juli 1940. Inderdaad, het aantal werklozen was aanzienlijk toegenomen en de nazi's deden aantrekkelijke beloften aan de arbeiders die vrijwillig naar Duitsland wilden gaan: hoge lonen, supplementaire rantsoenen en allerlei andere materiële voordelen. De tegenpropaganda was dus erg moeilijk. De clandestiene pers heeft zeker bijgedragen tot de gedeeltelijke mislukking van het Duitse opzet. De clandestiene pers legde uit welke gevaren er verbonden waren aan het werken in Duitsland, onder andere de dreiging van de bombardementen van de geallieerden en vooral dat het een manier was om de vijand te helpen, die op die manier zijn eigen arbeiders kon vrijmaken om het leger te doen aangroeien.

Toen in 1942 het engageren van vrijwilligers niet het beoogde resultaat opleverde, legden de nazi's de verplichte arbeid in Duitsland op aan alle werklozen. Onze pers moedigde hen aan om zich aan deze verplichting te onttrekken, te vluchten in de clandestiniteit en aan te sluiten bij het Verzet.

De clandestiene pers verspreidde eveneens informatie over de acties van onze verzetsstrijders, gaf de ordewoorden door en het belangrijkste nieuws van de enige twee radiozenders van de geallieerden: Londen en Moskou. Het was immers streng verboden naar deze radio's te luisteren op straffe van onmiddellijke arrestatie en de meeste

mensen durfden dit risico niet nemen. Deze taak van de clandestiene pers was bijzonder belangrijk om de moraal hoog te houden en de acties die de Duitsers ondernamen om het beluisteren van deze beide radiozenders te beletten, getuigen hiervan: ze verstoorde de uitzendingen van Londen en Moskou, zodat ze vaak bijna onverstaaanbaar waren en men verplicht was de radio's veel luider te zetten, wat de pakkans of de kans op verklikking sterk verhoogde. Vanaf een bepaald uur reed de Gestapo door de straten in auto's die uitgerust waren met radarapparatuur die hen toeliet diegenen die naar die verboden radiozenders luisterden, op te sporen. Het is tenslotte deze pers die alle oproepen voor materiële hulp aan de joden en aan de verzetslui verspreidde. Talrijke vrouwen werkten mee aan de redactie, de realisatie en de verkoop van die kleine clandestiene blaadjes; honderden onder hen belandden daardoor in de concentratiekampen en het kostte vele van onze vriendinnen het leven. Dit zeer gevaarlijk werk hield enorme risico's in. Om de hulp van de bevolking te verkrijgen, moesten we beetje bij beetje onze activiteiten bekend maken, doen begrijpen dat wij stredden tegen de bezetter en tegen het fascisme en dit aan mensen waarvan we vaak niet de opinie kenden. Dit werk maakte ons dus zeer kwetsbaar en we liepen dagelijks het risico verraden te worden door een collaborateur van de vijand. Alle vrouwen in het Verzet hebben het verspreiden van de pers verzekerd.

Maar de activiteiten van de vrouwen in de Weerstand beperkten zich hier niet toe. Onze opdrachten waren veelvuldig: behalve het opstellen en verspreiden van pamfletten en kranten

waaruit het propagandamateriaal bestond, moesten we ook nog adressen vinden ("brievenbussen" genaamd) waar de schrijfmachines konden staan, de roneo's, de pakken papier en om het materiaal te zetten voor het aan de verkopers werd doorgegeven.

We moesten mannen en vrouwen benaderen die misschien tot het Verzet zouden toetreden. Vanaf 1942 moesten we hulp bieden aan de joden, door hun adressen te bezorgen waar ze zich konden verschuilen. Dat was erg moeilijk, gezien het risico dat diegenen die dit aanvaardden, liepen. We moesten hen ook levensmiddelen bezorgen, ravitaillering, rantsoeneringszegels, geld, valse papieren en zo mogelijk, werk. Bovendien, en nog veel intensiever, moesten we ons ontfermen over de joodse kinderen waarvan de ouders gearresteerd en gedeporteerd waren, opdat ze niet hetzelfde lot zouden ondergaan. Op dezelfde manier moesten we ook onderdak zoeken voor de verzetslui, mannen en vrouwen die door de Gestapo werden gezocht; de vrouwen opbeuren en hen materiële hulp verlenen als hun man was aangehouden en ze zich daardoor plots zonder inkomsten zagen.

Een voorbeeld uit duizend. In 1941 wordt Marcel Alexandre thuis in Schaarbeek aangehouden. Hij was een eenvoudige bediende die zich voor de oorlog een huisje liet bouwen dat maandelijks afbetaalbaar was. Bovenop de vreselijke schok en haar immens verdriet, is zijn vrouw nu allen met haar ongeveer twaalf jaar oude dochtertje, zonder inkomen en met de zware last van de afbetaling van de hypotheek. Onmiddellijk treden de vrienden van het Verzet in actie. Om haar moreel te steunen gaan ze haar dagelijks bezoeken en ze zoeken naar

middelen om haar financieel te helpen. Ik wil er hier op wijzen dat mevrouw Alexandre jammer genoeg niet het geluk heeft gehad om haar echtgenoot weer te zien; hij is omgekomen in Mauthausen.

Er waren zo tientallen gelijkaardige voorbeelden, omdat naargelang de maanden en de jaren vorderden ook het aantal arrestaties toenam. Altijd kregen de slachtoffers hulp en steun van de vrienden uit het Verzet. Over het algemeen werden deze vrouwen zelf actieve Verzetsstrijders, zodat naarmate het aantal arrestaties toenam, ook het verzet sterker werd. Wat mij betreft, ik was aangesloten bij de beweging van het Onafhankelijkheidsfront. Om te beginnen kreeg ik de verantwoordelijkheid om het werk te organiseren in de gemeente Schaarbeek waar ik woonde. Ik begon met aan elke vrouw die ik kende te vragen wat haar bijdrage kon zijn, volgens de tijd waarover zij beschikte en volgens haar capaciteiten, want de meeste van deze vrouwen waren huismoeders. Zij moesten kinderen opvoeden, het huishouden doen, eindelijk in de file staan voor de winkels. De enen naaiden, verstelden kleren die we ingezameld hadden voor de clandestienen en voor de strijders die het maquis hadden verwoed; allen hadden de taak clandestiene kranten te verkopen, geld en rantsoeneringszegels in te zamelen, bestemd voor de armsten en de Weerstand alsook voor de joden; zij moesten proberen nieuwe adressen te vinden, hetzij om als materiaaldepot te dienen, hetzij om vergaderingen te houden. Ik moet eraan toevoegen dat diegenen die hiermee instemden grote risico's liepen. Zo betekende ook het betrappt worden in het bezit van een clandestiene krant

onmiddellijke aanhouding, marteling om de verspreiders en de verantwoordelijken te verklikken; zelfs het eenvoudige feit enkele rantsoeneringszegels te geven was een groot offer in een tijd waarin de rantsoenen al zeer onvolgende waren.

In de loop van de jaren werd de situatie gevaarlijker en gevaarlijker en kwamen we enkel nog samen in groepen van drie of vier tegelijk om geen aandacht te trekken en te vermijden dat te veel mensen elkaar zouden kennen. Zo was het ook mogelijk dat twee mensen uit het Verzet elkaar toevallig tegenkwamen zonder dat de ene van de ander wist dat het een vriend was. Het was dus noodzakelijk voor de verantwoordelijke van een sector om van groep tot groep te gaan om het werk te activeren en de fondsen in te zamelen. Elk van deze groepen vergaderde nu eens bij de ene dan eens bij de andere, om de aandacht van de bureaus niet te trekken. We hadden altijd een breiwerk of een ander handwerk bij, zoals goede vriendinnen die samenkwamen om te babbelen en te breien, een eenvoudig voorwendsel voor het geval er een onverwachte bezoeker opdook. Maar de vergadering diende voor totaal andere zaken. Vooreerst werd het algemene nieuws over de oorlog en het Verzet meegedeeld, maar ook over de wijk om te weten of er aanhoudingen gebeurd waren, of er iemand moest geholpen worden, hoe en in welke mate; we telden het geld en de rantsoeneringszegels die ingezameld waren. Ik gaf dan alles door wat ik van de verschillende groepen had gekregen aan de financiële verantwoordelijke van de Federatie. Zo was onze organisatie piramidaal opgebouwd. Aan elke groep gaf ik de pamfletten door die moesten

uitgedeeld worden en de clandestiene kranten die moesten verkocht worden. We hielden ons op de hoogte van de politieke situatie, we spraken over het nazisme, wat het betekende, waarom we moesten strijden tegen de nazi's en tegen het fascisme. De vriendinnen gaven me nieuwe adressen door en deelden me mee welke mensen die ze benaderd hadden bereid waren te helpen of toe te treden tot het Verzet.

Al dit werk nam veel tijd in beslag en eiste grote offers. Tot eer van onze vrouwen moet ik zeggen dat al deze vergaderingen en acties ernstig en gewetensvol werden uitgevoerd, met de grootste stiptheid, maar ook in alle eenvoud.

Op zeker ogenblik, tegen het einde van 1942, vond de leiding dat ik te gekend was in Schaarbeek en zo werd ik verantwoordelijk voor de gemeente Molenbeek; er waren daar een groot aantal verzetslui. Bijna dagelijks pendelde ik tussen de twee gemeenten om deel te nemen aan de vergaderingen, de nieuwelingen te verwelkomen, want stilaan werden wij talrijker. Nu deden mannen en vrouwen hetzelfde werk. Het waren altijd dezelfde problemen: de gebeurtenissen bespreken, uitleggen, organiseren, de taken verdelen, pamfletten en kranten uitdelen, de zegels en het geld dat door elk van ons werd ingezameld voor onze armste kameraden, vooral clandestienen en Joden, afrekenen.

Hoe vaak hebben we dit werk niet op straat of bij voorkeur in een park moeten doen omdat we geen geschikt adres vonden om te vergaderen? Dan deden we alsof we rustig aan het wandelen waren. Al wat hierboven beschreven staat moesten we buiten doen, met het risico opgemerkt te worden en elke ver-

dachte houding kon ertoe leiden dat we werden aangehouden!

Een strenge regel legde ons een minutieuze stiptheid op de vergaderingen op. We moesten op het juiste uur op de vergaderplaats aankomen, vooral als die vergadering op straat plaatsvond. We wachtten nooit langer dan vijf minuten op dezelfde plaats. Als de vriend of de vrienden niet waren aangekomen bleven we nog de volgende vijf minuten op die plaats wachten terwijl we wat heen en weer liepen, maar dan vertrokken we definitief, er goed op lettend dat we niet gevolgd werden. Deze discipline moest strikt in acht genomen worden, want als degene waarop we wachtten er niet was, dan was het risico groot dat hij was aangehouden. Bijgevolg, als hij door de Gestapo werd ondervraagd en misschien de plaats van afspraak had vermeld, riskeerden we zelf te worden aangehouden en een lawine van aanhoudingen van Weerstanders en hun familie te ontketenen.

Als we naar een nieuw adres gingen wisten we niet wie we daar zouden aantreffen. Moedige mensen, zwakkelingen, babbelaars die om het even wat vertellen, zonder onderscheid, dat ze Weerstanders kenden of bij hen ontvingen? Spijtig genoeg hebben we zulke babbelaars gekend die zelf de oorzaak waren van hun eigen arrestatie en van die van hun bezoekers. Je kon niet voorzichtig genoeg zijn. Je moet niet vergeten dat we elk de verantwoordelijkheid hadden voor onze eigen veiligheid, maar ook voor de veiligheid van onze kameraden en van onze familie. En nochtans, ondanks de gevaren, moesten we doorgaan, angst of niet, met of zonder schrik.

Herinneringen

Ik zal nooit een bepaalde school in Molenbeek vergeten.

Telkens mij werd gezegd dat de afspraak op dit adres plaatsvond had ik het gevoel dat mijn hart in een schroef geprangd zat en mijn angst verliet mij niet tot ik het pand verlaten had. Bij valavond moesten we ernaartoe gaan, de duisternis speelde in ons voordeel. Het was overigens niet mogelijk om er overdag heen te gaan omdat de kinderen er dan waren. Wij vergaderden daar 's ochtend in de winter, omdat het dan sneller donker is. We moesten er één voor één binnen gaan met enkele minuten tussenpauze, en aanbellen op een bepaalde manier, zoals afgesproken. De conciërge die natuurlijk een van de onzen was, opende de deur op een kier: ik staarde in het absolute duister wat zeer indrukwekkend was want ik kon niets onderscheiden en in plaats van de conciërge kon het net zo goed de Gestapo zijn! Toen de deur weer gesloten was stak de conciërge een elektrische lamp aan en leidde me zo tot het einde van de grote binnenplaats. Ik hoor nog onze holle stappen weerklinken in die grote leegte. Het was luguber en sinister tegelijk. Ik had de indruk al in de gevangenis binnen te stappen. Op het einde van de binnenplaats was er een kleine deur die uitgaf op een trap die naar de kelder leidde. In die kelder, nog een kleine deur, nog een trap en beneden die trap een lange smalle gang die door een houten balk in twee werd verdeeld. Tussen de trap en de balk bevond zich een kleine kamer die totaal leeg was, verlicht door een zwakke elektrische lamp. Daar had onze vergadering plaats. Het was niet alleen sinister, maar het was ook een

echte val, want er was geen enkele uitgang waarlangs we zouden kunnen vluchten in het geval men ons kwam arresteren, en dat was niet ondenkbaar. Later hebben we vernomen dat deze kelder zo gebouwd was voor de oorlog als schietstand voor de politie. Verlaten tijdens de oorlog, diende hij als trainingsplaats voor de gewapende weerstanders.

Men vraagt mij enkele persoonlijke herinneringen te vertellen. Wat mij betreft zou ik zeggen dat ik uitzonderlijk veel geluk heb gehad, want drie keer scheelde het geen haar of ik werd opgepakt. De eerste keer werd ik gered door een bijna ongelofelijk voorgevoel; de andere keren is het dankzij de koelbloedigheid en de moed van twee van mijn vriendinnen dat ik aan de aanhouding ontsnapt ben. Voor ik mijn verhaal verder zet wil ik hulde brengen, een ontroerde hulde aan al mijn vriendinnen, aan al die onbekende vrouwen van het volk die vooral miskend zijn, die, terwijl ze hun bezigheden in de steek lieten, eenvoudig en nederig een aanzienlijk werk hebben verricht door efficiënt de grote beweging van het Verzet te helpen op alle gebied, met gevaar voor hun leven en hun vrijheid.

Ik wil in het bijzonder hulde brengen aan enkele vrouwen door enkele voorbeelden te geven van moed, onbaatzuchtigheid en de geest van zelfopoffering van onze gezellinnen.

Juliette Herman, een jonge onderwijzeres van de Miniemenstraat, woonde op de derde verdieping van een huis in de Watteaustraat. Haar klein appartement stond vol (bij gebrek aan een andere beschikbare plaats) met pamfletten, schrijfmachinepapier, clandestiene kranten, een schrijfmachine, een

rono, enz... Op een morgen, belt een vriendin bij haar aan. Juliette haast zich naar het balkon en schreeuwt naar die vriendin dat ze moet weggaan want dat de Gestapo bij haar is. Dank zij de buitengewone koelbloedigheid van Juliette kan die vriendin vluchten en ontkomt ze aan de aanhouding. Spijtig genoeg werd Juliette zelf door de Gestapo meegenomen.

We hebben later van haar kampgenoten vernomen dat onze vriendin Juliette Herman altijd een voorbeeldige houding heeft aangenomen in de concentratiekampen en dit ondanks een zeer slechte gezondheid. Haar deportatie was een echte calvarie van fysisch lijden. Niettemin bleef ze steeds een voorbeeld van morele kracht voor haar medegevangenen. Juliette is gestorven in het kamp van Gorlitz.

Een andere episode. Op een dag in juni in 1942, moest ik naar mijn vriendin Jo Eekman gaan om samen een werk te doen. Dezelfde morgen komt één van haar jonge zonen bij mij aanbellen en zegt me: "Kom niet naar ons huis het zit vol met Gestapo's." (Het waren er zestien!). Later heb ik vernomen wat er gebeurd was.

Vroeg in de morgen werd het huis bezet door de Gestapo, die net de dochter en de zoon van Jo, Annette en Walter hadden aangehouden. Beiden waren aangesloten bij de jonge Weerstand. Hun vader was reeds naar het kamp van Mauthausen gedeporteerd, vanwaar hij niet terugkwam. Terwijl de agenten van de Gestapo alles in huis onderzochten en omkeerden, wordt er gebeld. Jo gaat de deur opendoen, natuurlijk vergezeld van twee Gestapo's. Het is de kleine Jacques, vriend van Walter, die, zonder argwaan vraagt

of zijn vriend daar is. Hij wordt onmiddellijk aangehouden; hij zal naar een concentratiekamp gevoerd worden waar hij de dood zal vinden. Jo weet dat een vriendin van Annette de pamfletten en de kranten zal komen halen die Annette de vorige avond heeft klaargemaakt. Zij zoekt een list om haar voor het gevaar te waarschuwen en vindt een middel om een tweede arrestatie te verhinderen (zij hoopt tenminste daarin te slagen). De vriendin van haar dochter belt, snel zegt ze: "Ah! Het is mijn kleermaakster!". De vriendin begrijpt het onmiddellijk en de list slaagt. Om haar woorden nog waarachtiger te doen klinken, drijft Jo haar stoutmoedigheid zover dat ze aan het meisje twee jurken laat zien "die ze moet veranderen" en ze maakt gezegd een afspraak voor de volgende week. Dank zij de tegenwoordigheid van geest van Jo, ontsnapte dit jong meisje aan de deportatie.

Wat mij betreft, bezorgd om het gevaar dat ik liep door bij haar te komen, discuteert Jo met de chef van de Gestapo, die bij haar werkte, zodanig en zo goed dat ze hem ervan kan overtuigen dat haar drie zeer jonge jongens naar school moeten. Dan zegt ze heel zachtjes tegen de oudste van de drie: "Emma".¹ Deze begrijpt onmiddellijk en zonder verdere uitleg dat hij me moet komen waarschuwen. Dat deed hij dan ook, alle voorzorgen nemend om er zeker van te zijn dat hij niet gevolgd werd. De uitzonderlijke koelbloedigheid van deze bewonderenswaardige vrouw had twee arrestaties verhinderd, terwijl ze zeer goed wist dat twee van haar kinderen, Annette en Walter en een vriend van hen zouden meegenomen worden. Welke les in moed, maar ook in onbaat-

zuchtigheid en naastenliefde kregen we daar! Jo Eekman werd zelf gearresteerd en naar Ravensbrück gedeporteerd met twee van haar jongste zonen op 10 augustus 1944.

Een andere gebeurtenis toont de moed die bij sommige vrouwen echte heldhaftigheid werd. Ik wil *Louise Plehiers* aanhalen, een heel eenvoudige vrouw, een huisvrouw, moeder van drie kinderen. De gebeurtenissen spelen zich af in 1943. Die dag werden 36 personen aangehouden, allemaal op hun werk. We hebben nooit geweten hoe de Gestapo de namen en de werkplaatsen van al deze kameraden te weten kwam. Was het door verklikking? Die dag werd de man van Louise Plehiers, die in het atelier van Sabena werkte aangehouden samen met de hele groep van Molenbeek. Ongetwijfeld had hij de onvoorzichtigheid begaan van aan vrienden te vertellen waar hij werkte. Ziedaar een voorbeeld van het gevaar van vertrouwelijke mededelingen te doen, zelfs aan diegenen die men vertrouwenswaardig vindt; want het was altijd mogelijk dat er verklikkers in de organisatie waren binnengedrongen. Men moest iedereen wantrouwen, zonder uitzondering. Ik had zelf de veiligheidsvoorschriften met de meeste voorzichtigheid toegepast en niemand wist iets van mijn privé-leven. Het is wellicht daaraan te danken dat ik niet werd aangehouden. En ook aan de moed van mijn vriendinnen zoals je zult zien.

Ik heb later vernomen dat de Gestapo wist dat ik de leiding had van de groep van Molenbeek, maar dat ze enkel mijn bijnaam "Emma" kenden. Een vijftiental dagen na de aanhouding van mijnheer Plehiers wordt zijn vrouw

ontboden om 9 uur 's morgens op de Louisalaan, de welbekende zetel van de Gestapo. Je kan je al voorstellen in welke toestand ze zich daar aanbod. Bij haar aankomst begint men met haar te zeggen: "Je zult je man zien". Men hield haar zo aan het lijntje tot de middag. Het was natuurlijk een tactiek, bedoeld om de arme vrouw haar krachten uit te putten, in de hoop informatie van haar te verkrijgen. Om twaalf uur laat men haar dan binnen in een bureau waar vier officieren zitten en twee gewapende soldaten bij een deur staan. Plots gaat er een deur open en verschijnt haar man tussen twee gewapende soldaten. Je kan je de schok voorstellen die door deze twee mensen ging toen ze elkaar terugzagen. Ze mochten elkaar omhelzen, maar zeer snel moesten ze tegenover elkaar gaan zitten, elk aan een kant van een bureau, omringd door de officieren van de Gestapo en dan begint de ondervraging. Bij de eerste woorden gooit de gevangene, mijnheer Plehiers er in alle hevigheid uit: "Mijn vrouw weet nergens van." Men legt hem brutaal het zwijgen op, maar zij had begrepen dat hij niet gesproken had. De Gestapo wou mijn naam en adres kennen. Zij beloofden haar man vrij te laten als zij hen deze informatie gaf; ze hadden het over haar kinderen, het mooie leven dat ze weer allen samen zouden kennen. Ze vroegen haar hoe ik was, dat ze mij toch moest kennen aangezien ik net als zij in Schaarbeek woonde (dat was het enige dat ze via andere bronnen over mij te weten waren gekomen). Zo werden Louise heel wat valstrikken gespannen enkel om mijn ware naam en mijn adres te kennen (wat zij kende, aangezien we burens waren). Ze durfde haar man haast niet meer aankijken uit

schrik te verzwakken; maar toen ze naar hem keek zag ze duidelijk in zijn blik dat ze moest zwijgen. Dat duurde zo een uur, een uur van ondervragingen, aanvallen en beloftes. Niets hielp. Het antwoord was steeds hetzelfde: "Ik wist niet wat mijn man deed, ik ken die vrouw niet." Gedurende een uur heeft deze bewonderenswaardige, heldhaftige vrouw deze morele martelingen doorstaan om het vertrouwen dat haar man in haar had niet te beschamen en vooral om de vriendin die ze heel goed kende, niet te verraden.

Maar ze hield het daar niet bij. Toen ze buitenkwam bij de Gestapo ging haar toewijding door. Alhoewel ze aan het einde van haar krachten was en huilde, deed ze een grote omweg, nam verschillende trams om er zeker van te zijn dat ze niet werd gevolgd. In plaats van naar huis te gaan ging ze naar mijn nicht (ook bij de Weerstand) en vroeg haar mij dringend te komen verwittigen dat ik door de Gestapo werd gezocht, zodat ik voorbereidingen kon treffen om mijn woning te verlaten en me in veiligheid te brengen. Ik heb beslist mijn leven te danken aan de bijzonder moedige houding van Louise Plehiers die nochtans tot geen enkele groep van de Weerstand behoorde. Bij zijn terugkeer van het kamp van Sachsenhausen, vernamen we van Lucien Plehiers dat de Gestapo me zocht om me als leider van de groep te fusilleren.

Noten

¹ "Emma": naam die Suzanne Dudicq-Chevreulle droeg bij de Weerstand. Alle weerstanders droegen valse voornamen en valse familienamen.

Lexicon van personen

Friedman Milton. Amerikaans econo- mist geboren in 1912. Friedman is de promotor van de Chicago-school die gekend staat voor haar ultraliberalis- me. Hij een monetarist omdat hij het keynesianisme ervan beschuldigt monetaire illusies in leven te houden door het ondersteunen en vergroten van de begrotingstekorten van de sta- ten. Daarom roept hij op "voor minder staat", strengere beheer van overheids- gelden en tot een voortdurende strijd tegen de inflatie.

Von Hayek Friedrich. Een Oostenrijks econo- mist geboren in 1899. Hij was een verwoed tegenstander van de key- nesiaanse politiek in naam van het liberalisme en de natuurlijke gezonde wetten van de markt. Hij kwam in de jaren '70 opnieuw op het voorplan in het spoor van de econo- misten van de Chicago-school.

Keynes John Maynard is een Engelse econo- mist. Hij leefde van 1883 tot 1946. Hij beleefde de recessies in de periode tussen beide wereldoorlogen en heeft een korte termijn theorie geformuleerd om de werkloosheid, die niet door de eenvoudige regels van de markeconomie konden worden gere- geld, op te lossen. Het niet te voorziene element inzake tewerkstelling ligt bij de investeringen. En dat laatste ver- scherpt de gevolgen van de conjunc- tuur: als de zaken goed gaan investeren de bedrijven nog meer en ontstaat er een oververhitting; als het slecht gaat stoppen de ondernemingen hun inves- teringen en verergert nog de crisis en de werkloosheid. Keynes stelt dus een

contra-cyclische politiek voor vanwe- ge de overheid: bij hoogconjunctuur beperkt de staat haar eigen bestellin- gen bij de industrie; bij laagconjunc- tuur bevordert de staat openbare wer- ken. Op die manier inspireerde Keynes het economische beleid tussen 1945 en 1980. Maar dat ging vergezeld van een steeds dieper wordende schuld van de openbare overheid. Hiertegen heeft Friedman gereageerd.

Ricardo David is een Engelse econo- mist uit de XIXe eeuw (1772-1823). Hij zette het werk voort van Adam Smith. Hij werkte Smith's theorie verder uit en legde een grotere strengheid in de ana- lyse en de formulering aan de dag. Hij is beroemd om twee aspecten van zijn onderzoek.

Vooreerst toonde hij door de waarde- theorie aan dat de aristocraten en de grootgrondbezitters vanuit econo- misch oogpunt parasieten waren: door de rente eten zij een deel van de indus- triële winsten op. Op deze basis heeft Marx later zijn waardetheorie ontwik- keld.

Ten tweede werkte hij de burgerlijke theorie uit van de binnenlandse handel en de specialisering van de landen inzake ruil: een land heeft er belang bij zich te specialiseren in producten waarvoor het een relatief vergelijkbaar voordeel heeft (bij Ricardo uitgedrukt in uren voortgebrachte arbeid) in ver- houding tot andere landen.

Smith Adam is een Schots econo- mist uit de XVIIIe eeuw (1723-1790). Hij wordt beschouwd als de vader van de moderne politieke economie. Hij

verdedigde de opkomende burgerij en ondersteunde daardoor het meest veralgemeende economisch liberalisme of laissez-faire. Zijn waarde-theorie en zijn theorie over de drie soorten inkomens (uit rente, winst en loon) hebben Marx geïnspireerd voor de formulering van zijn theorie over de uitbuiting.

Lexicon van begrippen

Internationale arbeidsdeling. In een economisch systeem gebaseerd op ruil van goederen bestaat er een verdeling van functies, een verdeling in beroepen; daardoor worden de goederen die niet geproduceerd worden door iemand voortgebracht door iemand anders en aan de eerste verkocht. Dat maakt de arbeidsdeling in de maatschappij uit. De verdeling herhaalt zich op een schaal die de nationale grenzen overstijgt. Dat is het geval wanneer een reeks van buitenlandse filialen stukken leveren aan de nationale fabriek van de moedermaatschappij. Het begrip internationale arbeidsdeling slaat vooral op de derdewereldlanden die betrokken worden bij de productiestrategie van de bedrijven of de staten van de geïndustrialiseerde wereld.

Euro-dollar. Deze dollar circuleert buiten de Verenigde Staten (met inbegrip van de Azië en Australië). De oorsprong ervan is te vinden bij een sovjetbank op het einde van jaren '50: om wisselproblemen bij de Europese handel te voorkomen stapelde de bank dollars op. De euro-dollars kenden een sterke ontwikkeling in de jaren '70. Aan de ene kant laten zij speculatie toe. Maar aan de andere kant bieden zij aan de bedrijven de mogelijkheid om gemakkelijk, zonder al te veel wisselproblemen, goederen te kopen waarvan de prijs in dollar wordt uitgedrukt, zoals grondstoffen (olie, enz.)

Directe investeringen in het buitenland (DIB). Een directe investering in het buitenland geeft een langdurige relatie aan tussen een firma en haar

dochterondernemingen. Een bedrijf waarvan het kapitaal voor 10% wordt gecontroleerd door een buitenlandse maatschappij is er een filiaal van en hun investeringsbetrekkingen vormen directe investeringen in het buitenland. Dat slaat op de deelname in het kapitaal, de geherinvesteerde winsten van het dochterbedrijf en de leningen. Men spreekt over de flux en de stocks van DIB's. De flux wordt gevormd door de investeringsoverdrachten in de loop van een jaar. De stocks bestaan uit het gecumuleerde totaal van deze flux in de loop van de jaren (eventueel verminderd met de waardeverminderingen van deze investeringen). Daarom geven de DIB-stocks beter de toestand weer van de internationalisering van de productie.

Portfolio-investeringen. Dat zijn investeringen die geen DIB's zijn. Het betreft investeringen in bedrijven die niet voor minstens 10% gecontroleerd worden en leningen op korte termijn. Het gaat ondermeer over alle (speculatieve) beursverrichtingen die door privé-personen en bedrijven worden verricht.

Termijnmarkt. Op deze markt worden aandelen of goederen geruild op termijn, dat wil zeggen op een periode van één, twee, drie, zes maanden. Een persoon koopt een ton kolen bijvoorbeeld niet onmiddellijk maar binnen drie maanden tegen een prijs die vandaag is vastgelegd, bv. voor 10.000 BF (de huidige prijs speelt daarin niet direct een rol). Als drie maanden later de prijs op de officiële markt is gestegen tot 12.000

BF, dan heeft de koper een goede zaak gedaan. Als de prijs dan 8.0000 BF zou zijn, heeft hij 2.000 BF verloren. De termijnmarkt is een uitverkoren terrein voor speculanten.

Obligatie. Dit aandeel vertegenwoordigt een krediet op lange termijn (meer dan één jaar) aan een bedrijf.

Import-substitutiepolitiek. Deze economische politiek probeert de import te vervangen door producten die in het eigen land worden voortgebracht. Deze strategie werd in de jaren '50 en '30 door de Verenigde Staten gepromoot, vooral in Latijns-Amerika. Dat moest hen toe laten zich te ontwikkelen.

Export-substitutiepolitiek. Dit economisch beleid probeert de nationale productie te richten op de export in plaats van op de bevoorrading van de binnenlandse markt. Dit beleid werd vanaf de jaren '70 gevolgd door de Oost-Aziatische landen.

Meerwaarde. De marxistische theorie legt uit dat de arbeiders wordt uitgebuit door de kapitalist omdat zijn werkuren niet volledig worden vergoed door het loon. Het verschil tussen de geproduceerde waarde door de arbeider en het loon wordt toegeëigend door de kapitalist. Dat gedeelte vormt de meerwaarde, de basis van de winst van de kapitalist.

Transnationale ondernemingen. We maken geen onderscheid tussen transnationale en multinationale ondernemingen. Voor de Verenigde Naties, die elk jaar een overzicht publiceren van de internationale investeringen (World

Investment Report), zijn de multinationale maatschappijen privé-bedrijven die productieactiviteiten of diensten organiseren buiten de landen waarin zij gebaseerd zijn. Tijdens de 57e zitting van de Economische en Sociale Raad van de Verenigde Naties in 1974 opteerde men voor het woord transnationale onderneming omdat dat duidelijker aangaf dat de bedrijven de grenzen overschreden vanuit een bepaalde nationale ruimte.

Vast kapitaal. Dat slaat op terreinen, gebouwen, machines en werktuigen, enz. Het gaat om alles wat de kapitalist heeft geïnvesteerd in werktuigen die dienen om grondstoffen om te vormen tot producten.

Organische samenstelling van het kapitaal. Deze verhouding drukt de graad van mechanisering van het bedrijf uit. Wanneer hij hoog is, betekent dat dat het bedrijf veel machines inzet in verhouding tot het aantal arbeiders. Doordat de winst van de patroons voortkomt uit de arbeid, heeft de winstvoet de tendens te dalen als de kapitalisten minder arbeiders tewerkstellen.

Auteurs

Communistische Partij van India (Marxistisch-Leninistisch) - People's War

De Communistische Partij van India (Marxistisch-Leninistisch) - People's War is in mei 1967 gegroeid uit de opstand in de streek van Naxalbari in het noordoosten van India. Deze gewapende revolutionaire strijd werd gevoerd door leden van Communistische Partij van India (Marxistisch) maar ze richtten daarna hun eigen partij op. De Communistische Partij van India (Marxistisch-Leninistisch) - People's War is één van de marxistisch-leninistische partijen die in deelstaat Andhra Pradesh gewapende strijd voert. Haar analyse over de revolutionaire strijd in India kwam uitgebreid aan bod in nr. 35/1997 van *Marxistische Studies* met als thema "Twaalf rapporten over de anti-imperialistische strijd onder de Nieuwe Wereldorde".

Broder Juliette

Co-redactrice van de brochure *De revolutionaire moraal* (1983). Weerstandster onder de naam Juliette Pierre. Zij is de dochter van weerstander Pierre Broder waarvan in 1994 de Memoires zijn verschenen bij uitgeverij EPO onder de titel *Des Juifs debout contre le nazisme*.

Communistische Partij van de Filippijnen

De Communistische Partij van de Filippijnen werd heropgericht met voorzitter-stichter José Maria Sison, in december 1968. De partij leidt al vele jaren gewapende strijd tegen het dictatoriale regime op de Filippijnen dat kan overeind blijven dankzij de steun van het buitenlandse imperialisme en vooral van de Verenigde Staten van Amerika. De fundamentele oriëntatie van de Communistische Partij van de Filippijnen werd toegelicht in het artikel "De nationaal-democratische revolutie via de langdurige volksoorlog" in *Marxistische Studies* nr. 35/1997.

Merckx Kris

Kris Merckx is de nationale woordvoerder en lid van de nationale leiding van de PVDA. Hij was gemeenteraadslid in Hoboken (Antwerpen) van 1976 tot 1982. Als revolutionair geneesheer was hij de bezieler en grondlegger van de medische groepspraktijken Geneeskunde voor het Volk. Hij was hoofdredacteur van het weekblad *Solidaire* van 1985 tot 1996.

Verruim uw blik: lees Solidair

U leest Marxistische Studies. Dat is prima. Het is het enige communistische maandblad van België. U treft er achtergrondartikelen aan en onmisbare analyses die uw inzet in de klassenstrijd onderbouwen. Maar een maandblad kan onmogelijk de actualiteit op de voet volgen. Elke dag is er strijd in bedrijven en in scholen, komt men op straat; ook in de derde wereld, in de steden en op het platte land dat door het herstel van het kapitalisme wordt verwoest in de vroegere landen van het Oostblok.

Solidair volgt deze strijd. Het weekblad van de Partij van de Arbeid van België besteedt elk nummer twee bladzijden aan een *Brandpunt* dat de redactieploeg de belangrijkste gebeurtenis vindt: racistische pesterijen en vervolgingen, staking in de openbare diensten in Frankrijk, aanvallen tegen de sociale zekerheid. Elk *Brandpunt* brengt getuigenissen, analyses en concrete feiten aan. Elke week analyseert Solidair de markantste feiten in het Belgische politieke leven. Het editoriaal legt de nadruk op doorslaggevende elementen voor de strijd.

Met Solidair beleef je mee de strijd op het terrein, dankzij onze correspondenten in alle provincies en in de bedrijven. Solidair is het enige Belgische weekblad dat de strijd van binnenuit volgt en getuigenissen brengt van de acteurs op het terrein zelf. Partijleden en medewerkers, studenten van de Marxist-leninistische Beweging, beschikken over unieke informatie waar geen enkele beroepsjournalist toegang tot heeft.

solidair

De arbeiders van Clabecq zijn terecht razend

Het geweld zit in dit systeem

Door exclusieve contacten in de progressieve bewegingen in de landen van de derde wereld, is Solidair het enige Belgische blad dat de beslissende strijd die er zich afspeelt kan onthullen, terwijl de pers bij ons meestal doet alsof de bevolking van die landen gedemoraliseerd is, ongeorganiseerd, mak.

Solidair ondersteunt grote anti-racistische en anti-fascistische campagnes zoals Objectief 479.917. Deze steun heeft bijgedragen tot het verzamelen van meer dan één miljoen handtekeningen tegen het racisme en de grootste petitie-actie ooit tot een overweldigend succes gemaakt.

Solidair richt de schijnwerpers op progressieve en revolutionaire culturele bewegingen. Schrijvers, artiesten, cineasten, dichters die weigeren zich neer te leggen met de burgerlijke ideologie en bewust kiezen voor de verdediging van de onderdrukten, nemen in Solidair het woord.

Een abonnement op Solidair verruimt uw blik. De informatie die Solidair brengt, vindt u niet in de traditionele media. Met Solidair krijgt u een extra troef om de wereld te veranderen doordat men kan putten uit de strijd die zich over de hele wereld ontwikkelt. Juist deze dynamiek van de revolutionaire beweging verbergen de media van de heersende klassen.

solidair

De Mars voor Werk in Tubize op zondag 2 februari

Kinderen willen een toekomst

De foto is afkomstig van de 'Solidair' editie van zaterdag 2 februari 1989. De foto is afkomstig van de 'Solidair' editie van zaterdag 2 februari 1989. De foto is afkomstig van de 'Solidair' editie van zaterdag 2 februari 1989.

Abonnementstarieven (in BF)	1 jaar	6 maanden	3 maanden
België	1.600	850	425
Student, werkloze, + 60 jaar*	1.200	650	325
Steunabonnement	3.000	1.500	750
Europa	1.950	1.000	550
Onder omslag	+200	+100	+50
Andere landen	2.750	1.400	750

België: bankrekening 001-0786748-57

Buitenland: postchequerekening 000-1666958-13

In België is ook een abonnement mogelijk met bankdomiciliëring: 150 F per maand of 110 F*

Solidair-Promotie, M. Lemonnierlaan 171, 1000 Brussel.

* Kopie van studentenkaart, stempelkaart of identiteitskaart bijvoegen

Naam:

Adres:

Postnummer: Gemeente:

Tel.:/..... Geboren op:

Beroep/Bedrijf/School:

Stuur me volledig gratis 5 nummers van Solidair, zonder enige verplichting

Ik neem een abonnement op Solidair.

Ik abonneer me voor het eerst op Solidair en heb recht op een geschenk.

Bezorg me de nodige formulieren.

Ik betaal de som van

contant, geld bijgevoegd

met cheque hierbij

per overschrijving

met domiciliëring (bezorg me de nodige formulieren)

met kredietkaart

VISA

MasterCard

American Express

Kaart nr. |_|_|_|_| - |_|_|_|_| - |_|_|_|_| - |_|_|_|_|

Vervaldatum |_|_| / |_|_| / |_|_| Handtekening :

Marxistische Studies - Etudes Marxistes

Inhoud van vroegere nummers - nog steeds beschikbaar Let wel: de nummers 1 tot 25 bestaan enkel in het Frans

MARXISTISCHE STUDIES 35/1997 250 FB

**Twaalf rapporten
over de anti-imperialistische strijd
onder de Nieuwe Wereldorde**

Inleiding

Ludo Martens

**I. Ervaringen van politieke strijd,
legale en parlementaire strijd
tegen het imperialisme**

**De anti-imperialistische strijd in het
tijdperk van de Nieuwe Wereldorde**
Sivaraman Balasubramanian, Communistische
Partij van India (Marxistisch-Leninistisch) -
Liberation

**Legale en parlementaire strijd tegen het
imperialisme: een Indische ervaring**
Kaushik Banerjee, Centraal Comité van de
Communistische Partij van India (Marxistisch-
Leninistisch) - Janashakti

**De rol van de legale en de parlementaire
strijd in het anti-imperialistisch front in de
derde wereld: een Nepalees perspectief**
Madhav K. Nepal, algemeen secretaris van de
Communistische Partij van Nepal (Verenigde
Marxist-Leninisten)

De steun van de massa's zoeken
Jose Reinaldo Carvalho, secretaris Buitenlandse
Betrekkingen van het Centraal Comité van de
Communistische Partij van Brazilië (PCdoB)

**Over de ervaring van de Syrische
Communistische Partij in de nationale
anti-imperialistische en antizionistische
allianties**

Dr. Ammar Bagdache, lid van Politiek Bureau van
het Centraal Comité van de Syrische
Communistische Partij

**II. Ervaringen van gewapende strijd
tegen het imperialisme**

**De nationaal-democratische revolutie
via de langdurige volksoorlog**
José Maria Sison, voorzitter-stichter van de
Communistische Partij van de Filippijnen
**Ervaringen van de gewapende strijd
in India**

Centraal Comité van de Communistische Partij
van India (Marxistisch-Leninistisch)-(People's
War)

**Gewapende strijd en politiek massawerk
in Mexico**

Collectief van politieke gevangenen, militanten
van PROCUP-PDLP

**Over gewapende strijd, massastrijd en
anti-imperialistische strijd**

Luis Arce Borja, directeur van Diaro
Internacional (Peru)

**De revolutionaire gewapende strijd
in Colombia**

Communistische Partij van Colombia
(Marxistisch-Leninistisch) - Volksbevrijdingsleger
(EPL)

**Principes voor politieke massastrijd en
gewapende strijd tegen het imperialisme**
Devrimci Halk Kurtulus Partisi - Cephesi,
(Volksbevrijdingspartij en Fron).

**De revolutionaire guerrilla blijft een sterk
strijdinstrument voor democratische
veranderingen**

Guerrillacoördinatie Simón Bolívar (CGSB)

MARXISTISCHE STUDIES 34/1996 200 FB

Kunst en cultuur

Het intellectuelenvraagstuk

Clara Zetkin

Brecht, of het recht van de zwakkere

Jacques Delcuvellerie

De moeder

Theaterwerkstuk

Jacques Delcuvellerie, Anne-Marie Loop en
Benoit Vreux

**Hanns Eisler, de Karl Marx
van de muziek**

Lieve Franssen

Voor het realisme

Roger Somville

**José Martí, de poëet van de Cubaanse
revolutie**

Michel Van Loo

Med Hondo, filmmaker en rebel

Françoise Thirionet

MARXISTISCHE STUDIES 33/1996 200 FB

**De strategie van de belangrijkste
centra van het imperialisme**

Bijdragen tot het Internationaal Seminarie van
Brussel op 2, 3 en 4 mei 1996

**De Nieuwe Wereldorde werd reeds
uitgetekend tijdens de Golfoorlog tegen
Irak**

Michael Opperskalski

De wereldstrategie van Duitsland

Prof. Dr. Eike Kopf

Marxistische Studies

Verkoop los nummer: 200 BF, 12NLG, 10 DM, 7 USD, 35 FRF, 5 £.

Abonnementenprijzen 10 nummers

Gewoon abonnement in België: 1500 BF

*Studenten, CJP, werklozen, -18j, + 60j: 1300 BF.- Steunabonnement in België: 3000 BF

Abonnement Europa: 1950 BF, 115 NLG, 340 FRF, 95 DM, 70 USD, 50 £

Abonnement buiten Europa: 2200 BF, 130 NLG, 395 FRF, 110 DM, 75 USD, 55£

* Alleen in België: steeds een copie van de studentenkaart, identiteitskaart, CJP of werklozenkaart bijvoegen.

Stort de nodige som op volgende rekening:

België: 001-1660379-09, IMAST vzw, Kazernestraat 68, 1000 Brussel.

Andere landen: Internationaal postmandaat voor 000-1666958-13, Solidair,

M. Lemonnierlaan 171, BE-1000 Brussel, België.

Naam :

Adres :

Postcode :Gemeente :

Land :

Tel. : Fax :

Geboortedatum:

Beroep:

Wil nummer van Marxistische Studies ontvangen en betaalt 200 BF

Wens een gratis proefnummer van Marxistische Studies te ontvangen

Neemt een abonnement (10 nummers, tarieven hierboven) vanaf nr.:

Wijze van betaling

Ik betaal de som van:

Contant of cheque (hierbij ingesloten)

Storting of overschrijving

Kredietkaart VISA

MasterCard

American Express

Kaart nr. |_|_|_|_| - |_|_|_|_| - |_|_|_|_| - |_|_|_|_|

Vervaldatum |_|_| / |_|_| / |_|_| Handtekening :

Domiciliëring voor Marxistische Studies:

Ik, ondergetekende,

geef hierbij aan IMAST vzw de toelating om, tot uitdrukkelijke herroeping, mijn abonnementsgeld te innen voor het debet van mijn rekeningnummer-.....-.....

per nr. (150 BF)

per 3 nrs (450 BF)

per 10 nrs (1500 BF)

per nr. (130 BF)*

per 3 nrs (390 BF)*

per 10 nrs (1300 BF)*

Datum Handtekening :

* Alleen in België: steeds een copie van de studentenkaart, identiteitskaart, CJP of werklozenkaart bijvoegen.

Voor de administratie

Domiciliëringnummer:-.....-..... Identificatienummer van de schuldeiser IMAST vzw: 00 000 818 758

Terugsturen naar IMAST vzw, Kazernestraat 68, BE-1000 Brussel, België.

Tel.: 32 2 513 66 26 Fax: 32 2 513 98 31 E-mail: Solidaire@gn.apc.org

Wij gebruiken uw gegevens enkel om u te informeren over onze publicaties. Wenst u niet in ons bestand opgenomen te worden, meld het ons.

Hoe kan je 10 keer per jaar Marxistische Studies realiseren?

Marxistische Studies rekent hiervoor op tientallen vrijwillige medewerkers die in staan voor vertaling, eindredactie, correctie en tikken van teksten.

En hiervoor komen we nog steeds handen tekort.

Een theoretisch marxistisch tijdschrift kan alleen bestaan indien we deze medewerkers vinden.

Neem gerust contact op met ons of stuur de bon terug. Ook als je in het buitenland woont, is medewerking snel en efficiënt te regelen met behulp van moderne computertechnologie.

Ik wil mijn bijdrage leveren door

- het tikken van teksten
- eindredactie op artikels
- nalezen en corrigeren van teksten
- vertaalwerk
 - van Nederlands naar Frans
 - van Frans naar Nederlands
 - van Engels naar Nederlands
 - van Engels naar Frans
 - van Spaans naar Nederlands
 - van Spaans naar Frans
 - van Duits naar Nederlands
 - van Duits naar Frans

andere talen :

het lezen en speuren naar interessante bijdragen in buitenlandse tijdschriften

Naam en voornaam:

Adres:

Tel:

Fax:

E-mail:

Terugsturen naar of bezorgen aan verkoper:

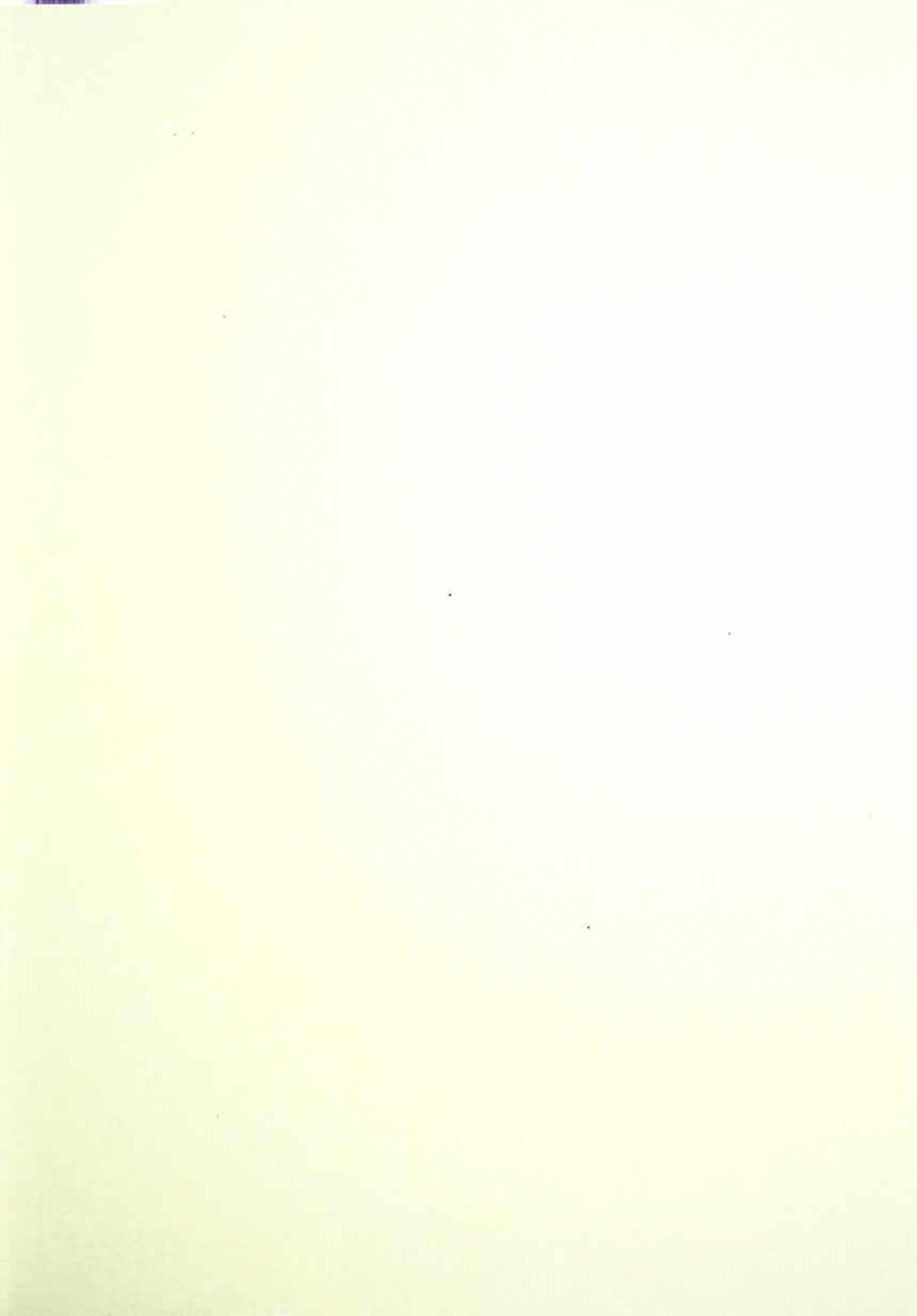
Marxistische Studies

IMAST vzw, Kazernestraat 68, BE-1000 Brussel, België.

Tel.: 32 2 513 76 73

Fax: 32 2 513 98 31

E-mail: Solidaire@gn.apc.org

Crisis van het kapitalisme en mondialisering

Inleiding

Thomas Gounet en Danny Vandenbroucke

Over de algemene crisis van het kapitalisme

Communistische Partij van India (Marxistisch-Leninistisch) - People's War

Over de mondialisering

Communistische Partij van India (Marxistisch-Leninistisch) - People's War

Over de globalisering van het monopoliekapitalisme

Communistische Partij van de Filippijnen

Het Sienjaal: een mix van ethisch socialisme en Vlaams nationalisme

Kris Merckx

Communistische vrouwen in de Weerstand:

Hulde aan Jo Eekman en Suzanne Dudicq-Chevreulle

Juliette Broder

Jo Eekman, ons aller "Moeke"

Suzanne Dudicq-Chevreulle:

Een les in moed en nederigheid